

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ЖЕЛАЙ ОКСАНА

**ЕЛЕКТРОННИЙ СЕРВІС
СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ**

Монографія

Київ 2021

УДК 021:025.5]:[004.738.5:025.2]:024

Ж50

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 8 від 08.12.2020)

Науковий редактор
В. М. Горовий, д-р іст. наук, проф.

Рецензенти:

Ю. М. Половинчак, д-р іст. наук, керівник НІОБ НБУВ
О. О. Вдовіна, канд. наук із соц. комунікацій, доцент

Желай О.

Ж50 Електронний сервіс сучасної бібліотеки : монографія / Желай Оксана ;
наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2021. – 208 с.

ISBN 978-966-02-9494-3

У монографії комплексно досліджено й узагальнено досвід функціонування електронного сервісу сучасної бібліотеки, проаналізовано ефективність інформаційно-аналітичного обслуговування різних категорій бібліотечних користувачів, зокрема представників органів державної влади та самоврядування. Закцентовано увагу на важливості вдосконалення дистанційних форм інформаційного, інформаційно-аналітичного обслуговування для підвищення ефективності суспільно-інформаційного забезпечення.

Монографія орієнтована на широке коло науковців та практиків у бібліотечній та інформаційно-комунікаційній сферах, а також широкий загал усіх, хто цікавиться цією тематикою.

УДК 021:025.5]:[004.738.5:025.2]:024

© Желай О., 2021

© Національна академія наук України,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2021

ISBN 978-966-02-9494-3 (друк.)

ISBN 978-966-02-9495-0 (електрон.)

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ ВИВЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ	10
1.1. Бібліотекознавчі дослідження теоретико-методологічних засад електронного сервісу бібліотеки	10
1.2. Історіографічна база інформатизації бібліотечної сфери на прикладі здобутків Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	23
РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	41
2.1. Основні напрями розвитку інформаційного обслуговування в обласних бібліотеках	41
2.2. Еволюція користувацького попиту як орієнтир вдосконалення бібліотечної діяльності.....	57
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ. ДОСВІД СІАЗ і НЮБ НБУВ	79
3.1. Модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки	79
3.2. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід владних інституцій у регіонах України.....	97

РОЗДІЛ 4. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕКАХ.....	109
4.1. Роль та значення електронних інформаційних ресурсів бібліотек у вітчизняному інформаційному просторі.....	109
4.2. Особливості бібліотечно-інформаційного виробництва в областях України	124
РОЗДІЛ 5. ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕКАМИ СУСПІЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАПИТІВ.....	133
5.1. Перспективні напрями розвитку електронного інформаційно-бібліотечного сервісу.....	133
5.2. Бібліотечне обслуговування внутрішньо переміщених осіб.....	149
ВИСНОВКИ	165
ДОДАТКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	180

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- БД** – база даних
- ВПО** – внутрішньо переміщені особи
- ВРІ** – вибіркове розповсюдження інформації
- ДБО** – довідково-бібліотечне обслуговування
- ДДД**– дистанційна доставка документа
- ДОК** – диференційоване обслуговування керівників
- ЕДД** – електронна доставка документа
- ЕК** – електронний каталог
- ІАП** – інформаційно-аналітичні продукти
- КТ** – інформаційно-комунікаційні технології
- КЦ** – інформаційно-культурний центр
- ІПП** – інформаційні продукти і послуги
- ЗВО** – заклад вищої освіти
- НДУ НАНУ** – науково-дослідні установи Національної академії наук України
- НБУВ** – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
- НБУ ім. Ярослава Мудрого** – Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого (раніше – НПБУ)
- НЮБ** – Національна юридична бібліотека
- ОБС** – онлайнвий бібліотечний сервіс
- ОДНБ** – Одеська державна наукова бібліотека
- ОННБ** – Одеська національна наукова бібліотека
- ОУНБ** – обласна універсальна наукова бібліотека
- ОСІ** – оперативне сигнальне інформування
- ПДГ** – пункти доступу громадян
- ПСП** – програма сприяння парламенту
- РЖ** – реферативний журнал
- РНБ** – ретроспективна національна бібліографія
- СІАЗ** – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади

СМ – соціальні медіа

МБА – міжбібліотечний абонемент

ММБА – міжнародний міжбібліотечний абонемент

ММТ – мультимедійні технології

УБА – Українська бібліотечна асоціація

ФПУ – Фонд Президентів України

ХДНБ ім. Короленка – Харківська державна наукова бібліотека імені
В. Г. Короленка

ЦБС – централізована бібліотечна система

ЦДСК НБУВ – Центр досліджень соціальних комунікацій Національної
бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ЦМБ – центральна міська бібліотека

USAID – Агентство США з міжнародного розвитку

ПЕРЕДМОВА

У сучасній науковій літературі приділяється значна увага ролі бібліотеки в системі соціальних комунікацій суспільства, шляхам модернізації бібліотечної роботи та спектру бібліотечних послуг. Теоретичним підґрунтям нових підходів до розуміння поняття електронного сервісу бібліотеки сприяло вивчення досліджень Д. Белла, Е. Тоффлера, М. Кастельса щодо значення інформації та ролі ІКТ у процесі становлення глобального інформаційного суспільства. Для розкриття значення бібліотечного електронного сервісу, а також функціонування бібліотек як центрів збереження і організації використання суспільно значущої інформації в умовах розвитку глобального інформаційного простору базовими стали висновки, зроблені в працях О. Онищенка, В. Горового, Т. Добко, Л. Костенка, О. Воскобойнікової-Гузевої, Т. Гранчак, К. Лобузіню, К. Вігурського, Т. Берестової, І. Давидової, Г. Шемаєвої, О. Мар'їної та інших.

Звернення до результатів наукових розробок М. Кейсі, Д. Мейнеса, Р. Холлі, О. Єлісіної, В. Копанєвої, Т. Ярошенко, В. Бондаренко та інших дало підставу зробити висновки стосовно наукових уявлень про особливості використання в діяльності бібліотек технологій Web 2.0, Web 3.0 як інноваційних каналів і засобів інформаційно-комунікаційної взаємодії, про можливості оновлення спектра електронних послуг бібліотеки.

Утім дослідження у вітчизняному бібліотекознавстві не зосереджені на висвітленні специфіки електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки для певних категорій користувачів, зокрема представників владних, корпоративних, громадських структур. Потребують більш детального вивчення та узагальнення: особливості виробництва інформаційно-аналітичних продуктів із застосуванням новітніх електронних технологій з урахуванням еволюції користувацьких запитів; питання понятійного апарату з вказаної проблематики; вироблення практичних рекомендацій для формування стратегії розвитку електронних форм бібліотечного забезпечення суспільно-інформаційного запиту.

Необхідність дослідження та узагальнення цієї проблематики сучасної бібліотеки визначила актуальність теми монографії.

У монографічному дослідженні вперше систематизовано наукові уявлення про специфіку організації електронного сервісу сучасної бібліотеки для цільових категорій користувачів; проаналізовано і уточнено понятійний апарат досліджуваної теми; узагальнено сучасний досвід бібліотечного електронного сервісу відповідно до змін запитів користувачів, висвітлено його потенціал щодо адаптивних можливостей роботи бібліотек в умовах соціально-інформаційних викликів; висвітлено базові науково-методичні підходи забезпечення електронними ресурсами певних категорій користувачів бібліотек, зокрема у рамках бібліотечної інформаційно-аналітичної діяльності; розроблено модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки, характерними ознаками якої визначено: комплексність, тематичність, інтерактивність, науково-інтелектуальну орієнтованість та клієнтоспрямованість; уточнено і доповнено низку основних понять.

У монографії подано аналіз теоретичних розробок і фактологічного матеріалу щодо напрацювань колективу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у напрямі поліпшення інформаційного забезпечення суспільних запитів завдяки налагодженню якісного доступу до своїх ресурсів та урізноманітненню бібліотечних інформаційних продуктів і послуг на основі розвитку новітніх комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, систематичному вивченню змін користувацького попиту.

Закцентовано увагу на діяльності аналітичних підрозділів НБУВ: СІАЗ та НЮБ, які активно впроваджують інформаційно-комунікаційні технології, зокрема в напрямі інформаційно-аналітичного обслуговування, вдосконалюють технології виробництва інформаційно-аналітичних продуктів, які поповнюють науково-інформаційний портал «Центр досліджень соціальних комунікацій СІАЗ, ФПУ, НЮБ», що є частиною онлайн-інформаційних сервісів НБУВ. Це сприяє більш повному інформаційному забезпеченню користувачів, здійснює помітний внесок у процес інтелектуалізації інформаційного простору та забезпечення інформаційного супроводу суспільного розвитку в Україні. Інформаційно-аналітичні продукти НБУВ, таким чином, окреслюють характерні особливості розвитку інформаційних ресурсів сучасності, орієнтуючи цільові аудиторії користувачів – органи державної влади, бізнес, наукові установи та інших корпоративних та індивідуальних користувачів.

Сьогодні бібліотекам важливо, здійснюючи цифрову модернізацію, урізноманітнювати і підкреслювати унікальність своїх послуг, формувати

сервісну складову, що відповідає вимогам сучасної користувачької аудиторії. Набуте з практики розвитку електронних бібліотечних технологій провідними вітчизняними бібліотеками, зокрема аналітичними підрозділами НБУВ у сфері бібліотечного сервісу, є серйозною базою для теоретичного осмислення, вироблення науково-практичних рекомендацій на шляху вдосконалення сучасного бібліотечного обслуговування, розвитку системного, ефективного забезпечення електронними інформаційними ресурсами різних категорій користувачів.

Специфіка досвіду впровадження електронних технологій у центральних і регіональних бібліотеках потребує дальшого вивчення. У сукупності такі дослідження мають стати науковою основою ефективного розвитку інформаційних процесів в Україні.

Видання становить інтерес та користь для науковців і практиків бібліотечної та інформаційно-комунікаційної сфер, для широкого загалу, усіх, хто цікавиться цією тематикою.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ ВИВЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ

1.1. Бібліотекознавчі дослідження теоретико-методологічних засад електронного сервісу бібліотеки

У контексті становлення інформаційного суспільства та перетворення виробництва і використання інформації у головну рушійну силу суспільного прогресу актуалізується розвиток електронного сервісу бібліотек у системі соціальних комунікацій.

Електронні інформаційні технології обумовили революційні перетворення в інформаційній сфері суспільства. Цей процес глибоко вивчається сучасною наукою. Теоретичним підґрунтям нових підходів до розуміння поняття бібліотечного електронного сервісу та його значення для функціонування бібліотеки як інформаційно-комунікаційного комплексу в системі соціальних комунікацій сприяло вивчення питань сутності інформації з урахуванням соціальних характеристик, викладених у працях Н. Віннера [36, 37], К. Черрі [263], А. Урсула [253, 254], М. Моїсеєва [177, 178]; з'ясування значення інформації та ролі інформаційно-комунікаційних технологій у процесі становлення глобального інформаційного суспільства розглядалося в роботах таких дослідників як Д. Белл [279], Е. Тоффлер [250], Ф. Фукуяма [259], М. Маклюен [168], М. Кастельс [133], А. Чернов [262], А. Лазаревич [151] та інших, які зробили вагомий внесок у розробку теорії інформаційного суспільства та вивчення його характерних особливостей.

Д. Белл [279] одним з перших серед представників суспільних наук у 70-ті роки ХХ ст. виявив суттєвий вплив інформації на всі суспільні процеси й зокрема на перерозподіл сфер зайнятості працівників. У своїх дослідженнях учений дійшов висновку, що у міру наближення до кінця ХХ ст. ставало все більш очевидним входження людини в інформаційну еру, яка базується не на механічній техніці, а на «інтелектуальних технологіях»; основу постіндустріального сус-

пільства становлять інформація й знання, тому про постіндустріальне суспільство можна говорити як інформаційне.

Ф. Фукуяма [259], аналізуючи суспільні перетворення, відзначає такі суттєві зрушення, як піднесення ролі інформації та інтелектуального капіталу в життєдіяльності соціуму; збільшення відсотка розумової праці, що заміняє фізичну; глобалізацію виробництва завдяки розвитку інформаційних технологій тощо.

М. Кастельс [133] у своїх дослідженнях інформаційної ери визначив її сутнісні ознаки та аргументовано довів, що в сучасних умовах «домінуючі функції й процеси все більше виявляються організованими за принципом мереж», вказавши, що мережева структура – це комплекс зв'язаних вузлів, контент яких наповнюється відповідно до характеру певної мережної структури.

Для розуміння розвитку сучасної цивілізації як глобального суспільства мав велике значення науковий доробок М. Маклюєна [168], який досліджував формуючий вплив електричних і електронних засобів на людину і суспільство.

Грунтовні дослідження Е. Тоффлера [250] особливостей електронного інформаційного виробництва сприяли розумінню підходів до організації сучасного інформаційного виробництва, при цьому важливим є наголос М. Моїсеєва [177, 178], що для людини важливі не лише технічні характеристики новітніх сучасних обчислювальних машин і їхній економічний зиск, а й ті нові можливості, які вони надають для розширення інтелектуальних здібностей людини.

Електронні інформаційні технології активізували глобалізаційні процеси в сучасному суспільстві і разом із глобалізацією стали взаємодоповнюючим процесом, що протягом останніх десятиріч охопив весь світ. Значний внесок у дослідження проблем розвитку цього процесу в нашому суспільстві належить працям О. Білоруса, Р. Абдєєва, О. Зернецької та інших дослідників.

Сучасність, таким чином, ставить перед суспільством цілий ряд нових, раніше не характерних для нього проблем, пов'язаних з інформаційними впливами. Різні аспекти цієї проблематики знайшли своє відображення в роботах І. Валлерштайна [291], В. Іноземцева [118], наукового колективу під керівництвом академіка О. Онищенко [122, 124, 225] та ін.

Проблему адаптації людини до стрімкого розвитку інфосфери сучасного людства досліджує С. Горова [49]. Також у її роботі розглядаються механізми вдосконалення процесу управління інформаційними ресурсами, підвищення ефективності їх використання у практиці суспільного розвитку.

У науковому середовищі приділяється значна увага темі трансформації бібліотечної сфери в умовах цифрової епохи. Для уточнення завдань, що в умовах інформатизації постають перед бібліотеками, вивчалися наукові праці таких авторів, як О. Онищенко [122, 192], В. Горовий [51–61], В. Попик [198, 199], Т. Гранчак [63–69], М. Дворкіна [73], М. Слободяник [231–233], В. Ільганаєва [117, 121], І. Давидова [70–72], Л. Костенко [143–146], В. Пашкова [196–197], О. Воскобойнікова-Гузева [42–44], Г. Шемаєва [268–271], Д. Соловяненко [237–240], Д. Шрайберг [272], які досліджували різні аспекти модернізації бібліотечної системи, використання в діяльності бібліотек сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; трансформації бібліотечних функцій та сервісу відповідно до стратегічних напрямів розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві.

Значний внесок у розробку цього напрямку наукових досліджень внесли праці І. Давидової [70–72], у яких розглядалася адаптація постсоціалістичної бібліотечної сфери до умов розвитку ринкових відносин у суспільстві, впровадження електронних інформаційних технологій, а також здійснені Р. Мотульським [180] ґрунтовні дослідження розвитку закономірностей трансформації бібліотечної системи в цілому.

Вагомим внеском у розвиток бібліотечних інновацій на стартовому етапі розвитку електронних технологій у процесі комп'ютеризації бібліотек стали праці Я. Шрайберга, Л. Костенка та А. Чекарьова та ін.

Соціальні аспекти розвитку бібліотечної діяльності в цей час розглядав у своїх дослідженнях В. Горовий [55–61].

Звернення до наукових розробок М. Кейсі [281], Д. Мейнеса [286], Р. Холлі [283], П. Міллера [287, 288], О. Антопольського [5] та К. Вигурського [33], А. Земськова, Л. Костенка [143–145], Т. Слободяника [231], В. Дригайло [79], Т. Ярошенко [274–276], К. Лобузінної [157–163], В. Копанєвої [141, 142], О. Воскобойнікової-Гузевої [42]

дало підставу для формування наукових уявлень стосовно особливостей процесу автоматизації бібліотек, розвитку бібліотечного електронного сервісу на основі впровадження електронних і телекомунікаційних технологій, зокрема технологій Web 2.0, Web 3.0 як інноваційних каналів та засобів інформаційно-комунікаційної взаємодії.

«Формування нового домінуючого технологічного укладу обумовлено динамікою розвитку цифрового медіасередовища, становлення якого є закономірним етапом розвитку ери електронних комунікацій (електронний – гіперонім стосовно поняття цифровий). Сукупність технологій, які ми сьогодні називаємо цифровими, уможливила поширення будь-якого виду контенту в реальному часі з розумними витратами. Цифрові технології відіграють вирішальну роль у новій еволюційній картині світу» [170, с. 5].

Таким чином, електронні інформаційні технології – це техносфера, що покликана забезпечувати трансфер інформаційно-інтелектуального потенціалу в усі сфери людського буття для прогресивного розвитку соціуму. «На базі електронних технологій нині ґрунтується вся система вертикальних і горизонтальних зв'язків у процесі розвитку інформатизації» [61].

Як зазначає К. Лобузін, «нові веб-інтерфейси та інтернет-сервіси, такі як eBay і Gmail, забезпечили вдосконалений рівень комфорту для користувачів у порівнянні з технологіями, призначеними “лише для читання”... Web 3.0 має спрямувати інтерес на бібліотечні технології, оскільки саме в них накопичений великий досвід упорядкування знань. Ідеї цієї моделі повністю збігаються з основною функцією бібліотеки – бути посередником між інформаційною сировиною та користувачем». Разом з тим науковець підкреслює зростаючу роль бібліотекаря як інформаційного експерта та менеджера знань, який буде професійно описувати електронні ресурси, формувати інтелектуальне історико-культурне та наукове електронне середовище [162, с. 66, 68].

Як наголошують провідні вчені НБУВ О. Онищенко, В. Горовий і В. Попик, «стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій неминуче впливає на суспільство в цілому й окремі сфери його діяльності – науку, культуру, освіту, виробництво. Формування суспільства знань поставило перед системою бібліотечно-інформацій-

них комунікацій вимогу переходу від традиційної парадигми обслуговування, що базується на представленні документів на паперових носіях, до парадигми інформаційної супер-магістралі, яка передбачає надання різноманітної мультимедійної інформації, доступної за межами однієї бібліотеки. Практика цього періоду характеризується інтенсивним впровадженням у роботу бібліотек засобів телекомунікації, появою електронних повнотекстових видань, створенням власних електронних зібрань, розвитком корпоративних бібліотечних систем тощо. Нові форми й засоби збирання, обробки, подання та поширення знань раніше за всіх відчули наукові бібліотеки» [124, с. 126].

Застосування сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій суттєво впливає на якість інформаційно-аналітичної бібліотечної діяльності, посилює можливості бібліотеки у клієнтоорієнтованому забезпеченні зростаючого інформаційного попиту, у виробленні бібліотечних товарів і послуг відповідно до нових користувацьких цінностей та потреб соціуму.

Широкий спектр питань розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек розглядали у своїх працях В. Горюхов [51–54], І. Давидова [70–71], В. Ільганаєва [121], О. Кобелев [137], Н. Сляднева [235–236], Т. Гранчак [63, 67, 68], Н. Терещенко [248], Н. Іванова [120], Л. Чуприна [265–267], Л. Філіпова [257] та ін. Сучасні дослідники наголошують на важливості застосування в інформаційно-аналітичній діяльності потенціалу електронних технологій і бібліотечного сервісу, зокрема розширення джерельної бази завдяки активному опрацюванню електронних ресурсів для підготовки аналітичних продуктів, вдосконалення електронних комунікаційних каналів зв'язку з бібліотечними користувачами та вивчення читацького попиту.

В обґрунтування інформаційної аналітики в бібліотечній структурі внесли значний внесок дослідження О. Кобелева [137], у яких він визначив специфіку інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеці, її зміст, характер, технології та організаційні засади, охарактеризував проблематику ресурсного забезпечення інформаційно-аналітичного обслуговування.

Дослідження Т. Гранчак [63–69] присвячені широкому спектру питань участі інформаційно-аналітичних бібліотечних структур у процесах політичної комунікації, важливості функціонування націо-

нальних бібліотек у контексті сталого розвитку національного інформаційного простору як чинника захисту суверенітету держави.

Професор В. Горовий – автор ґрунтовних теоретичних розробок і організатор практичного застосування інформаційно-аналітичного напрямку бібліотечної діяльності. Від початку 90-х років під його керівництвом аналітичні структури НБУВ здійснюють та послідовно вдосконалюють інформаційно-аналітичне обслуговування як окремих споживачів інформації – представників управлінських владних структур, політики, бізнесу, так і широкого загалу бібліотечних користувачів.

У своїх роботах [52–61] вчений предметно розглядає широкий спектр питань модернізації бібліотечно-інформаційної сфери в умовах розгортання інформатизації, шляхи вдосконалення бібліотечного обслуговування на базі застосування електронних і телекомунікаційних технологій, зокрема в аналітичному бібліотечному обслуговуванні.

У центрі уваги досліджень В. Горового – роль і перспективи діяльності бібліотечних структур у процесі творення й розвитку інформаційної бази українського суспільства, еволюція бібліотечних закладів у загальносуспільні інформаційні центри, що здатні до акумулювання соціально значущої інформації, управління широкими інформаційними потоками і забезпечення суспільно важливих інформаційних запитів за умови їхнього належного методологічного, техніко-технологічного оновлення.

Для дослідження проблематики бібліотечного електронного сервісу становлять значний інтерес наукові погляди В. Горового та досвід діяльності під його керівництвом аналітичних структур НБУВ: СІАЗ, НЮБ, ФПУ, які вже понад чверть століття здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування, корпоративних споживачів інформації. Зокрема, авторкою було взято до уваги досвід застосування новітніх електронних інформаційно-комунікаційних технологій у процесі виготовлення інформаційно-аналітичних бібліотечних продуктів та оперативного забезпечення матеріалами споживачів (адресна розсилка на електронну пошту; науково-інформаційне забезпечення власного веб-представництва – сайту «Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ» (<http://nbuviar.gov.ua>); інформаційний супровід бібліотечного блогу СІАЗу; виступи в ЗМІ експертів ЦДСК та ін.).

Як слушно зауважують науковці О. Онищенко, Л. Дубровіна, В. Горовий, «електронні ресурси, доповнюючи традиційні форми зберігання інформаційних ресурсів, стають дедалі ефективнішим засобом наукової комунікації, сприяють реалізації як індивідуального творчого потенціалу, так і наукової колективної співпраці, надають можливість швидко здійснювати обмін ідеями, знайомитися з результатами наукових досліджень колег із різних країн світу. З їх використанням налагоджується можливість широкомасштабного сервісу для теоретично безмежної кількості користувачів» [84, с. 143].

Розвиток сучасної інформіндустрії в рамках сервісної економіки сприяв формуванню та затвердженню електронного сервісу бібліотеки, ефективність функціонування якого передбачає вивчення і визначення користувацького попиту та тенденцій його розвитку, вдосконалення продукуваних бібліотечних послуг і продуктів, моніторинг рівня задоволення інформаційно-бібліотечного попиту, науковий пошук, апробація та розвиток оптимальних бібліотечних сервісів для забезпечення користувацьких цінностей та запитів. І. Давидова розглядає трансформаційні бібліотечні процеси саме через призму економічних змін. Дослідниця зазначає, що стратегія сучасного «бібліотечно-інформаційного виробництва визначається різноманітністю інформаційних продуктів і послуг, відмінностями сервісної економіки від економіки індустріальної, факторами впливу користувацьких переваг на стратегію маркетингу в сервісній економіці, потребами суспільства» [70, с. 202].

Активне впровадження в бібліотечну галузь інформаційно-комунікаційних новацій викликає зміни у формах і змісті бібліотечної роботи, у технології бібліотечних процесів, а також призводить до значного розширення терміносистем. «До традиційних понять “бібліотечно-бібліографічне обслуговування”, “інформаційне обслуговування” додається термін “бібліотечний сервіс”. Головна властивість бібліотечної сервісної діяльності міститься в тому, що вона затребувана користувачем бібліотеки, тобто її результати корисні й використані» [45, с. 1–5].

ДСТУ 7448:2013 «Інформація і документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» [81] окреслено зміст понять:

– інформаційне обслуговування (англ. information service) – діяльність персоналу бібліотеки, спрямована на задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки;

– бібліотечне обслуговування (англ. library service) – сукупність різних видів бібліотечної діяльності, спрямована на задоволення інформаційних потреб користувачів інформації.

Прийнятий окремими країнами пострадянського простору міждержавний стандарт ГОСТ 7.0–99 «Інформаційно-бібліотечна діяльність. Терміни і визначення» [62] майже аналогічно з вітчизняним ДСТУ 7448:2013, і тлумачить бібліотечне обслуговування як сукупність різних видів діяльності бібліотеки із задоволення потреб її користувачів шляхом надання бібліотечних послуг; і дещо ширше визначає поняття інформаційне обслуговування – це забезпечення користувачів необхідною інформацією, що здійснюється інформаційними органами і службами шляхом надання інформаційних послуг.

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» відсутнє визначення поняття «бібліотечне обслуговування», натомість тлумачиться термін бібліотечна послуга як результат діяльності бібліотеки із задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [203].

У сучасних наукових дослідженнях зустрічаються такі поняття, як «обслуговування на основі використання новітніх технологій» (М. Дворкіна [73]), «онлайнове обслуговування» (Д. Соловяненко, О. Жабко [239, 87]), «віртуальне (електронне) обслуговування» (І. Моргенштерн, О. Бичко [179]), «онлайн бібліотечна діяльність» та «інформаційні сервіси НБУВ» (К. Лобузін [162]).

Д. Соловяненко [238, 239] у своїх дослідженнях технологій бібліотечно-бібліографічних процесів застосовує термін «онлайн бібліотечний сервіс» (ОБС). Під ОБС розуміється діяльність бібліотеки із забезпечення дистанційного доступу користувачів комп'ютерної мережі до інформаційного ресурсу у вигляді документних та комунікаційних електронних баз, що передбачає процес інтерактивної взаємодії між клієнтською та серверною сторонами. Відповідно до цього автором сформульовано основні ознаки цього виду бібліотечного сервісу: дистанційність, діалоговість, інтерактивність, полісуб'єктність, віртуальність, комплексність, загальнодоступність тощо. При цьому

Д. Соловяненко зазначає, що кожна окремо розглянута ознака може бути притаманна і для інших видів бібліотечного сервісу.

Однак слід зазначити, що МБА, або телефонні довідки – це дійсно форми дистанційного сервісу, але не є ОБС.

У свою чергу термін «онлайнний» теж конкретизує певний вид електронних бібліотечних послуг, оскільки обслуговування в режимі онлайн передбачає доступ до ресурсів і послуг у режимі реального часу, тобто відразу після звернення.

Відповідно, користувачі бібліотечних послуг, що забезпечуються бібліотечними послугами без фізичного відвідування бібліотек, визначаються як «дистанційні користувачі», або «дистантні» у працях В. Горового [51–53], Т. Гранчак [65–67], В. Бондаренко [23–25].

Дослідники Д. Грибков, І. Моргенштерн, О. Бичко та інші використовують термін «віртуальне (електронне) обслуговування» і тлумачать як обслуговування, що здійснюється часто в режимі реального часу за допомогою електронних засобів зв'язку, що використовуються користувачами, які перебувають поза межами бібліотечної установи.

Слід зазначити, що в цих визначеннях акцентується увага на техніко-технологічній складовій забезпечення бібліотекою інформаційних запитів, і варто підтримати В. Бондаренко [23, с. 23], яка зазначає, що «з урахуванням того, що бібліотека є інформаційно-комунікаційною системою, бібліотечне обслуговування як взаємодію між бібліотекою та користувачем доцільно розглядати через призму процесу комунікації».

Четверте видання міжнародного стандарту ISO 2789:2006 «Інформація і документація – міжнародна бібліотечна статистика» [175] було затверджено та видано у 2006 р. з розширеною терміносистемою, зокрема через активне обслуговування бібліотеками своїх користувачів електронними ресурсами. У цьому нормативному документі є поняття електронне обслуговування (Electronic Service), тлумачення якого таке: електронне бібліотечне обслуговування організовується з місцевих серверів або доступне через мережі. Уточнюється, що до електронних послуг відноситься, зокрема використання онлайнних каталогів, бібліотечного сайту, електронної колекції, електронної доставки документів (опосередкованої), електронної довідкової служби.

А проте питання підходів до визначення поняття «бібліотечний електронний сервіс» з розвитком сучасних інформаційних технологій потребує подальших досліджень і уточнень. Однак виокремлення характерних ознак цього поняття в дослідженнях останнього періоду дає можливість синтезувати на їх основі поняття «бібліотечний електронний сервіс». Пропонується розглядати поняття «бібліотечний електронний сервіс» як процес взаємодії суб'єктів бібліотечної діяльності і соціуму, що супроводжується активним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, організованою системою інформаційно-аналітичного забезпечення для ефективного задоволення інформаційних запитів користувачів. Його характерні ознаки: глобальність і загальнодоступність; відкритість; клієнтоспрямованість; широкий спектр електронних сервісних можливостей; універсальність тематичного різноманіття інформресурсів; наукоємність і достовірність; мобільність і оперативність отримання інформації; корисність; креативність у контексті створення нових сервісів бібліотечного обслуговування. Електронний сервіс передбачає автоматизацію процесу бібліотечного обслуговування, обов'язкове перетворення його результату в електронну форму, оперативне впровадження найбільш затребуваних користувачами бібліотек електронних послуг. Технологічною основою функціонування електронного сервісу є доступ до Інтернету, привабливий, зручний, зрозумілий, своєчасно оновлюваний вебсайт бібліотеки, чіткий, всеохоплюючий ЕК, досконалий пошуковий апарат до всіх видів наявних у бібліотеці ресурсів.

Разом з тим не можна не погодитися з К. Лобузіною, яка наголошує, що «наявність комп'ютеризованої системи управління даними ще не є гарантією того, що дані ефективно використовуватимуться. Така система є лише засобом управління даними й для одержання відповідного результату має ефективно використовуватись. Отже, проблема автоматизації діяльності організації полягає не в інсталяції комп'ютерів і програмного забезпечення, а в їхньому ефективному використанні» [162, с. 83]. Таким чином, актуалізується значення професійного рівня бібліотечних фахівців, які забезпечують функціонування електронних бібліотечних сервісів.

У процесі дослідження бібліотечного електронного сервісу ґрунтовно опрацьовувався дуже перспективний в умовах інформаційного

суспільства інформаційно-аналітичний напрям діяльності бібліотек, застосування ІКТ у процесі виробництва бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів і надання користувачам сервісних послуг з інформаційної аналітики. У наукових працях В. Горового, Т. Гранчак, І. Давидової, О. Кобелева, Л. Чуприни відображені дослідження широкого спектра питань інформаційно-аналітичного напрямку роботи бібліотек, зокрема зростаюче значення діяльності інформаційно-аналітичних бібліотечних структур, зумовленого розвитком ринкових відносин, формуванням інтелектуальної економіки, суттєвим ускладненням інформаційних відносин у суспільстві, що передбачає застосування бібліотечними фахівцями спеціальних знань і навичок, пов'язаних з інформаційною аналітикою і виробництвом науково-аналітичних продуктів, покликаних забезпечити інформаційні потреби як широкого загалу бібліотечних користувачів, так і цільових груп, зокрема представників владних структур у сфері державного управління, політики, культури, бізнесу за допомогою аналітичних технологій через переробку вхідної інформації і здобуття якісно нового знання. Під цільовими користувачами бібліотеки, таким чином, маються на увазі члени групи споживачів інформаційно-бібліотечних послуг, об'єднаних однією темою інформаційного забезпечення.

У контексті розвитку досліджень, що стосуються сучасного бібліотечного сервісу, слід згадати праці В. Горового [51–55], у яких висвітлюється важливість діяльності бібліотечних інформаційно-аналітичних структур з інформаційного супроводу державотворення, прийняття управлінських рішень в умовах зростаючого творчого, інформаційного потенціалу суспільства. Дослідник переконливо аргументує розвиток інформаційної функції бібліотек до рівня інформаційно-аналітичної, створення підґрунтя для трансформації бібліотечних установ у сучасні інформаційні центри. Розкриваючи проблему функціонування соціальних інформаційних баз, учений звертає увагу на необхідність відповідності інформаційно-аналітичних продуктів запитам суспільних інститутів, окреслює напрями вдосконалення методик бібліотечного обслуговування дистанційних користувачів.

Як зазначає І. Давидова [70, с. 97], інформатизація бібліотек дає підстави для розгляду бібліотеки як виробничої системи, у якій на основі раціонального розподілу праці та поєднанні у часі та прос-

торі предметів, засобів і самої праці реалізуються дії щодо конвертування вхідного інформаційного потоку та створення інформаційних продуктів і послуг. Підґрунтям для створення бібліотечних інформаційних продуктів і послуг виступає інформація, що з категорії інформаційного ресурсу перетворюється на ринковий продукт. Не можна не погодитися з констатацією дослідниці, що як продукт (результат діяльності), а також як продукція (предмет, що користується попитом на ринку і має ціну) можуть виступати й інформаційні ресурси. Відповідно бібліотечні інформаційні продукти являють собою спеціально підготовлені (з урахуванням споживчих властивостей) інформаційні ресурси.

В обґрунтування інформаційної аналітики в бібліотечній структурі внесли значний внесок праці О. Кобелева [137], у яких він визначив специфіку інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеці, її зміст, характер, технології та організаційні засади. Утім інформаційно-аналітичні продукти й послуги залишилися поза предметом розгляду дослідження науковця.

Л. Філіпова [256, 257] у своїх дослідженнях відзначає особливу значущість бібліотечних інформаційно-аналітичних структур, у діяльності яких найчіткіше виявляється інформаційно-допоміжна природа інформаційної аналітики, що споріднює останню з іншими видами інформаційно-інфраструктурних, інформаційно-допоміжних служб, які традиційно впорядковують та інтелектуально насичують інформаційний простір. Дослідниця визначає інформаційно-аналітичну діяльність як сукупність процесів семантичної обробки даних, у результаті чого розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію – аналітичний документ [257, с. 47].

Слушним видається твердження М. Слободяника [232], який розглядає продукт і послуги як кінцевий результат виконання технологічного процесу, як засіб реалізації функцій бібліотеки. Однак взаємозалежність продуктів і послуг як підсумку виробничого процесу вважається складнішим.

Д. Пушкашу визначає інформаційно-аналітичну діяльність як процес семантичного оброблення даних, у результаті якого розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію – аналітичний документ [221, с. 119–120].

Н. Кушнарєнко і В. Удалова визначають рівнозначними терміни «наукова обробка документів» і «аналітико-синтетична обробка документів». У своїх дослідженнях науковці зазначають, що, розглядаючи аналіз і синтез як загальнонаукові методи дослідження, в аналітико-синтетичній обробці інформації їх одночасно розглядають і як прийоми, що дають змогу багатоаспектно характеризувати документи, у яких відображаються результати, досягнуті на певному етапі процесу пізнання. У контексті розвитку сучасних інформаційних технологій можна вважати прийнятним уявлення про аналітичний документ як інформаційний продукт, що є результатом аналізу, синтезу значної кількості первинних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу. Більшість із них поєднують у собі всі методи аналітико-синтетичної обробки первинних документів. У зв'язку з цим правомірно інформаційно-аналітичну діяльність розглядати як специфічний різновид інтелектуальної, розумової діяльності людини, у процесі якої внаслідок певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації утворюється нова, вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо [150, с. 14].

Таким чином, бібліотечні інформаційно-аналітичні продукти – це результат аналітико-синтетичної переробки первинної інформації у вторинну, нову аналітичну інформацію, довершену продукцію, передбачену для передачі споживачу інформації.

Опрацювання наукової літератури, наукового доробку дослідників останнього десятиріччя стало:

- теоретичним підґрунтям нових підходів до розуміння поняття електронного сервісу бібліотеки;
- організаційною основою дослідження прикладного значення електронного сервісу бібліотеки;
- науковою базою для визначення таких понять, як «бібліотечний електронний сервіс»; «бібліотечні інформаційно-аналітичні продукти», «цільові користувачі бібліотеки»;
- узагальненням для висновку, що подальша еволюція бібліотеки пов'язана з технологічними новаціями, завдяки яким буде підвищуватися ефективність інтеграції бібліотеки в інформаційних процесах соціальних комунікацій;

– усвідомленням, що вдосконалення інформаційної функції та електронного сервісу бібліотеки буде посилювати роль і значущість бібліотечного працівника як культурного/інформаційного навігатора в інформаційно-інтелектуальних бібліотечних базах у процесі забезпечення суспільно інформаційних запитів.

1.2. Історіографічна база інформатизації бібліотечної сфери на прикладі здобутків Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Глобальна інформатизація – одна з характерних рис сучасності, що набуває все більш вагомшого впливу на життєдіяльність людей та розвиток світової спільноти; виступає індикатором суспільного прогресу, оскільки створює необхідні умови для оперативного науково-інтелектуального трансферу та забезпечення інформаційно-суспільних запитів у найбільш актуальній та затребуваній електронній, цифровій формі.

«Цифрова економіка» є акселератором соціально-економічного розвитку в сучасному світі. Свого часу впровадження принципів цифрової економіки дало змогу таким країнам як Естонія, Ізраїль, Ірландія і Швеція зробити ривок, що вимірюється від 12 до 20% валового внутрішнього продукту цих країн. За даними The Boston Consulting Group (BCG (https://dt.ua/business/4_g-v-ochikuvanni-startu-245809_.html)), частка цифрової економіки (веб або інтернет-економіка) у світовому валовому внутрішньому продукті становить нині 5,5%. Наразі формується новий промисловий уклад, заснований на активному застосуванні цифрових технологій, роботизації, і для того, щоб займати гідне місце в рейтингу успішних ІТ-країн, необхідно оперативно та адекватно реагувати на глобальні інформаційно-технологічні виклики.

Таким чином, підвищується затребуваність у забезпеченні суспільно важливою науковою інформацією всіх сфер життєдіяльності людських спільнот у найбільш затребуваній цифровій формі. У зв'язку з цим «в інтересах розвитку інформатизації в переважній більшості країн світу протягом останніх десятиріч здійснюється перерозподіл ресурсів у сфері праці, реалізуються програми розширення доступу

до актуальної інформації широких верств населення», слушно зазначають О. Онищенко, Л. Дубровіна та В. Горовий [84, с. 7].

І цим обумовлюється необхідність сутнісних змін у діяльності бібліотек, які історично затвердились як центри накопичення, зберігання та поширення знань, інформації, науково-культурного надбання, і для оптимального забезпечення інформаційних потреб соціуму та піднесення своєї спроможності в контексті розвитку інформаційного суспільства бібліотеки повинні максимально ефективно адаптуватися до умов і вимог цифрової культури.

Парадигма інформатизації суспільства ґрунтується в першу чергу на новому підході до оцінки місця й ролі інтелектуально-духовної сфери людини. В ідеології інформаційного суспільства активно заявляють про себе нові фактори: визначальними у всіх сферах життя стають інформація інтелектуальна й (у широкому розумінні слова) інноваційна діяльність, а також зміцнення ролі науки як безпосередньої продуктивної сили й ефективного способу вирішення більшості проблемних ситуацій на шляхах нового етапу розвитку.

В постінформаційному суспільстві трансфер інформаційних ресурсів в економічний розвиток країни набуває вирішального значення, людський капітал стає стратегічним ресурсом, при цьому бібліотеки стають важливим чинником розвитку людського капіталу. У США в штаті Флорида було проведено ґрунтовне вивчення впливу публічних бібліотек на суспільство. Результати дослідження засвідчили, що кожні 6,5 тис. дол., вкладені в бібліотеки з державних джерел, створюють одне додаткове робоче місце, а кожний долар збільшує місцевий валовий продукт на 9 дол. та підвищує заробітну плату на 13 дол. [174].

Парадигма постіндустріального суспільства продовжує привертати увагу окремих дослідників, наукових інституцій та товариств, які вивчають тенденції розвитку сучасних спільнот і роль інформації, спектр проблематики інформаційного суспільства, у становленні якого ключове значення відіграє різностороннє розгортання процесів інформатизації.

Як зазначає Т. Гранчак, процеси глобалізації та інформатизації, які супроводжуються зростанням обсягів інформаційних потоків та інтенсивності інформаційних обмінів, актуалізували протя-

гом останнього часу значення ефективної комунікативної взаємодії. В умовах, коли інформація і комунікація стають стратегічним ресурсом і системоутворювальними факторами соціально-політичної реальності, набуває актуальності всебічне вивчення й використання можливостей бібліотеки як інституту, для якого інформаційно-комунікативна діяльність є сутнісною характеристикою [69, с. 38].

Бібліотека, що виникла разом з появою рукописних текстів як спеціальне сховище документів, стала важливим кроком уперед у розвитку інформаційної сфери первісного людського співтовариства, оскільки давала змогу зафіксувати і пізніше використовувати напрацьований попередньою суспільною практикою досвід, розвивати на основі цього досвіду суспільно корисний обмін інформацією, підвищувати на цій основі загальний рівень суспільного розвитку. За тисячі років свого існування бібліотека утвердилась як важлива складова інформаційної інфраструктури суспільства. Зростаюче значення бібліотек спостерігалось на всіх етапах розвитку культурного процесу в людській історії.

Процеси всеохоплюючої інформатизації, зумовлені високим рівнем індустріалізації, принципово новими технічними й технологічними засобами, повною мірою охопили й бібліотеки наприкінці ХХ та на початку ХХІ ст.

З розвитком електронних інформаційних технологій і глобальної інформатизації у вітчизняній та зарубіжних бібліотечних системах відбуваються трансформаційні процеси, детерміновані розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій, онлайн-комунікаційних сервісів і формуванням економіки знань. Перехід на електронні/цифрові технології і носії інформації набуває пріоритетного значення у суспільному поступу та особистісному розвитку, у загальноосвітньому інформаційному обміні.

В Україні інформатизація бібліотечної галузі відбувалася під впливом як глобальних, так і внутрішньодержавних процесів. У фахових наукових колах визначають такі періоди інформатизації вітчизняних бібліотек: «перший етап – автоматизація бібліотечних процесів завдяки появі в 1960-х р. нових обчислювальних засобів, впровадження окремих технологій інформаційного обміну, використання бібліографічних і фактографічних баз даних для обслуговування

читачів. Другий етап – середина 80-х р. ХХ ст. – початок створення комплексних автоматизованих бібліотечних систем, формулюється поняття інформаційного ресурсу; інформаційна функція наукової бібліотеки затверджується як домінуюча. Це й визначило основну функціональну модель бібліотеки – вона трансформується в інформаційний центр. Початком третього періоду вважають другу половину 90-х років ХХ ст., що пов’язана з появою в бібліотеках Інтернету. Формування суспільства знань поставило перед системою інформаційно-бібліотечного забезпечення науки вимогу переходу від традиційної парадигми обслуговування, що базується на представленні документів на паперових носіях, до парадигми інформаційної супермагістралі, яка передбачає надання різноманітної мережевої інформації» [141, с. 5].

На початку нового тисячоліття стала помітною активізація процесів інформатизації бібліотечної системи в Україні [51, 55, 58, 93, 94]. Серед факторів сприяння:

- стабілізація соціально-економічної ситуації в Україні;
- утвердження демократичних засад українського суспільства і активізація міжнародного співробітництва, що сприяло участі бібліотек у спільних проєктах та отриманню грантів на технічне переоснащення, апробацію нових форм і методів роботи;
- посилення підтримки з боку держави та органів влади на різних рівнях, зокрема, вдосконалення нормативно-правового забезпечення інформатизації бібліотечної системи;
- розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та їх впровадження в інформаційно-бібліотечну діяльність;
- поява нових наукових завдань у сфері розвитку бібліотечної системи та нових об’єктів бібліотекознавчих досліджень. Необхідність обґрунтування нової парадигми бібліотечно-бібліографічної діяльності та інформаційно-аналітичного обслуговування в бібліотеках через систему синергетичних досліджень та напрацювань практиків і науковців бібліотечної справи, інформаційно-аналітичного забезпечення.

Інформаційна політика України затверджується з 1991 р. – року здобуття незалежності держави. Згідно із ст. 17 Конституції України, інформаційна безпека визначається функцією держави та справою

всього українського народу, статті 32 і 34 регламентують нормативні основи інформаційних правовідносин у державі [140].

Важливими кроками на шляху формування правових засад інформаційного укладу держави та розвитку бібліотечної сфери як складової інформаційно-комунікаційної інфраструктури стали закони України «Про інформацію» [210], де зафіксовані важливі положення про те, що основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси; «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [208]; «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [203] та «Про обов'язковий примірник документів» [214], спрямовані на підтримку бібліотечно-інформаційної сфери та стабільне поповнення ресурсу бібліотечних установ; «Про національну програму інформатизації» [212], а також Постанова Верховної Ради України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2010–2012 роки», завдяки реалізації якої було проведено певну роботу із забезпечення розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури: вироблено систему моніторингу вебсайтів органів державної влади, рейтингове оцінювання наявних державних електронних інформаційних ресурсів тощо.

Важливим кроком у законодавчому забезпеченні розвитку інформаційного поля став Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [215], у якому одним з головних пріоритетів України визначалося «прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя», у документі також виокремлювалася необхідність вирішення питання електронної бібліотеки.

Розпорядження Президента України «Про Ситуаційний центр при Президенті України» [217] було націлене на координацію державної діяльності у сфері інформатизації, а саме, на налагодження інформаційно-аналітичного супроводу діяльності Адміністрації Президента. Водночас активно впроваджувались інформаційні меха-

нізми електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів у структурі управлінської діяльності та між управлінськими структурами і громадянами нашої держави; було налагоджено функціонування важливої складової інформаційно-комунікаційної інфраструктури – системи «Електронний уряд», у розвитку якої суттєве значення мають відігравати і бібліотеки, оскільки можуть сприяти оперативній репрезентації державної політики та важливих суспільно значущих подій, зворотному зв'язку з громадою, вивченню громадської думки для прийняття відповідних управлінських рішень.

Розвиток електронних сервісних технологій та відповідних інформаційних комунікацій відкривають перспективи для вдосконалення технологій співробітництва органів державної влади з бібліотечними інформаційними, інформаційно-аналітичними структурами, що займаються виробництвом, організацією структурування, зберігання, аналізу й підготовки до ефективного використання суспільно значущих інформаційних ресурсів. Утім і на це звертається увага в роботах ряду дослідників, на практиці такий напрям діяльності реалізується слабо. І, отже, держава не мобілізує навіть наявний інформаційний потенціал для вдосконалення управлінської діяльності, для розв'язання надзвичайно актуальної для України проблеми консолідації суспільства.

Глобальна інформатизація, вдосконалення та розширення каналів передачі інформації розширюють можливості соціальних комунікацій, доступ кожного громадянина до інформаційних ресурсів, але разом з тим збільшуються й інформаційні впливи, зокрема негативні й деструктивні, що несуть загрозу як окремим членам суспільства, так і в національних масштабах. Як слушно зазначає професор В. Горвий, «у процесі трансформації інформаційного етапу розвитку сучасного суспільства вже визначилася система нових внутрішньоцивілізаційних протистоянь, впливів і суперечностей від характерних для індустріального суспільства енергетичних до інформаційних, інформаційно-технологічних.

З урахуванням усього комплексу позитивних і негативних факторів розвитку глобальних процесів на основі інформатизації набуває особливої гостроти питання про активізацію націй і держав в інформаційному виробництві та інформаційних обмінах як питання забезпечення життєздатності в нових умовах» [55, с. 60].

Наразі бібліотеки продовжують відігравати вагоме значення в технологіях продукування суспільно значущої інформації та забезпеченні інтелектуального насичення інформаційного простору, в інформаційному супроводі державотворчих процесів.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) – головний науково-інформаційний центр держави – бере активну участь в процесі інформатизації України та створенні вітчизняних інформаційних баз, відіграє комунікаційну та освітню роль в організації доступу до знань, оперативному та якісному обміні інформацією, в інтелектуальному насиченні вітчизняного інформаційного простору.

НБУВ розбудовується як комплексний науковий бібліотечно-інформаційний центр, який займається розробкою проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформатизації, національної бібліографії та біографістики, документознавства та архівознавства, наукового опису рукописів і стародруків, збереження, реставрації та консервації документів, досліджує та впроваджує сучасні технології інформаційно-аналітичного забезпечення наукових, управлінських, бізнесових та інших структур.

Для якнайповнішого розкриття бібліотечного фонду та оперативного залучення читачів до його використання в середині 90-х років у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського було розпочато створення власних електронних інформаційних ресурсів та впровадження відповідних технологій їх представлення. Системний процес технічного та технологічного переоснащення бібліотечно-інформаційної мережі НАН України, і зокрема НБУВ, відбувається на підставі Програми інформатизації НАН України, яка була започаткована Розпорядженням Президії Національної академії наук України № 146 від 27.02.04 р. «Про організацію робіт за Програмою інформатизації НАН України» [122, 241].

Наразі НБУВ має значні досягнення [156–161] на шляху створення й розвитку масштабного комплексу національних наукових електронних ресурсів, розбудови електронного сервісу завдяки наполегливій колективній праці, що спирається на вагоме дослідницьке науково-методичне підґрунтя. Серед значних здобутків варто відзначити такі перспективні науково-інформаційні проекти НБУВ, як: електронні бібліотеки «Наукова періодика України» та «Україніка»;

реферативна база даних «Україніка наукова»; інформаційний портал «Наука України: доступ до знань»; цифрова бібліотека історико-культурної спадщини.

Так, реферативна база даних «Україніка наукова», започаткована 1998 р. НБУВ та Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України в рамках корпоративного проєкту НАН України зі створення національної системи реферування наукової літератури, на сьогодні є єдиною вітчизняною загальнодоступною універсальною базою даних, що містить інформацію про наукові публікації з усіх галузей знання. Ця БД забезпечує висвітлення та доведення до світової спільноти результатів наукової діяльності вітчизняних вчених; її загальна кількість джерел станом на 01.11.2017 р. – 650 тис., які за видами розподіляються таким чином: книги – 16%, автореферати дисертацій – 16%, статті з періодичних і продовжуваних видань – 68%; впродовж 2015–2017 рр. збільшено записів понад 110 тис.

Аналіз науково-дослідної роботи, а також набутий науково-практичний досвід реалізації проєкту реферативної бази даних «Україніка наукова» було висвітлено К. Лобузіню в монографії «Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності» (2012 р.). Монографія заклала надійну методологічну основу для розгортання нового напрямку бібліотекознавчих досліджень у частині реалізації концепції семантичної Бібліотеки 3.0, інформаційно-технологічних проблем управління знаннями в бібліотеках і формування бібліотечних баз знань.

У 2008 р. в НБУВ було започатковано електронну бібліотеку «Наукова періодика України» – інтегровану політематичну наукову електронну бібліотеку публікацій, опублікованих у наукових фахових виданнях України.

Протягом 2012–2014 рр. було проведено цілий комплекс робіт з переведення електронних ресурсів порталу «Наукової періодики України» на бібліотечну технологію. Наразі оновлений користувацький інтерфейс електронної бібліотеки періодичних видань України надає широкий спектр сервісу: доступ до бібліографічних даних, реферативної інформації та повних текстів наукових публікацій. Наукові установи, навчальні заклади виявляють зацікавленість у розміщенні електронних версій власних фахових періодичних видань

в електронній бібліотеці «Наукова періодика України» на вебпорталі НБУВ, оскільки це сприяє активному обміну науковою інформацією з вітчизняними та зарубіжними установами. Станом на 01.11.2017 р. електронна бібліотека «Наукова періодика України» містить 2588 журналів; 29 872 випуски; 784 807 повних текстів статей.

З 2017 р. забезпечено онлайнвий доступ до ресурсів національної електронної бібліотеки «Україніка» – зведеного цифрового бібліографічного ресурсу всієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів.

Для порталу знань «Україніка» науковцями НБУВ К. Лобузінюю і І. Перенесієнком розроблено спеціальні семантичні інструменти, а саме тематичне древо знань і довідково-предметні рубрики.

Цифрові колекції «Українки» покликані представляти користувачам глобальної мережі базу знань про Україну і досягнення української нації.

У 2016 р. було розпочато формування інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», що передбачає надання інтегрованого доступу до бази знань наукового надбання України через науково-інформаційні ресурси бібліотек. У 2017 р. запрацював новий важливий інформаційний блок порталу «Науковці України». Це реєстр вітчизняних науковців, систематизований за званнями та галузями знань, регіонами, відомчим та інституційним підпорядкуванням. Сервісні можливості створеної системи забезпечують автоматичний пошук публікацій персоналії за всіма різночитаннями імені (українською та іноземними мовами); перегляд списку публікацій науковця (автореферати, дисертації, книги, наукові статті); завантаження повних текстів наукових публікацій [163, 199].

Таким чином, можна стверджувати, що НБУВ послідовно й цілеспрямовано на основі наукових розвідок, апробації інновацій розбудовує масштабний комплекс національних наукових електронних ресурсів, вдосконалює бібліотечний сервіс на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, щоб користувачі мали оперативний, зручний і ефективний доступ до цифрової інформації.

Досвід діяльності НБУВ свідчить, що науковим бібліотекам не варто чекати, доки будуть прийняті державні рішення щодо залу-

чення їх у систему стратегічних комунікацій. Необхідно продовжити переорієнтування бібліотечного маркетингу на читача і активніше пропонувати й просувати власні інформаційні сервіси і послуги.

У процесі глобальної інформатизації, «у динамічних умовах становлення суспільства знань особливо посилюються вимоги до аналітичної діяльності бібліотек, що викликано необхідністю приймати обґрунтовані рішення стосовно представлення інформації на різних рівнях організації суспільної діяльності й особистого буття людини, опираючись на використання накопичених людством інформаційних ресурсів та здобутих знань» [137, с. 12].

Особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек розглядали у своїх працях В. Горюхов [53–61], І. Давидова [70–72], В. Ільганаєва [121], О. Кобелєв [137], Н. Сляднева [235–236], Т. Гранчак [64–67], Н. Терещенко [248], Н. Іванова [120], Л. Чуприна [265–267], Л. Філіпова [257]. Науковці наголошують на важливості застосування в інформаційно-аналітичній діяльності потенціалу електронних технологій і бібліотечного сервісу, зокрема розширення джерельної бази завдяки активному опрацюванню електронних ресурсів для підготовки бібліотечних аналітичних продуктів, вдосконалення електронних комунікаційних каналів зв'язку з користувачами бібліотек.

Автори також звертають увагу на зростаючому значенні діяльності інформаційно-аналітичних бібліотечних структур в умовах інтенсифікації інформаційних процесів у всіх суспільних сферах, зумовленого розвитком ринкових відносин, формуванням інтелектуальної економіки, що передбачає застосування бібліотечними фахівцями спеціальних знань і навичок, пов'язаних з інформаційною аналітикою, покликаною забезпечити інформаційні потреби як широкого загалу бібліотечних користувачів, так і цільових груп, зокрема представників владних, бізнесових, громадських структур, за допомогою аналітичних технологій через переробку вхідної інформації і здобуття якісно нового знання.

Головне призначення інформаційно-аналітичної діяльності – «аналітика виявляється засобом здобуття знань, оптимізації процесу мислення, його структуривання. Її перший необхідний етап – це інформаційний аналіз як якісна обробка інформації (аналізу), дру-

гий етап – інформація як синтез нового знання або якісне поліпшення того, що є в наявності (синтез)», зазначає В. Ільганаєва [121, с. 119].

Як наголошує Т. Гранчак, «виконуючи інформаційні замовлення владних структур стосовно вивчення громадської думки з різних суспільно-політичних і соціально-економічних проблем, бібліотека виступає опосередкованим каналом зворотного зв'язку в процесі політичної комунікації, даючи владі змогу зробити висновки щодо ефективності як урядової політики, так і тієї політичної комунікації, що була нею здійснена. Фактично співробітниками бібліотек готується інформаційна база для владних висновків стосовно того, на яку саме управлінську ініціативу очікує громадськість» [63, с. 168].

Представники органів державної влади, сфери бізнесу, політики, культури, науки стикаються з труднощами у процесі пошуку серед великої кількості інформресурсів необхідної їм інформації, яку, проаналізувавши на предмет релевантності, необхідно систематизувати, згрупувати, тобто підготувати для подальшої аналітичної роботи. Труднощі можуть виникати через брак часу, відсутність навичок роботи з великими обсягами інформації, відсутність чи обмеженість доступу до необхідного інформаційного ресурсу тощо. На подолання таких перешкод спрямована інформаційно-аналітична діяльність бібліотек.

Зарубіжний досвід переконливо свідчить про вагоме значення бібліотечних аналітичних служб в інформаційному супроводі державотворчих процесів. У 50-х роках ХХ ст. в провідних державах у структурі великих бібліотек створювалися та активно розвивалися аналітичні підрозділи для інформаційно-аналітичного забезпечення державних органів влади.

Т. Гранчак [63, с. 120], аналізуючи принципові особливості участі бібліотек в інформаційному забезпеченні державного управління суспільними процесами, акцентує увагу на важливості інформаційного супроводу законодавчого процесу. Адже саме нормативно-правова основа створює ті рамки та правила, на підставі яких здійснюється керування суспільним розвитком. Тож зваженість законодавчих ініціатив, їх відповідність суспільним потребам і державним фінансовим можливостям, коректність і точність формулювання прийнятих законів мають визначальне значення для напрямів і темпів розвитку суспільства та держави.

Так, створена в структурі Бібліотеки Конгресу США ще в 1914 р. спеціальна Дослідницька служба сьогодні займає провідну роль в інформаційному супроводі законодавчої діяльності Конгресу США, яке здійснюється у формі підготовки аналітичних матеріалів: звітів з дослідження та довідок, рефератів, перекладів, відеопрезентацій тощо. Експерти Дослідницької служби готують інформаційно-аналітичні матеріали, у яких акцентується увага на проблемах на основі стратегічних моніторингів, надається огляд минулого й очікуваного законодавства, бібліографія слухань, звіти Конгресу, хронологія подій і довідкові джерела.

Таким чином, у процесі інформаційного супроводу Служба забезпечує Конгрес перевіреною та представленою у зручній для опрацювання формі різноманітною інформацією з різних джерел, відіграє роль інформаційного навігатора. Вебвузол Служби забезпечує цілодобовий доступ до матеріалів щодо поточної законодавчої роботи, електронних збірок звітів Служби, довідника процедур і діяльності Конгресу, надає інформацію про інші послуги. Жоден із цих сервісів не доступний для громадськості.

Аналогічна структура функціонує в Національній парламентській бібліотеці Японії – Бюро дослідницької та правової інформації, напрям роботи якого складається із законодавчих досліджень та інформаційних послуг. У рамках дослідження основних національних проблем Бюро здійснює бібліотечний моніторинг друкованих та електронних джерел, аналіз отриманих даних із залученням вітчизняних і зарубіжних експертів, проведення міжнародних політичних семінарів.

Співробітники Бюро з 2001 р. проводять міждисциплінарні дослідження основних національних політичних проблем. Дослідження мають два напрями: перший відбувається за узгодженою з парламентаріями тематикою, другий – прогностичний, за власною ініціативою співробітників. Матеріали проведених досліджень викладаються в серії монографій.

У Національній бібліотеці Китаю Довідковий відділ у 1975 р. був реорганізований у Довідково-дослідний, одним із завдань якого стало інформаційне обслуговування центральних державних органів влади, виготовлення аналітичних матеріалів на основі наукових досліджень

суспільно-економічного розвитку країни та зарубіжного досвіду [63, 70, 103].

В Україні інформаційно-аналітичну діяльність здійснюють, зокрема Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) і Національна юридична бібліотека (НЮБ) – інформаційно-аналітичні підрозділи НБУВ.

СІАЗ стала однією з перших структур у створенні нового інформаційного середовища поряд з розвитком такого ж напрямку діяльності в Бібліотеці Верховної Ради України (БВРУ), Національній бібліотеці України ім. Я. Мудрого, Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці, Одеській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. С. Грушевського, Дніпропетровській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія та інших ОУНБ, а також у деяких галузевих бібліотеках.

Від початку створення [60] наприкінці 1992 р. діяльність СІАЗ спрямовувалася на інформаційний, науковий, інформаційно-аналітичний супровід державних владних структур. Так, на основі бібліотечного фонду монографічної та довідкової літератури, моніторингу вітчизняних газет і журналів, партійних видань, провідних ЗМІ країн СНД виготовлялися щоденні анотовані матеріали за визначеною тематикою; вищим владним структурам надсилались аналітичні записки для забезпечення довідково-інформаційними матеріалами високих урядових делегацій України під час візитів до Туреччини, Франції, Македонії та ін.; готувалися вузькоспеціальні аналітичні випуски з досвіду вирішення у світовій практиці важливих завдань у законодавчій, економічній, соціально-політичній сферах. В аналітичних випусках містилися аналіз законодавчої діяльності різних країн, порівняльні характеристики з вітчизняними законодавчими ініціативами, прогнози найбільш перспективних шляхів вирішення певних проблемних питань правового, суспільно-політичного напрямку та ін.

Таким чином, відбувалася трансформація інформаційної функції бібліотеки від традиційного інформування про свої фонди та сприяння орієнтації читачів в інформаційних ресурсах, до організації забезпечення бібліотечними інформаційними продуктами власного виробництва користувачів за межами бібліотеки, що сприяло поліп-

шенню бібліотечного обслуговування, більш активному введенню в обіг суспільно значущих матеріалів.

Водночас вивчення та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну практику стало одним з важливих напрямів досліджень СІАЗ НБУВ, сприяло розвитку інформаційно-аналітичної діяльності; співпраці із зарубіжними колегами, зокрема азербайджанськими, російськими, молдовськими та іншими подібними зарубіжними державними інформаційно-аналітичними структурами; розширенню кола користувачів завдяки доставки їм інформаційних матеріалів в електронній формі – у 2001 р. процес забезпечення інформаційно-аналітичними продуктами органів державної влади розширився до рівня обласних, міських, районних державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування. Водночас, відповідно до Указу Президента України «Про вдосконалення діяльності органів виконавчої влади з питань інформування населення» № 101/2001 від 17.02.2001 р., розпочалося видання щоденного бюлетеня реферативних матеріалів «Україна: події, факти, коментарі», що відображає суспільно-важливі події, аналітичні, оціночні та прогнозні матеріали, а також довідкову інформацію, орієнтовану на управлінські структури. Це видання було рекомендовано для систематичного оперативного інформаційного забезпечення центральних та регіональних органів влади. Наразі «Україна: події, факти, коментарі» розсилаються в усі області України на 2209 електронних адрес державних адміністрацій, рад та об'єднаних територіальних громад всіх рівнів, які своєю чергою виставляють матеріали СІАЗ на своїх сайтах для широкого інформування громадськості.

Співробітництво з інформаційним підрозділом Верховної Ради України (ВР України) та структурними підрозділами Кабінету Міністрів України (КМУ), зафіксоване договірними відносинами між НАН України та Президією ВР України і регламентоване листом КМУ від 12.12.2005 р. [60], сприяло співпраці СІАЗу з вітчизняним Міністерством закордонних справ, налагодженню інформаційного забезпечення українських посольств у Болгарії, Грузії, Македонії, Польщі та ін., які вже багато років поспіль отримують інформаційні продукти аналітичних підрозділів НБУВ: СІАЗ, НЮБ і ФПУ.

Практика розвитку інформаційно-аналітичної діяльності СІАЗу сприяла створенню та впровадженню в умовах НБУВ комплексної

системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, розвитку технології поточного інформування на основі оперативної аналітико-синтетичної переробки вхідного документного потоку бібліотеки, кумуляції отриманої аналітичної інформації й передачі її органам влади через телекомунікаційні засоби зв'язку. У результаті досліджень запитів було налагоджено інформаційно-аналітичне забезпечення владних структур всіх рівнів з актуальних питань суспільного життя на основі інформаційних тематичних електронних колекцій та баз, що постійно поповнюються [192].

Практичний досвід показав, що інформаційно-аналітичні служби бібліотек виявилися в умовах розвитку електронних інформаційних технологій досить корисними у справі вивчення, обробки та аналізу інформації і сьогодні можуть успішно виконувати роль посередника між гігантськими масивами нової інформації та її користувачами.

Утім сьогодні бібліотекою Верховної Ради України та Національною бібліотекою України ім. Я. Мудрого «надаються послуги переважно пошукового, довідкового та реферативного характеру, а прогнозний, експертний або оціночний та дослідницький напрями відсутні або офіційно не представлені. Основними причинами такої ситуації є недостатнє усвідомлення потенціалу бібліотек як інформаційних центрів у політичній комунікації з боку як самих бібліотечних співробітників, так і влади, та як наслідок – недостатній рівень фінансування вітчизняних бібліотечних установ» [63, с. 144].

Як засвідчив досвід 25-річної роботи СІАЗ і НЮБ, перевагою інформаційно-аналітичних структур, що є підрозділами наукових бібліотек національного рівня, порівняно з іншими інформаційними структурами щодо інформаційного супроводу органів державної влади, є оперативний доступ і якісне опрацювання великих обсягів інформаційно-документних ресурсів, насамперед цифрових.

Аналітичні підрозділи НБУВ – СІАЗ, НЮБ і ФПУ – спрямовують свою діяльність на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, представників наукової, економічної та інших сфер, які цікавляться суспільно-політичною та економічною тематикою, питаннями суспільного управління. Незважаючи на розвиток інформаційної інфраструктури, формування відомчих вузькопрофесійних інформаційних

підрозділів, обсяги запитів на інформаційно-аналітичні продукти, підготовлені СІАЗ, НЮБ і ФПУ, не зменшуються. Адже в умовах інтенсифікації глобальних інформаційних процесів зростають потреби в інформації. Ефективно забезпечувати цей попит, використовуючи всі види фондів НБУВ, ресурси Інтернету, інші відкриті джерела можуть фахівці цих підрозділів, які досконало володіють методиками моніторингу та аналізу існуючої з відповідних тем інформації.

Так, аналітиками служб проводився бібліотечний моніторинг ЗМІ та аналіз наукової літератури в рамках спільного проекту з Інститутом оперативної діяльності та державної безпеки для випуску бюлетенів «Національна безпека: геополітичні, соціально-економічні та інші фактори» та «Інформаційна безпека, зарубіжний досвід»; на замовлення Міністерства праці та соціальної політики, Фонду загальнообов'язкового страхування України на випадок безробіття та Державного центру зайнятості в рамках довготермінового договору здійснювався регулярний моніторинг та надавалися експертні висновки щодо ситуації на ринку праці, зайнятості та діяльності безпосередньо Фонду; у межах виконання договору співпраці з Українським союзом промисловців і підприємців здійснювався випуск «Безпека підприємництва»; у рамках співпраці з Головним ситуаційним центром апарату Ради національної безпеки України проводиться моніторинг інформаційного простору щодо суспільно значущих подій, класифікація відібраних за певними критеріями матеріалу та його структурування в процесі виготовлення інформаційно-аналітичного видання «Інформаційна ситуація в Україні».

Аналітичні структури НБУВ, що здійснюють свою діяльність відповідно до загальносвітових тенденцій розвитку інформаційно-аналітичної роботи, виробили методологію інформаційно-дослідної роботи для продукування нової інформації (знань) шляхом аналізу змісту інформаційних матеріалів. Мова йде не стільки про вдосконалення методик аналітико-синтетичної обробки первинних текстів, згортання інформації (реферування, анотування), скільки про фахове дослідження суспільних процесів, резонансних подій, думок громадськості тощо як складової розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек. Забезпечення органів державної влади необхідними інформаційно-аналітичними матеріалами в оптимальних формах і термінах

сприяє вдосконаленню процесу управління, підвищенню ефективності прийнятих рішень щодо розв'язання актуальних завдань.

Робота СІАЗ і НЮБ у рамках планової науково-дослідної теми у 2017–2018 рр. спрямовувалася на аналіз ефективності вітчизняної нормативної бази щодо регулювання процесів в інформаційному просторі України, загроз у цій сфері. Предметом досліджень були проблеми, що стоять перед Україною у контексті подальшого розширення міжнародного діалогу і співробітництва, адаптації міжнародного політико-правового досвіду до українських реалій, розвитку механізмів взаємодії органів державної влади та суб'єктів гуманітарної сфери, інститутів громадянського суспільства щодо протидії інформаційній агресії.

У рамках аналізу цих проблем співробітники здійснювали:

- дослідження впливу сучасних інформаційно-комунікативних технологій на політичну сферу суспільства;

- аналіз великої наукової (універсальної) бібліотеки, як інформаційно-аналітичного центру, діяльність якого сприяє здійсненню державотворчої інформаційної політики, що узгоджується з інформаційною політикою сфери державного управління на принципах електронного врядування, з розбудовою його інформаційної інфраструктури на основі електронних інформаційних комунікацій;

- вивчення ролі інформаційних продуктів із суспільної актуальної проблематики, використання сучасних інтернет-технологій у процесі створення інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек.

Випуски інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ, НЮБ і ФПУ регулярно поповнюють науково-інформаційний сайт «Центр досліджень соціальних комунікацій СІАЗ, ФПУ, НЮБ», що є частиною онлайн-інформаційних сервісів НБУВ. Тематика та жанровість аналітичних продуктів враховує важливі тенденції в суспільному житті країни та світі, особливості розвитку комунікаційного середовища. Так, використання державними органами влади інформаційно-аналітичних матеріалів СІАЗ і НЮБ, підготовлених на базі інформації соцмереж, показало практичну значущість інформаційного супроводу мережевих процесів для усвідомлення її ролі як одного з індикаторів суспільних настроїв та вироблення відповідних моделей реагування. У бюлетенях «Соціальні мережі як чинник інформаційної без-

пеки» та «Соціальні мережі: резонансні теми тижня» висвітлюються питання функціонування соціальних мереж у контексті перспективи розвитку громадянського суспільства, досліджується вплив соціальних мереж на економічну, управлінську діяльність, морально-психологічний стан суспільства.

Популярністю відвідувачів вебсайту ЦДСК НБУВ користується й електронна версія бюлетеня «Громадська думка про правотворення», що готується на основі моніторингу електронних ресурсів правової тематики. Це підтверджує значна кількість завантажень цього бюлетеня читачами [111, с.123]. Разом з аналітичними, прогностичними матеріалами значний інтерес становить рубрика «Щоденник блогера», куди відбираються ґрунтовні, серйозні коментарі з відповідної тематики.

Матеріали блогів широко використовуються також при підготовці матеріалів на замовлення органів державної влади.

Практика роботи НБУВ з використання оперативної інформації соціальних мереж та інформації про соціальні медіа (СМ) показала як важливість і значущість вивчення тенденцій розвитку СМ, моніторингу швидкоплинних суспільних процесів, що знаходять відбиток у мережах, так і наявність соціального попиту на таку інформацію, потреби різних державних і наукових інституцій у моделюванні розвитку суспільних настроїв на базі дослідження інформації соціальних мереж.

Через актуальність і затребуваність аналітичної інформації відбувається зростання її обсягів і значущості у загальній структурі інформації; розвиток аналітичного напрямку діяльності бібліотек, активне застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій сприяють підвищенню якості забезпечення бібліотечного суспільно-інформаційного запиту.

РОЗДІЛ 2

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Основні напрями розвитку інформаційного обслуговування в обласних бібліотеках

Сучасна бібліотечно-інформаційна система має успішний досвід у формуванні електронних інформаційних ресурсів завдяки впровадженню прогресивних інформаційних технологій, розвитку нових форм обслуговування користувачів, зокрема дистанційних. Бібліотеки визнано потужними складовими національної інформаційної інфраструктури, потенціал яких все активніше використовується суспільством. Велике значення для розвитку сучасної бібліотечної справи має комп'ютеризація регіональної системи бібліотек. У процесі інформатизації бібліотечної системи важливим є «здійснення узгодженої державної політики, формування системи багатопланової вертикальної і горизонтальної координації дій міністерств і відомств, наукових установ і закладів освіти і, не в останню чергу, бібліотек – спеціалізованих наукових, публічних, університетських та інформаційних центрів, активного задіяння зусиль і можливостей бібліотечного фахового співтовариства, громадських організацій» [124, с. 27].

Протягом досліджуваного періоду простежується законодавча робота з правового забезпечення процесу інформатизації вітчизняної бібліотечної системи, підтримка в регіонах мережі бібліотек різних видів місцевими органами влади [19, 114, 125, 130, 184, 191].

Так, Постанова КМУ від 12.04.2000 р. «Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації» [206] визначала завдання та заходи місцевим органам влади щодо розбудови в регіонах інформаційно-комп'ютерної мережі та використання інформаційних систем, мереж і ресурсів для забезпечення інформаційних потреб населення, підприємств, установ.

Розпорядження Закарпатської ОДА від 27.04.2000 р. № 179 «Про затвердження Програми інформатизації галузі культури і мистецтв

області» передбачало комплекс заходів з комп'ютеризації бібліотек в області; Луганською ОУНБ спільно з обласним управлінням культури і мистецтв ОДА було розроблено проєкт регіональної «Програми інформатизації галузі культури і мистецтв», що посприяло втіленню новітніх технологій у ЛОУНБ, у бібліотеках закладів вищої освіти міста, в обласній бібліотеці для дітей та обласній бібліотеці для юнацтва в рамках реалізації регіональної «Програми інформатизації бібліотек Луганської області» [125].

На Миколаївщині було розроблено та впроваджено низку важливих держактів: розпорядження голови Миколаївської ОДА від 04.12.2000 р. «Про організацію в публічних бібліотеках збору, збереження і надання користувачам інформації з питань діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоуправління»; «Проєкт розвитку регіональної інформаційно-комп'ютерної мережі», як складова «Програми інформатизації Миколаївської області» [130]. Це сприяло активізації процесу комп'ютеризації бібліотек Миколаївщини. Протягом 2002 р. проводилася робота з об'єднання бібліотек регіону в єдину комп'ютерну мережу. Це був перший експеримент в Україні, у результаті реалізації якого всі районні бібліотеки та деякі сільські було забезпечено комп'ютерами та технічним обладнанням; розпочато роботу зі створення ЕК та електронних ресурсів у районних бібліотеках. Продовженням діяльності з об'єднання ресурсів бібліотек регіону стала реалізація проєкту «Створення зведеного корпоративного каталогу бібліотек міста Миколаєва».

У Вінницькій ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва з 2002 р. розпочато втілення проєкту «Електронне урядування ГДМУ» для надання громадського доступу до інформації про діяльність місцевої влади, а також інформаційного забезпечення представників владних структур.

У бібліотечних мережах Сумщини, Донеччини, Полтавщини, Дніпропетровщини та інших регіонів були затверджені власні програми з інформатизації та послідовно втілювалися завдання з підготовки персоналу та впровадження комп'ютерних технологій. Інформатизація бібліотек створює можливості для впливу на розвиток інноваційної інформаційної інфраструктури, у якій бібліотека стає важливою складовою, що забезпечує публічний доступ до вітчизняної та глобальної інформаційної мережі, стає гарантом загальнодоступності інформації.

Освоєння інтернет-простору передбачало вкладання значних коштів. Тому бібліотеки звернули увагу на благодійницьку діяльність міжнародних фондів та опановували новий напрям роботи – участь у конкурсах проєктів.

Бібліотекам допомагали різні благодійні фонди, що фінансово підтримували розширення можливостей і покращення якості доступних комунікаційних механізмів. «Бібліотекарі реалізували сотні проєктів із залученням позабюджетного фінансування, спрямованих на актуалізацію діяльності бібліотек та поліпшення бібліотечного обслуговування, за підтримки Міжнародного фонду “Відродження”, Інституту відкритого суспільства в Будапешті, Британської ради в Києві, Гете-інституту в Києві, Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні, Європейської Комісії, представництва Всесвітнього банку в Україні, неурядової організації “Рада міжнародних наукових і освітніх обмінів” (IREX) тощо» [44].

За рахунок благодійної допомоги вітчизняні бібліотеки змогли придбати комп’ютерну техніку, забезпечити впровадження комп’ютерних технологій у бібліотечно-бібліографічній діяльності. Також за рахунок цього підвищився рівень комп’ютерної культури бібліотекарів і користувачів, і, відповідно, зріс якісний рівень доступності бібліотечних ресурсів.

Слід відмітити проєкт «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек» (2001–2003 рр.), який було започатковано Міжнародним фондом «Відродження» та Міністерством культури і мистецтв України. Проєкт був спрямований на формування на базах обласних публічних бібліотек регіональних інформаційних корпоративних порталів. Головним завданням цих порталів є забезпечення доступу громадськості до публічної інформації. У проєкті взяли участь 27 бібліотек у різних регіонах України, що дало змогу підвищити рівень інформатизації як бібліотечної системи, так і суспільства [6].

Важливе значення мала комплексна галузева програма «Бібліоміст», спрямована на вдосконалення бібліотечного обслуговування на основі розвитку інтернет-технологій. Цей проєкт є спільною роботою кількох партнерських організацій – Української бібліотечної асоціації, програми «Глобальні бібліотеки» Фондації Білла

і Мелінди Гейтс, MICROSOFT, Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Ради Міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). У рамках реалізації програми публічні бібліотеки України отримали програмне забезпечення на суму майже 4,4 млн дол. США, обладнання, можливість навчання, підключення до Інтернету, створили інтернет-центри.

Понад 25 тис. дол. на підключення до Інтернет та його розвиток отримала Харківська ОУНБ; більше 13 тис. дол. на реалізацію різних проектів з інформатизації отримала Сумська ОУНБ; всі проекти, що виставляла на міжнародні конкурси Донецька ОУНБ протягом 1994–2002 рр., були підтримані та профінансовані на суму понад 50 тис. дол., а працівники ДООУНБ отримали нагоду дворічного навчання в Остінському університеті (США) та стажування в м. Пітсбург (США) [125].

З 2003 р. Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва одна з перших в Україні запровадила нову послугу «Бібліографічна довідка», відкрила інформаційний центр «Вікно в Америку» за сприяння Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні; з 2010 р. у бібліотеці запрацював Регіональний тренінговий центр завдяки перемозі «Тімірязєвки» в конкурсі проектів Міжнародної програми «Бібліоміст», яка є партнерською роботою IREX, USAID, Міністерства культури України і органів місцевої влади за підтримки Фондації Білла й Мелінди Гейтс.

Наразі Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва має вагомий здобутки у бібліотечному обслуговуванні електронними ресурсами. Для послуг користувачів: офіційний сайт, ЕК і тематичні цифрові БД (<http://www.library.vn.ua>), Вінницький інформаційний портал (<http://irp.vn.ua>); підрозділами «Тімірязєвки» активно ведуться блоги: відділом краєзнавства (<http://krayvinnitsa.blogspot.com>), науково-методичним «Бібліоконтинент Вінниччина» (<http://metodvinnitsa.blogspot.com/>), відділом документів іноземними мовами блог «Вікно в Америку» (<http://woavinnitsa.blogspot.com/>), програми «Бібліоміст» – «Бібліомісток» (<http://blog.library.vn.ua>), для людей з особливими потребами (<http://inva-gurt.blogspot.com/>).

Вебсайт бібліотеки користується попитом віддалених користувачів з України, Канади, США, Австрії та інших країн світу; у 2016 р.

зафіксовано близько 212 300 звернень до вебсайту, у 2017 р. – понад 223 тис., у 2018–289 400, а в 2019 р. – 301 500 звернень віддалених користувачів [21, 22, 244].

Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського з 1990-х років однією з перших серед обласних наукових бібліотек України розпочала впровадження нових інформаційних технологій.

Для якнайповнішого та різнобічного інформаційного забезпечення своїх користувачів бібліотека надає доступ до зібрань на традиційних та новітніх носіях інформації: відео-, аудіокасетах, компакт-дисках, доступ до Інтернету у своїх залах; на вебсайті бібліотеки оперативно оновлюються новини та різноманітні повідомлення завдяки каналу новин у форматі RSS; бібліотекарями ведеться корпоративний БЛОГ бібліотеки для професійного спілкування, а також для промоції бібліотечної діяльності та розширення аудиторії користувачів бібліотек.

Фонд Кіровоградської ОУНБ – універсальний за змістом, містить документи 43 мовами світу. Сукупний обсяг фонду станом на 2015 р. становив 792 270 пр., у т. ч. 4470 документів на ел-носіях; у 2019 р. обсяг фонду – 790 290 пр., у т. ч. 5520 електронних видань. У 2016 р. було зареєстровано понад 519 тис. звернень до ресурсів вебсайту бібліотеки, у 2017 р. – близько 260 тис., у 2018–226 тис., у 2019–238,4 тис. електронних користувацьких сесій.

ОУНБ ім. Д. І. Чижевського бере участь у формуванні регіональної бібліотечної політики, реалізації державних і розробленні обласних програм з розвитку бібліотечної справи [15, 21, 22].

Так, Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського очолює і координує спільний загальноукраїнський інформаційний ресурс з каталогізації бібліотек України – Центрально-Український Кооперативний Каталог (ЦУКК). Реалізація цього проекту висвітлюється на сайті Кіровоградської ОУНБ, де представлено роботу онлайн-центру ЦУКК (<http://library.kr.ua/succ/>). Учасником проекту може стати будь-яка бібліотека, наразі беруть участь 13 бібліотек Вінницької, Закарпатської, Кіровоградської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької і Чернігівської областей. Авторизовані учасники проекту формують за визначеними параметрами БД бібліографічних записів журналів, які є в їхніх бібліотеках, і обмінюються цими даними. Модератором проекту є Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського.

Роботу зі створення зведених ЕК періодичних видань проводять також Житомирська ОУНБ ім. Олега Ольжича, Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка, Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка, Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського та ін. Перший етап на шляху формування бібліотечних об'єднань – започаткування зведеного каталогу як основи для подальшого створення корпоративних сервісів та об'єднання всіх напрацьованих електронних каталогів бібліотек; на другому етапі реалізації корпоративних проєктів основним завданням є вироблення технології роботи зі зведеним каталогом у режимі онлайн для всіх учасників для налагодження технологічної спільної взаємодії; на третьому етапі відбуваються процеси входження корпоративних електронних сервісів у технологічні процеси бібліотек [122, с. 82].

Варто відзначити й інші успішні приклади співробітництва, зокрема корпоративний проєкт «Історична Волинь», у рамках якого формуються БД і ЕБД повнотекстових документів на основі джерельної бази учасників об'єднання: ОУНБ міст Житомира, Луцька, Рівного, Тернополя, Хмельницького, а також архівів і музеїв національного та обласних рівнів, громадських організацій. Акумуляція та доступ до інформаційних ресурсів проєкту «Історична Волинь» здійснюється на сайті <http://istvolyn.info/>. Серед галузевих відомчих бібліотек заслуговує на увагу проєкт корпоративної каталогізації медичних бібліотек (<https://library.gov.ua/proekty/>), у рамках якого функціонує Система корпоративної каталогізації за участі 24 медичних бібліотек (станом на січень 2018 р.), формується Зведений електронний каталог медичної періодики; модератор проєкту – Національна наукова медична бібліотека України. Приклад міжгалузевого міжвідомчого співробітництва бібліотек – корпоративний проєкт віртуальної бібліографічної довідки «Об'єднана довідкова служба бібліотек України» (<http://chl.kiev.ua/cgi-bin/sp/index.php>), започаткований Національною бібліотекою України для дітей; серед учасників проєкту – обласні та міські дитячі бібліотеки, обласні універсальні наукові бібліотеки, бібліотеки ЗВО – всього 46 віртуальних операторів із 21 бібліотеки. Національною бібліотекою України для дітей також започатковано і координується проєкт «Корпоративний розпис статей з періодичних видань» «КОРДБА», у рамках якого формуються ЕБД: «Книга», «Статті», «Аудіовізуальні матеріали», «Корпоративна база статей».

Метою створення об'єднаних ЕК є прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення дублювання процесів та отримання реальних переваг спільного використання бібліотечних ресурсів. Адже повнота відображення інформаційного різноманіття бібліотечних фондів на вебсайтах бібліотек пришвидшує пошук і допомагає віддаленим користувачам знайти релевантну запитам інформацію, посилює значення бібліотеки як сучасного документно-комунікаційного комплексу глобального електронного простору.

Організація бібліотечного електронного сервісу з доступу користувачів до зведених електронних каталогів відбувається шляхом формування єдиної системи доступу до цих інформаційних ресурсів. Така робота ведеться на різних рівнях: світовому, національному, регіональному, галузевому та локальному. В Україні ОУНБ виступають організаторами корпоративної взаємодії з формування та наповнення зведених електронних каталогів на регіональному рівні, зокрема створюють ЕК періодичних видань.

Таким чином, завдяки ініціативам ОУНБ на їхніх потужностях розгортається міжбібліотечна інформаційно-комунікаційна взаємодія, розбудова широкого спектра бібліотечного електронного обслуговування – від створення бібліотеками області спільного масиву інформаційно-документних ресурсів на основі комплектування та опрацювання нових надходжень, до формування корпоративних бібліотечних систем. На сьогодні вже є усталеною практика формування зведених каталогів періодичних видань, передплатених бібліотеками регіону. Ці бібліотечні продукти розміщуються на вебсайтах бібліотек у вигляді традиційних покажчиків, або ж їх представляють на вебсайтах бібліотек-координаторів у вигляді електронної картотеки.

Бібліотечна діяльність зі створення єдиного соціокультурного простору регіону є по суті процесом структурного вдосконалення загальноукраїнського інформаційного поля, що, своєю чергою, сприяє кращій промоції бібліотечної діяльності; гідному представленню національного інфотворення в глобальному інформаційному просторі через бібліотечні корпоративні електронні інформаційні ресурси.

Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія виконує головні функції обласної наукової бібліотеки, продовжує вдосконалювати

та накопичувати досвід щодо впровадження інноваційних бібліотечних технологій.

У 2015 р. вебсайт Дніпропетровської ОУНБ ім. первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія отримав відзнаку від УБА у номінації Кращий сайт з популяризації читання обласної бібліотеки. Персонал бібліотеки працює над створенням та реалізацією нових соціокультурних, просвітницьких та навчальних програм для користувачів та громади, урізноманітненням спектра електронних бібліотечних послуг для населення.

З метою формування інформаційної культури користувачів, оволодіння ними сучасними інформаційними технологіями фахівці бібліотеки проводять систематичні навчальні заходи. Продумана маркетингова політика на основі розвитку сучасного електронного обслуговування сприяє якісному наповненню інформаційного простору, підвищенню інформаційного забезпечення споживачів.

Протягом 2015 р. бібліотеку відвідали користувачі понад півмільйона разів – 637 837. З них 69% – віртуальні відвідування через сайт. У порівнянні з попереднім роком – збільшення на 20%. У 2016 р. кількість звернень на вебсайт бібліотеки становила 443 тис., у 2017–443,7 тис., у 2018 р. – 449,8 тис., у 2019 р. – 447, 9 тис. звернень дистанційних користувачів [21, 22, 46].

Важливу роль у розвитку бібліотечної справи, поліпшенні якості обслуговування відіграють державна політика щодо розбудови бібліотечної галузі, законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку бібліотек як провідних центрів інформаційної структури суспільства.

Так, збереженню мережі бібліотек, особливо в сільській місцевості, сприяло прийняття Постанови ВР України від 8.02.2011 р. № 4356-VI, згідно з якою до кінця 2015 р. діяв мораторій на закриття державних і комунальних закладів культури в сільській місцевості.

Варто відзначити підтримку бібліотек місцевою владою, яка опікувалася закладами культури на своїй території. За умови обмеженого фінансування галузі культури представники місцевої влади теж обмежені в коштах, які можуть спрямувати на цю галузь. Тим більше цінними та важливими були практичні кроки для покращення ситуації в бібліотечній системі.

На виконання ст. 23 «Рівні базової мережі» Закону України «Про культуру», Постанови КМУ від 24.10.2012 р. «Про затвердження Порядку формування базової мережі закладів культури» [206] на Кіровоградщині районними, міськими, селищними, сільськими радами здійснювалася робота щодо включення бібліотек до базової мережі місцевого рівня. На обласному рівні визначальним документом є розпорядження голови Кіровоградської ОДА за № 910-р «Про затвердження плану заходів щодо розвитку бібліотечної справи у Кіровоградській області на 2010–2015 роки», яке сприяло збереженню мережі бібліотек, бібліотечних кадрів, зміцненню матеріально-технічної бази, технічному переоснащенню; діяльність бібліотек регіону також регламентують обласні програми «Центральний регіон-2015», план соціально-економічного розвитку по галузі «культура» [15].

У 2015 р. бібліотеки Івано-Франківської міської централізованої бібліотечної системи перемогли в організованому міськрадою міському конкурсі проектів та програм розвитку місцевого самоврядування та громадянського суспільства (Проект «Онлайн-бібліотека на долоні з безкоштовним і швидкісним Wi-Fi»). Переможці конкурсу отримали 85% фінансування власного проекту з міського бюджету. Перемога в конкурсі – дієва допомога у впровадженні новітніх технологій у діяльності бібліотек, їх популяризації.

Серед досягнень бібліотек з впровадження новітніх інформаційних технологій варто відзначити такі:

- введено послугу оцифрування книг на вимогу користувачів;
- введено в експлуатацію систему електронного документообігу на основі сервісу Google Cloud;
- налаштовано персональну систему віддаленого адміністрування для 35 комп'ютерів системи;
- впроваджено інтерактивне спілкування з користувачами в соцмережах, надання онлайн-консультацій;
- покращена тарифна сітка платних послуг, зокрема – впроваджена система комп'ютерних абонементів [114].

У Тернопільській області в усіх бібліотеках забезпечать доступ до Інтернету – це передбачає Стратегія розвитку бібліотек Тернопільської області на період до 2025 р., схвалена розпорядженням голови ОДА у 2016 р. Одним із ключових напрямів Стратегії є модер-

нізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек. Проєкт також передбачає опалення приміщень публічних бібліотек у сільській місцевості; придбання єдиного спеціалізованого ліцензійного програмного забезпечення для всіх бібліотек області; створення комфортного доступу для користувачів з обмеженими фізичними можливостями (пандуси, технічні засоби для незрячих тощо). Бібліотеки реалізовуватимуть Стратегію спільно з органами державної влади, місцевого самоврядування, професійними та громадськими об'єднаннями.

Загалом бібліотечні послуги на Тернопільщині надають 1523 бібліотеки, щороку їхніми послугами користуються понад 586 тис. краян. У 2019 р. до вебсайтів публічних бібліотек області зафіксовано понад 694 тис. звернень дистанційних користувачів (у 2016 р. – 736 тис.) [21, 22].

Пріоритетні напрями діяльності вітчизняних бібліотек – задоволення освітніх, соціальних і культурних потреб усіх категорій населення, вдосконалення інформаційного забезпечення користувачів; запровадження комп'ютерних технологій та розбудова електронного сервісу бібліотек, активізація соціокультурної діяльності, поступова модернізація бібліотек, соціальне партнерство та проєктна діяльність. Завдяки своєму професіоналізму, ініціативності та креативності бібліотечні фахівці активно співпрацюють з органами державної влади, міжнародними фондами та волонтерами, активно модернізують бібліотечний сервіс завдяки різноманітним програмам і грантам, активно впроваджують нові актуальні форми бібліотечного обслуговування та скрупульозно досліджують ефективність новацій.

У квітні 2015 р. в Черкаській ОУНБ ім. Т. Шевченка відкрито інформаційно-культурний центр «Вікно в Америку» завдяки партнерству між американським урядом та українськими бібліотеками. Обласна бібліотека ім. Т. Шевченка постійно бере участь у різноманітних грантових програмах. «Вікно в Америку» став чотирнадцятим грантівським проєктом, який реалізував заклад, і сьомим – саме за підтримки США.

Новий центр «Вікно в Америку» обладнаний комп'ютерами, принтерами, має доступ до Інтернету та широке коло англomовних матеріалів, зокрема популярних американських фільмів, книжок, ігор для

дітей. Центр надає відвідувачам доступ до дослідницьких баз даних, інформує про американські програми допомоги та обміну. Відвідувачі можуть безкоштовно користуватися ресурсами центру, Інтернетом; брати участь у різних заходах і удосконалювати англійську мову. Співробітники зазначають підвищений попит сервісу, особливо у молоді.

Проєкт «Вікно в Америку» розширює коло учасників у містах України: 29 центрів вже працюють в обласних бібліотеках Києва, Миколаєва, Одеси, Запоріжжя, Харкова, Дніпропетровська та інших міст [184].

Застосування комп'ютерної техніки та інформаційних технологій у бібліотечно-інформаційній діяльності не тільки істотно прискорює та підвищує якісний рівень обслуговування читачів бібліотек, а й уможлиблює надання їм новітніх сучасних сервісних послуг.

Бібліотеки Закарпатської області на основі проєктного кадрового менеджменту активно розвивають електронні форми обслуговування, довідково-бібліографічну та інформаційну діяльність, спрямовану на поінформованість населення з різних питань у житті суспільства, що змінюється. Завдяки участі в різноманітних грантових проєктах бібліотеки поліпшують свій матеріально-технічний стан; зростає кількість бібліотек, де функціонують інтернет-пункти з доступу громадян до офіційної інформації, інформаційно-правові центри тощо.

Використовуючи можливості технології Web 2.0, бібліотеки залучають віддалених користувачів за допомогою блогів та соціальних мереж. У 2019 р. бібліотеки Закарпаття вели 204 блоги; на власних сайтах розміщували інформаційні матеріали, повідомлення про різноманітні заходи. Статистика за останні роки підтверджує популярність таких комунікацій та промоцій бібліотечної роботи, затребуваність електронних сервісів: у 2015 р. зафіксовано 13 270 користувацьких сесій на сайті Виноградівської ЦРБ; 56 325 відвідувань блогів Іршавської ЦБС. Статистика фіксує затребуваність вебсайту Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка: у 2015 р. здійснено 74 548 відвідувань, у 2017 р. – 74 100, у 2018 р. 74 тис., у 2019 р. – 73,9 тис. звернень.

Завдяки участі Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка в проєкті «Піар-офіси сучасних бібліотек» за програмою «Бібліоміст» активізувалася співпраця із закарпатськими інтернет-ресурсами та всеукра-

їнськими медіа. Бібліотечні фахівці прагнуть якнайповніше використовувати медіа-простір: багато онлайн-видань, представлених в інформаційному просторі Закарпаття, регулярно публікують інформаційні матеріали бібліотек та репостують з їхніх власних сторінок у соцмережах; на телеканалах «Тиса-1», «21 канал», «М-студіо», «Уж-інформ» та «24 Канал» розміщуються анонси подій та відеосюжети різноманітних заходів бібліотек. З метою популяризації фондів на телеканалі «Тиса-1» працівники бібліотеки проводять бібліографічні огляди із серії «Бібліо-рев'ю». Набув популярності серед віддалених користувачів і канал в YouTube «Виноградівської ЦРБ» [21, 22, 252].

Сьогодні бібліотеками Рівненської області реалізуються інноваційні послуги, що забезпечують інформаційні потреби користувачів, зокрема доступ до електронного урядування, сервісів для забезпечення потреб життєдіяльності громадян, навчання комп'ютерній грамотності, самостійна робота користувача за комп'ютером та можливість доступу до Інтернет із власних гаджетів.

Впровадженню сучасних технологій у практику роботи публічних бібліотек сприяли державні, обласні програми («Програма розвитку культури Рівненської області на період до 2017 р.», «Програма інформатизації Рівненської області на 2014–2016 рр.»), районні програми, рішення і розпорядження органів державної влади та проєктна діяльність бібліотек, спрямована на залучення ресурсної допомоги від вітчизняних та зарубіжних донорів.

Станом на 2019 р. у Рівненській області функціонує 563 публічні бібліотеки, з них 279 комп'ютеризовано. Із загального числа комп'ютеризованих бібліотек 200 підключено до Інтернет, проти 212 у 2016 р. У більшості бібліотек діє швидкісний інтернет-зв'язок, що забезпечує онлайн-трансляції, відеодзвінки, пропонується Wi-Fi Інтернет, що дає можливість відвідувачам працювати з власними мобільними пристроями, збільшилося число копіювально-множувальної техніки та мультимедійного обладнання.

У 114 бібліотеках області функціонують вебсайти, до яких було зафіксовано 843 тис. звернень протягом 2019 р. [21, 22, 167].

Таким чином, відбувається побудова принципово нового віртуального інформаційного простору, у якому цифровізація бібліотечної сфери актуалізує та підвищує роль бібліотеки на інформаційному

ринку – на початку XXI ст. майже всі вітчизняні бібліотеки мали справи з ресурсами на різноманітних носіях інформації – папері, цифрових (електронних) та оптичних дисках, відео- та аудіокасетах, магнітних стрічках та ін.

Створення вебпорталів, електронних каталогів і бібліотек, електронні довідки, доступ до повнотекстових баз даних, Інтернету та Wi-Fi, дистанційне обслуговування – це лише невеликий перелік електронного сервісу сучасних бібліотек, що вдосконалюють свою діяльність, аби якнайповніше розкрити свої фонди, надати користувачеві весь можливий обсяг інформації.

Дослідження [16–22, 134] діяльності бібліотечної системи, зокрема публічних бібліотек, показують певні здобутки в процесі інформатизації:

- підрозділи автоматизації створені в усіх базових бібліотеках; в Івано-Франківській ОУНБ ім. І. Франка та Житомирській ОУНБ функціонують відділи новітніх технологій та нових бібліотечних технологій, а у Вінницькій ОУНБ – відділ економіки і новітніх технологій;

- розширилася технічна база: на початку 2020 р. комп'ютерний парк бібліотек сфери впливу Мінкультури налічував 21 832 машини, у 2017 р. – налічувалося 19 661 од., у 2015 – 17016 машин і 15 284 од. у 2014 р., з яких 14 773 на початку 2020 р. були підключені до мережі Інтернет;

- у всіх базових бібліотеках створюються різноманітні електронні ресурси: БД, ЕК, електронні бібліотеки тощо; функціонують інформаційні, тренінгові та інтернет-центри, а також центри європейської інформації, що працюють у структурі ОУНБ;

- значно зросла кількість бібліотек, що ведуть блоги чи сторінки у соцмережах: із 2872 у 2017 р. – до 3543 у 2019 р.;

- підвищується рівень якості бібліотечного обслуговування завдяки розвитку таких послуг, як онлайн-консультування та віртуальна довідка, електронне інформування та електронне замовлення, запис у бібліотеку онлайн та продовження терміну користування документами онлайн, електронна доставка документів тощо. «На сьогодні відбулася зміна ролі бібліотек у розвитку громади. Відтепер, усі бібліотеки, у тому числі й сільські, діють як інформаційні центри» [134].

Таким чином, аналіз діяльності вітчизняних бібліотек виявив позитивну динаміку з впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну систему України.

Проте привертають увагу певні проблеми в процесі інформатизації бібліотечної справи. Зберігається тенденція до скорочення кількості публічних бібліотек України: станом на початок 2020 р. налічувалося 15 369 бібліотечних установ проти 15 656 у 2018 р.

Попри зростання комп'ютерного парку частка підключених до Інтернету машин залишилася незмінною: 86%, а доступними з них для користувачів у 2019 р. були 66%. Комп'ютерний парк станом на 2019 р. охоплював 41% бібліотек, проте доступ користувачам до Інтернету надавали лише 33% закладів – 5036 (4394 – 2017 р.; 3628 – 2015 р.). І лише 22% сільських бібліотек у 2019 р. мали доступ до глобальної мережі (проти 19,6% – у 2018 р.; 17% – у 2017 р.; 9,7% – у 2015 р.).

На початку 2020 р. у вітчизняних публічних бібліотеках генерувалося лише 398 електронних каталогів (350 – у 2018 р.) та 1738 інших електронних баз даних (1686 – у 2018 р.) Власні вебсайти мають всього 725 публічних бібліотек проти 816 таких закладів у 2017 р.; 340 публічних бібліотек (2%) мають у штатному розкладі посади, пов'язані з новітніми інформаційними технологіями (сисадмін, вебдизайнер, контент-менеджер); продовжує зменшуватися загальна кількість обслужених читачів пропорційно до кількості зменшення бібліотек.

Наведені показники вказують на певні проблеми бібліотечної системи. Серед причин, що перешкоджають їх вирішенню, зокрема систематичне недофінансування через певну декларативність документів, що мають забезпечувати розвиток бібліотечної справи; на заплановані нормативно-правовими документами заходи не передбачені чітко окреслені обсяги та джерела фінансування. Тому не було реалізовано повною мірою, зокрема Державну цільову національно-культурну програму створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [245].

Подальший розвиток бібліотечної справи, вирішення завдань і проблем визначає «Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року», затверджена КМУ 25.03.2016 р. і розрахована на 10 років [242].

Документом передбачено зокрема реалізувати програму з модернізації матеріально-технічної бази бібліотек, програму інформатизації та програму Національної електронної бібліотеки України; розробити і втілити проект загальнодержавної системи електронної доставки документів; організувати функціонування єдиного універсального вебпорталу інформаційних ресурсів бібліотек України.

Утім Стратегія не містить практичних механізмів її реалізації. У ній відсутній опис джерел фінансування на проведення реорганізації бібліотечної системи, забезпечення бібліотек новими надходженнями. Практика свідчить, що видатки на державні й обласні програми не можуть забезпечити необхідний рівень матеріально-технічної бази публічних бібліотек, поповнення їхніх фондів у повному обсязі.

Водночас «цілеспрямована державна політика – лише одна з складових усієї суми впливу держави та суспільства на бібліотеки. Державна бібліотечна політика є складною інтегральною функцією політики, що проводить держава в різних суспільних сферах. А головним завданням державної бібліотечної політики в перехідний період стає модернізація бібліотек на основі інформаційних технологій в руслі загальносвітових тенденцій розвитку інформаційного суспільства, що дає змогу послабити негативний фактор зростаючих регіональних відмінностей у якості та змісті бібліотечного обслуговування населення та ресурсного забезпечення бібліотек» [42, с. 53].

Розв'язанням проблем бібліотечної системи виступають також і кадровий, інтелектуальний потенціал, фахове усвідомлення шляхів розвитку галузі, що ґрунтується на цілеспрямованому аналізі бібліотечної справи.

Спираючись на аналіз матеріалів, зібраних та проаналізованих під час наукового дослідження тенденцій та особливостей процесу інформатизації бібліотечної системи, важливим є розуміння необхідності організації функціонування сучасної бібліотеки як документно-комунікаційного комплексу глобального електронного простору. Для цього видається доцільним спрямування зусиль бібліотечної спільноти на такі пріоритетні напрями діяльності, як:

– розбудова комфортного бібліотечно-інформаційного середовища завдяки активному створенню власних електронних інформаційних ресурсів, заповненню національного сегмента в Інтернеті

та утворенню у бібліотеках власних структурних ланок управління цими нововведеннями;

- розбудова комфортного бібліотечно-інформаційного середовища з клієнтоорієнтовним напрямом бібліотечного обслуговування на основі урізноманітнення спектра бібліотечного електронного сервісу з використанням комплексу комунікаційних каналів: вебсайтів або корпоративних каналів, ел-пошти, соцмереж, месенджерів;

- урізноманітнення дистанційних форм обслуговування з урахуванням споживацьких вподобань на сучасному інформаційно-телекомунікаційному ринку, впровадження, наприклад віртуальних власних кабінетів для зручності самостійної роботи віддалених користувачів з бібліотечними електронними ресурсами, особистими замовленнями/отриманнями бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів та послуг;

- активізація програмно-грантового напряму діяльності;

- ініціювання цільових програм загальнодержавного та регіонального рівнів у рамках процесу інформатизації бібліотечної справи;

- застосування фандрейзингу, залучення альтернативних джерел фінансування;

- систематичний моніторинг ефективності застосування інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній сфері;

- вироблення комплексного бачення реформування мережі публічних бібліотек в Україні в умовах децентралізації влади, реформи адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування. Доцільно розглянути позитивні зарубіжні приклади фінансування публічних бібліотек, зокрема за участі місцевих громад, наприклад польський досвід. Мережа публічних бібліотек в Україні значно розгалуженіша, ніж у Польщі, фінансування такої мережі лягає великим тягарем на бюджети районів та об'єднаних територіальних громад.

Для вироблення дієвих кроків на шляху інформатизації бібліотечної системи вбачається важливим вивчення усього комплексу підходів до проблеми, системи засобів і методів її вирішення, позитивні і негативні наслідки впроваджень.

2.2. Еволюція користувацького попиту як орієнтир вдосконалення бібліотечної діяльності

У процесі глобальної інформатизації інформація набуває статусу одного з визначальних факторів життєдіяльності людини, функціонування спільнот, організацій, життя країн, міжнародних об'єднань. Завдяки інформатизації людина залучається до вищих планетарних завдань, дістає оперативну інформацію про зміни в житті й одночасно реалізує можливість різними засобами зворотного зв'язку з інститутами управління суспільства впливати на процеси, що відбуваються у світі. Тож реальний рівень забезпечення суспільства інформацією відіграє вирішальну роль для його прогресу.

Електронні інформаційні технології, розширюючи можливості доступу до різних типів і видів інформації для комп'ютеризованої частини користувачів, не впливають на розвиток можливостей тієї частини соціуму, що обмежена в доступі до комп'ютерів. У програмі ЮНЕСКО «Інформація для всіх» підкреслюється важливість адаптації особистості до життя в інформаційному суспільстві [220]. Саме забезпечення доступу все більшої кількості людей до сучасних інформаційних ресурсів є однією з найважливіших ознак переходу до постіндустріального суспільства, основу якого становлять інформація й знання.

Прагнення України ввійти в інформаційне суспільство та простір знань потребує активного впровадження новітніх інформаційних технологій в інформаційну діяльність та мобілізації зусиль усіх суб'єктів її інформаційної інфраструктури для розвитку та забезпечення якнайширшого доступу до національних інформаційних ресурсів.

Зростання потреб суспільства в інформаційному забезпеченні вплинули на діяльність бібліотек, які завжди виступали як центри збирання, зберігання і поширення інформаційних ресурсів. Головна мета сучасного бібліотечного обслуговування – це, як і раніше, задоволення інформаційних потреб фактичних користувачів, та нових категорій у перспективі. Інформаційне обслуговування користувачів бібліотеки – це діяльність персоналу бібліотеки, спрямована на задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки [81]. Досягнення цієї мети сьогодні немислиме без застосування новітніх

інформаційних ресурсів та сучасних технологій, які дали можливість перейти до масштабного переведення бібліотечних ресурсів в електронну форму, і які сприяли поштовху до створення сучасних форм інформаційного забезпечення. Переведені в цифрову форму і сформовані в загальні системи, інформаційні ресурси бібліотечних фондів отримують нові статуси, які дають їм змогу здійснювати якісно інші рівні генерації, зберігання, організації і доведення до споживачів найрізноманітніших видів інформації (текстів, графіки, аудіо та відео), що забезпечує її поширення та ефективне використання і збільшує інформаційний потенціал бібліотеки у багато разів.

Завдання вітчизняної бібліотечної галузі – забезпечення інформаційних потреб споживачів інформації з урахуванням особливостей запитів усіх верств населення та суспільних структур, змін користувачьких запитів під впливом соціально-економічних, політичних чинників. Тому аналіз змін інформаційних потреб різних категорій бібліотечних користувачів та розгляд проблем, які стоять перед ними у поєднанні з дослідженням ресурсних можливостей бібліотечних установ, є важливими кроками у задоволенні інформаційних потреб суспільства та визначенні шляхів оптимізації системи інформаційно-бібліотечного сервісу.

На сучасному етапі в бібліотекознавстві науковцями вивчаються різні аспекти структури контингенту бібліотечних користувачів, динаміка змін та рівень задоволення їхніх інформаційних запитів, стан і перспективи бібліотечного сервісу в контексті забезпечення суспільно-інформаційного запиту. Ця проблематика висвітлюється, зокрема в працях М. Дворкіної [73], І. Давидової [70, 71], О. Воскобойнікової-Гузевої [43, 44], науковців НБУВ В. Горового [53–57], Л. Костенка [143, 145], Т. Коваль [139], Т. Добко [75], О. Ворошилова [41], С. Горової [47, 49], В. Бондаренко [23–25] та ін.

На формування інформаційного запиту користувача бібліотеки впливає не тільки існування інформаційної потреби, а й конкретність її формулювання самим користувачем, його інформаційна культура, стан розвитку соціуму. Ступінь задоволення інформаційно-бібліотечного запиту залежить від якості сформованого користувачем запиту, рівня інформатизації бібліотечної установи та фахового ступеня бібліотечного працівника, наявного спектра бібліотечного сервісу.

Дослідження цієї проблеми відштовхується від усталеного вже уявлення про те, що для задоволення інформаційного запиту користувачів бібліотеки необхідні такі основні якості, як релевантність (відповідність семантичного змісту документа, знайденого в результаті автоматизованого інформаційного пошуку, змістові інформаційного запиту) та пертинентність (відповідність семантичного змісту документа, знайденого в результаті автоматизованого інформаційного пошуку, інформаційній потребі користувача) [81].

Ціла низка факторів (соціально-економічні, політичні зміни в суспільстві, переорієнтування інфраструктури, удосконалення в наукових, виробничих галузях тощо) впливає на формування та зміну інформаційного користувацького попиту, а реалізація комплексу заходів щодо підвищення рівня його забезпечення, у свою чергу, викликає оновлення/реорганізацію в усіх технологічних циклах виробничої бібліотечної діяльності. Тож інформаційні потреби створюють попит користувачів і є чинниками його формування. Виникнення інформаційних потреб впливає на появу та розвиток попиту на документи, і зменшення потреб або їх зникнення щодо певних видів інформації з огляду на соціальні, технічні, наукові зміни викликає усунення інформаційного запиту на документи, у яких міститься певна інформація. Водночас інформаційні потреби як фактор впливу на інформаційні запити здебільшого визначаються категоріями користувачів бібліотек.

Ефективність бібліотечного обслуговування в умовах розвитку сервісної економіки передбачає систематичне вивчення користувачів, тенденції розвитку попиту і затребуваності бібліотечно-бібліографічних продуктів і послуг на інформаційному ринку. «Вивчення користувачів (як реальних, так і потенційних) передбачає аналіз їхніх інформаційних потреб, демографічних і фахових характеристик, ієрархії інформаційних потреб; визначення умов і режиму отримання інформаційних продуктів і послуг; диференціацію користувачів залежно від їхніх потреб і ціннісних орієнтацій; оцінювання кількісних параметрів кожного з виділених сегментів ринку; вивчення рівня задоволення споживачів характеристиками того чи іншого продукту або послуги, а також умовами їх отримання; з'ясування впливу нових інформаційних технологій на розвиток існуючих і потенційних інформаційних потреб» [70, с. 206].

Дослідження сфери інформаційних потреб користувачів бібліотек свідчить: сучасний читач дуже сильно регламентований часом, не завжди може витратити його на присутність у бібліотеці. Він прагне придбати в особисте користування паперові копії чи електронні версії потрібних матеріалів. Йому важливо отримати потрібну інформацію у формі, зручній для нього. І в разі не забезпечення бібліотекою чи інформаційною структурою необхідного рівня комфорту, користувачі знаходять альтернативні джерела задоволення інформаційних потреб, показники відвідувань бібліотеки знижуються.

Так, у 2001 р. Національну бібліотеку України ім. В. І. Вернадського щодня відвідували 1200–1500 науковців, фахівців, аспірантів і студентів, а середньоденна відвідуваність бібліотеки у 2006 р. становила 900 осіб. Загалом, протягом 2006 р. було зафіксовано 273 058 відвідувань, що на 11 тис. менше порівняно з попереднім роком (284 353 відвідування у 2005 р.) [123, с. 7–8; 109, с. 166]. Водночас простежувалося постійне зростання кількості користувачів електронною інформацією; загребуваність структурних компонентів електронної бібліотеки НБУВ: електронного каталогу, реферативної бази даних, що розкриває зміст вітчизняних наукових публікацій, фонду повнотекстових електронних документів: авторефератів, дисертацій, статей з періодичних видань, книг та ін.

Виконання «Програми інформатизації НАН України на 2004–2008 роки» було спрямовано на технічне та технологічне переоснащення бібліотечно-інформаційної мережі НАН України. Завдяки використанню телекомунікаційної інфраструктури НАН України в НБУВ було налагоджено функціонування корпоративної системи онлайнного доступу до передплачених ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації. Серед них: ресурси видавництва «Ельзевір»; БД компанії EBSCO Information Service; електронні журнальні колекції американських наукових товариств та видавництва Оксфордського університету; найавторитетніші наукові журнали: «Nature», «Science», «Cell». Функціональні можливості системи забезпечували централізоване надання повного спектра онлайнних сервісів в інтранет/екстранет-мережі НБУВ та децентралізований доступ до визначеного ліцензійними угодами кола джерел інформації з установ НАН України.

Таким чином, у НБУВ розбудовувався єдиний інформаційно-бібліотечний простір, що сприяло інформатизації бібліотечно-інформаційної системи НАН України [222, с. 138].

Для оцінювання якості інновацій в НБУВ проводяться наукові дослідження: моніторинги використання електронного каталогу (ЕК) НБУВ; вивчення інформаційних потреб користувачів баз даних (БД) періодичних видань ЕК НБУВ; визначення оптимальних жанрів для обслуговування електронною інформацією різних категорій користувачів та ефективність вдосконалення методик такого обслуговування.

Результати висвітлюють суттєві зміни інформаційних запитів і структури користувачів бібліотечних послуг. Так, протягом 2000–2006 рр. серед користувачів НБУВ значно знизилася частка фахівців вищої кваліфікації (академіків, докторів та кандидатів наук), тобто тих категорій користувачів, що власне здійснюють генерування нових наукових та технічних знань. Водночас, коли головними споживачами бібліотечних послуг НБУВ стали студенти (36–40%), треба відзначити також зростання вдвічі частки аспірантів [109, с. 168].

Якщо у 2003–2005 рр. найактивнішими користувачами БД ЕК періодичних видань були аспіранти та студенти, то надалі простежувалося стабільне підвищення інтенсивності використання електронного каталогу фахівцями та читачами з науковим ступенем. У 2009 р. науковці, які мають науковий ступінь, та спеціалісти з вищою освітою використовували ЕК у 4,4 раза, а аспіранти та студенти – у 3,3 раза продуктивніше, ніж науковці, які не мають наукового ступеня [166, с. 37–38].

Тож в Україні, після економічного спаду в 90-ті роки ХХ ст. і зниження попиту на нову наукову літературу через зменшення затребуваності наукових досліджень, вплив «мізків», у перше десятиліття 2000-х років на фоні стабілізації соціально-економічних показників простежується значне омолодження користувачької аудиторії бібліотек, зростання категорії науковців серед дистанційних користувачів.

Очевидно, що активні користувачі електронними бібліотечними послугами – студенти, аспіранти – це майбутні науковці, управлінці, працівники різних галузей виробництва, які усвідомлюють важливість інформаційного забезпечення та роль і можливості бібліотек у цьому процесі. Тим часом сучасні вимоги на ринку праці щодо пос-

тійного підвищення професійного рівня, певна затребуваність наукового потенціалу впливають на зростання показників затребуваності електронних бібліотечних послуг серед фахівців та читачів з науковим ступенем [8, 166].

Колективом НБУВ проводиться цілеспрямована робота з розбудови широкого спектра електронних послуг для підвищення рівня інформаційно-бібліотечного забезпечення запитів користувачів. Так, завдяки впровадженню протягом 2009–2010 рр. в НБУВ нових технологічних процесів було оптимізовано оперативний доступ до інформації про надходження до бібліотечного фонду. Користувачі НБУВ отримали можливість бачити інформацію про всі нові надходження. Статистичні дані свідчать про попит на інформаційні ресурси НБУВ серед читачів з різних країн, адже безкоштовний сервіс «GOOG Translate» уможливило швидкий переклад інтерфейсу та тексту на екрані 52 мовами світу. Протягом січня – квітня 2011 р. було зафіксовано в середньому 1000 відвідувань на добу віддаленими користувачами ЕК НБУВ. Окрім основних користувачів – громадян України (90%) – користувачські сеанси здійснювали представники 82 країн світу (Росії, Польщі, Німеччини, США) [160].

Актуальність, корисність науково-дослідних та практичних напрямів роботи в НБУВ підтверджується зростанням затребуваності дистанційних форм обслуговування серед сучасних користувачів. Так, фахівці бібліотеки протягом багатьох років фіксують тенденцію послідовного зростання відвідуваності вебпорталу та окремих його складових: у 2001 р. інтернет-сервером бібліотеки щодня користувались 450–550 користувачів, у 2004 р. середня щодобова кількість відвідувачів сайту НБУВ становила 2,3 тис., у 2006 р. – понад 10 тис. користувачів, у 2010 р. – 40 тис.; 60% читачів НБУВ відзначають суттєве поліпшення обслуговування завдяки комп'ютерним технологіям. Протягом 2017 р. до порталу НБУВ було сеансів – 22,2 млн; звернень до вебматеріалів – 401,5 млн; переглядів вебсторінок – 18,9 млн; завантажень повнотекстових ресурсів – 26,1 млн файлів. Кількість віддалених користувачів з унікальними ір-адресами становить 2,7 млн.

У 2018 р. було зафіксовано 21 032 200 звернень дистанційних користувачів на вебсайт НБУВ, у 2019 р. – понад 29 млн віддалених звернень [21, 22, 123, 261, с. 51–52].

У 2016 р. серед реалізованих в НБУВ відомчих науково-дослідних проєктів варто відзначити тематику, пов'язану з аналізом характерних особливостей нинішнього етапу розвитку вітчизняного інформаційно-комунікаційного середовища як простору вдосконалення державотворчого процесу, трансформації української національної ідентичності через підвищення якості суспільно значущої інформації в сучасних інформаційних обмінах. Прояв цих процесів обумовлює зростаючу важливість використання системи соціальних комунікацій як механізму забезпечення суспільства інформаційними ресурсами розвитку, формування сучасної вітчизняної літописної спадщини у фондах бібліотек, підвищення комунікативного значення бібліотечних установ у практичному використанні цієї спадщини як важливого орієнтира в розвитку сучасної інформаційної діяльності.

На даному етапі досліджувалися процеси міжбібліотечної кооперації в контексті розгляду цієї проблеми в руслі становлення об'єднаного національного інформаційного середовища в Україні, вивчення процесу налагодження взаємодії вітчизняних бібліотечних установ з міжнародним бібліотечним співтовариством. Цей процес при розвитку комп'ютеризації бібліотечних установ обіцяє значне підвищення ефективності використання вітчизняних інформаційних ресурсів в інтересах суспільного розвитку, у тому числі новітньої наукової інформації провідних академічних та університетських наукових центрів.

Проведено аналіз бібліометричних методик оцінювання діяльності наукових установ України.

Загалом результати наукових досліджень з планової теми узагальнено в 4 монографіях, у яких розкриваються проблеми зростаючої ролі бібліотек у реалізації державної суспільно-інформаційної політики, в аналізі сучасного інформаційно-комунікаційного середовища як простору трансформації української національної ідентичності, впливу зарубіжної політичної думки на формування української державності, використання інтернет-обслуговування в сучасній бібліотечній практиці, у № 43 «Наукових праць НБУВ» та ін. (понад 120, у тому числі – 30 у зарубіжних наукових виданнях) наукових публікацій та понад 220 інформаційно-аналітичних публікацій у рамках інформаційно-аналітичного обслуговування корпоративних користу-

вачів (із суспільно-політичної проблематики – 110, економічної – 30, з правових питань – 80). Інформаційно-аналітичне обслуговування здійснювалося шляхом публікації періодичного інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі» та тематичних бюлетенів (19 найменувань, 683 випуски), відповідно до запитів основних груп корпоративних користувачів – центральних управлінських структур – 32 e-mail; регіональних владних структур – 2209 e-mail; УСПП – 223 e-mail; УБА – 996 e-mail.

Протягом звітної періоду в управлінських структурах та в інформаційно-аналітичному середовищі зросла популярність сайтів Центру досліджень соціальних комунікацій (більш як на 5 тис. відвідувань щодня – (<http://nbuviar.gov.ua>) та СІАЗ НБУВ (СІАЗ.укр.). Цифровий аналіз роботи цих сайтів свідчить про таке: середня відвідуваність щодоби становить понад 26,6 тис. користувачів. Найбільш зацікавлена аудиторія: Київ і обл. – 37%; Львів – 12%; Харків – 11%; Дніпро – 10%; Одеса – 9% тощо. Водночас у Донецьку фіксується 3,5% користувачів, а в Луганську – 1%. За різними джерелами така відвідуваність пояснюється насамперед проблемами з доступом до Інтернету на тимчасово непідконтрольних Україні територіях.

Результати досліджень апробовані у виступах учасників дослідження теми на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» (4–6 жовтня 2016 р., м. Київ, НБУВ), а також під час цілого ряду інших вітчизняних і зарубіжних наукових конференцій, семінарів та круглих столів.

Таким чином, управління зростаючими обсягами інформаційних (насамперед електронних) ресурсів обумовлює необхідність активізації діяльності бібліотек як соціальних структур, орієнтованих на аналіз якості продукованих інформаційних ресурсів, керування інформаційними потоками, здійснення ними диференційованого упорядкування і підготовки інформації для ефективного її використання в інтересах суспільного розвитку.

Особливості змін користувацьких запитів та рівень їх задоволення простежуються в процесі аналізу діяльності бібліотек науково-дослідних установ (НДУ) НАН України, які разом із двома науково-методичними центрами – НБУВ і ЛІННБ – представляють біблі-

отечно-інформаційну мережу НАН України. Головною типологічною ознакою бібліотек НДУ є їх орієнтація на забезпечення інформаційних потреб наукових колективів, що визначаються тематикою науково-дослідних робіт установ. Серед їхніх головних завдань – робота зі створення масиву профільних інформаційно-документних ресурсів, забезпечення їх взаємовикористання і збереження; науково-аналітичне та бібліографічне опрацювання інформації, участь у створенні корпоративних електронних інформаційних ресурсів та ін.

Так, зокрема аналіз статистичних даних використання мережевих науково-інформаційних ресурсів бібліотек науково-дослідних установ НАН України протягом 2006–2009 рр. показує сталу тенденцію зростання попиту на електронні документи та їх отримання користувачами (додаток А). У 2010 р. при скороченні на 65 тис. користувачьких сесій кількість одержаних текстів і рефератів дещо перевищує попередні показники, що свідчить про вдосконалення користувачами методики пошуку в електронному середовищі. Упродовж року науковцями проведено 109 тис. користувачьких сесій, під час яких здійснено 195 пошуків, одержано 138 тис. рефератів і 552 тис. повних текстів публікацій. Підвищеним попитом користувались інформаційні ресурси електронної бібліотеки ScienceDirect/.

З метою удосконалення обслуговування читачів, виявлення рівня задоволення користувачьких запитів, очікуваного рівня комфортності та оперативності проводилися опитування та анкетування користувачів бібліотек ряду НДУ НАН України. Узагальнені результати показали, що переважна більшість (81,4%) опитаних задоволені якістю обслуговування, а основні нарікання пов'язані зі зменшенням надходжень нових наукових видань. Тому користувачі рекомендували організувати передплату необхідної зарубіжної періодики в електронній формі, створити електронну бібліотеку, зокрема оцифрувати для цього окремі цінні видання з бібліотечного фонду [222, с. 3]. Тож слід констатувати, що все більше користувачів надавали перевагу електронному документу над традиційним. Проведені дослідження рівня задоволення читацького попиту підтверджують актуальність інформатизації бібліотечної системи; високий потенціал впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у забезпеченні можливості вільного й необмеженого доступу бібліотечних користувачів до різних джерел інформації.

Всі установи бібліотечно-інформаційної мережі НАН України продовжують консолідацію зусиль у розробці і реалізації міжвідомчих проєктів не тільки у формуванні інтегрованих ресурсів, а й у впровадженні комплексного сервісно-орієнтованого напрямку в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування.

НБУВ як головна установа зі створення загальноакадемічного центру онлайнних науково-інформаційних ресурсів з 2013 р. надавала користувачам послуги з мережевого доступу до ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації. За даними EBSCO упродовж лише двох місяців (вересень – жовтень 2013 р.) науковцями було проведено понад 538 користувацьких сесій. Найбільш активно використовували онлайнні ресурси Інститут радіофізики і електроніки, НБУВ та Інститут соціології НАН України [223].

Звітна документація бібліотечно-інформаційної мережі НАН України про науково-інформаційне забезпечення установ НАН України протягом 2015 р. [112] демонструє високу затребуваність та ефективність корпоративної системи онлайнного доступу до передплатених ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації: загальна кількість інститутів НАН України, що використовували ці продукти, становила 60 установ. З липня по вересень 2015 р. користувацькі сесії повнотекстової бази даних Science Direct Freedom Collection (Elsevier) найактивніше проводили: Дніпропетровський інститут геотехнічної механіки (6313 документів, 7104 сторінки), Інститут проблем матеріалознавства (1472 документи, 3834 сторінки), Інститут проблем міцності (2211 документів, 3216 сторінок). Реферативною та бібліометричною базою даних Scopus (дані за липень, серпень, вересень 2015 р.) найбільше користувалися інститути: фізики напівпровідників (962 сесії, 315 користувачів, 9312 пошуків), монокристалів (651 сесія, 161 користувачів, 1292 пошуків), біоорганічної хімії та нафтохімії (553 сесії, 130 користувачів, 1114 пошуків).

З року в рік зростають обсяги мережевих ресурсів академічних установ. Друга найбільша серед академічних бібліотек – ЛІННБ України ім. В. Стефаника – активно нарощує свої електронні ресурси: веде п'ять бібліографічних баз даних, загальний обсяг яких у 2015 р. становив понад 800 тис. бібліографічних записів, формує електронний каталог, який вже нараховує 500 тис. записів, базу даних авторитетних

записів обсягом 26 тис. записів. Кількість звернень на вебсайт бібліотеки становить понад 200 тис. щорічно [112].

Таким чином, слід констатувати, що розширення доступу до світових БД з використанням телекомунікаційної інфраструктури НАН України, активне формування власних документних та електронних ресурсів стали характерними ознаками процесу нарощування інформаційного потенціалу бібліотек академічних установ та поліпшення рівня задоволення користувачького попиту.

Затребуваність дистанційних форм та електронних сервісів бібліотек підтверджують результати досліджень користувачів наукової категорії в регіонах України. Проведені у 2015–2016 рр. Запорізькою ОУНБ ім. О. М. Горького, Кіровоградською ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, Миколаївською ОУНБ, Одеською та Херсонською ОУНБ, Одеською ННБ вивчення потреб науковців показало, що більшість користувачів (88%) надають перевагу дистанційним технологіям бібліотечного обслуговування для пошуку та роботи з природничо-науковою літературою.

Для значного відсотку науковців пріоритетні гуманітарні науки, близько половини опитаних науковців (47%) відвідують бібліотеку лише тоді, коли виникає потреба (за необхідності), 35% – щомісяця, 18% – щотижня. Серед мотивів звернення до бібліотечних ресурсів переважають цілі, пов'язані з науково-дослідною роботою (65%) і підготовкою до навчальних занять (47%), загальноосвітні цілі становлять 24%, хобі – 18%.

Серед пропозицій респондентів-науковців найбільш численними є побажання організації доступу до наукометричних, реферативних та повнотекстових баз даних, створення спеціального підрозділу, що опікуватиметься організацією обслуговування науковців.

Критичну оцінку у більшості науковців викликають відсутність необхідних документів, стан матеріально-технічної бази та оформлення інтер'єру бібліотеки, час очікування замовлених документів [185].

Певні незадовільні показники роботи академічних бібліотек теж зумовлені умовами, у яких функціонують установи. Зокрема, це хронічне недофінансування бібліотек наукових установ НАН України. Річні звіти вказують на цю негативну тенденцію, що простежується

протягом багатьох років та призводить до щорічного скорочення надходжень нових видань до фондів книгозбірень: у 2013 р. до фондів бібліотек НДУ надійшло 54,0 тис. пр. документів. Порівняно з 2012 р. надходження документів зменшилися на 3,1 тис., а порівняно з 2003 р. – на 12 тис. пр.

Водночас простежувався досить високий рівень затребуваності фондів бібліотек НДУ НАН України користувачами з інших наукових установ, міст та з інших країн, серед цієї користувацької аудиторії значна кількість спеціалістів і аспірантів: від 30–40% до 84%.

Безумовно, це свідчить про визнання цінності й унікальності бібліотечних зібрань установ НАН України.

Станом на 01.01.2014 р. кількість користувачів у бібліотеках НДУ НАН України становила 30 140 осіб, це майже на 600 осіб менше, ніж у 2012 р. Зменшився кількісний склад інших категорій – з 4505 у 2012 р. до 4292 у 2013 р. Це вчені та спеціалісти з інших організацій, як вітчизняних, так і зарубіжних, вчителі, студенти, старшокласники тощо. Відвідування і книговидача знизилися на 109 322 та 353 908 од. відповідно.

Утім слід зазначити, що найчисельнішими категоріями читачів були науковці та спеціалісти – 23 256 користувачів, або 77% від загального складу. У порівнянні з попереднім роком, категорія користувачів науковців збільшилася, а спеціалістів, навпаки, зменшилася [223, с. 27].

Серед причин зменшення кількості користувачів, які фізично відвідують бібліотеки НДУ НАН України: скорочення надходжень нових видань до фондів бібліотек через хронічне недофінансування; неефективна робота бібліотек в електронному інформаційному середовищі (лише третина бібліотек формує електронні каталоги, з них тільки 11 представляють їх у відкритому доступі на своїх вебсторінках, а 9 бібліотек – з 2015 р. на порталі НБУВ); скорочення майже вдвічі набору до аспірантури НАН України; зменшення майже у п'ятеро загального числа дослідників в Україні за роки незалежності.

Утім інноваційні заходи з інформаційно-бібліотечного забезпечення наукової категорії користувачів та зростання популярності дистанційного обслуговування у середовищі дослідників свідчать про ефективність втілення напрямів інформатизації в бібліотечній

мережі НАНУ, і зокрема діяльності НБУВ – 60 інститутів НАН України є активними користувачами корпоративної бібліотечної системи НАН України [166].

Таким чином, дослідження показують певні тенденції серед аудиторії бібліотечних користувачів:

- зростання кількості користувачів електронного сервісу в НБУВ і бібліотеках НДУ НАНУ, в ОУНБ;

- затребуваність науковцями (гуманітарного, природничо-технічного, фізико-математичного та інших профілів) закордонних онлайн-вих науково-інформаційних ресурсів наукових бібліотек;

- високий відсоток науковців та спеціалістів серед користувачів бібліотек НДУ НАН України (70%) і невелика тенденція зростання цієї категорії.

Результати досліджень показують зокрема сталу тенденцію затребуваності літератури з гуманітарних наук. С. Горова [49, с. 238] також звертає увагу, що в останнє десятиріччя тримається великий інтерес до літератури гуманітарного профілю – понад 60%. На думку дослідниці, це обумовлюється глибинними перетвореннями в структурі сучасного українського суспільства й намаганням читаючої частини населення розібратися в цих процесах, знайти в них своє місце, у певних категорій – проявити свою активність.

Для оцінки ефективності та подальших кроків із вдосконалення бібліотечного науково-інформаційного забезпечення науково-дослідної категорії користувачів слід вивчати як результати соціологічних досліджень користувачів, так і стан справ у цій сфері: досягнення та перспективні напрями в науково-технічному розвитку України.

Наразі наукове співтовариство НАН України видає наукові результати, і зокрема світового рівня, і це актуалізує науково-інформаційне бібліотечне забезпечення наукової, науково-дослідної і науково-технічної діяльності.

Національна академія наук України гідно представляє вітчизняну науку на міжнародному рівні завдяки високій кваліфікації й визнанню наукових досягнень. У ранговому розподілі за кількістю посилок у вебпошуковій системі Google Національна академія наук України посідає 17 місце серед 76 академій наук світу, випереджаючи навіть академії таких провідних держав, як Австрія та Японія; а в наукомет-

ричній базі даних Google Scholar, яка враховує тільки наукові публікації, вона на тринадцятому місці, у базі Ranking Web of Research Centers – на восьмому, зазначалося на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек» (м. Київ, НБУВ, 3–5 жовтня 2017 р.) [200].

Бібліотека надає своїм користувачам широкий спектр електронного сервісу з доступу до бібліографічної, текстової, візуальної та іншої інформації. Утім сучасні користувачі часто зацікавлені не лише в доступі до певного ресурсу, а й отриманні комплексної інформації з певної проблематики, що ускладнює їхнє завдання, оскільки потребує дослідження додаткових ресурсів, опрацювання матеріалів.

Одним із затребуваних способів задоволення інформаційних потреб є створення синтезованого інформаційно-аналітичного продукту, який містить консолідовану інформацію певної тематики, що спрощує осмислення проблеми.

Інформаційна аналітика виконує насамперед завдання якісно-змістового перетворення інформації. У цілому, інформаційна аналітика в сучасних бібліотеках є необхідним інструментом задоволення нетипових запитів користувачів і адекватною еволюцією бібліотечно-інформаційного ресурсу, що розвивається в умовах інтенсифікації інформаційного виробництва і зростання затребуваності на нове знання.

Забезпечення стабільного подальшого розвитку країни потребує модернізації системи державного управління в напрямі створення ефективного інформаційно-комунікативного зв'язку між владою та громадянським суспільством. Необхідність для влади оперативного реагувати на зміни сучасних реалій потребує її оперативного інформування стосовно процесів, що відбуваються в соціумі. Розуміння владою і суспільством проведення потрібних змін, їх підготовка, вироблення необхідних рішень і подальша реалізація цих рішень потребують відповідного інформаційного супроводу, що зазначається в сучасних дослідженнях.

Аналітичні підрозділи НБУВ багато років поспіль здійснюють інформаційно-аналітичний супровід органів державної влади. Важливим компонентом цього напрямку бібліотечного сервісу є дистанційне

обслуговування користувачів. Адресне забезпечення електронними копіями інформаційно-аналітичних продуктів сприяє оперативності виконання замовлень користувачів та можливості ширшого охоплення споживачів бібліотечних послуг НБУВ. Окрім центральних органів влади постійними багаторічними абонентами СІАЗ і НЮБ є обласні, міські, районні держадміністрації, ради всіх рівнів, територіальні громади. У 2020 р. на їхні електронні адреси (всього 2209 e-mail) регулярно надсилалися інформаційно-аналітичні продукти підрозділів.

З метою поліпшення системи ДОК (диференційоване обслуговування користувачів), зокрема оперативного забезпечення в регіонах органів державної влади та місцевого самоврядування електронними каналами зв'язку, проводиться систематична робота з оновлення бази електронних адрес (e-mail) цієї категорії користувачів шляхом:

- регулярного моніторингу e-mail офіційних вебсайтів державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;

- уточнення e-mail користувачів інформаційно-аналітичними продуктами підрозділів НБУВ шляхом перегляду отримуваної від них електронної кореспонденції з повідомленнями про зміни e-mail та ін.

Випуски, що надходять в усі регіональні представництва місцевої владної гілки та органів самоврядування, регулярно та оперативно висвітлюють урядові рішення та дії, суспільно значущі події в країні та за кордоном. Аналітичні статті провідних наукових співробітників підрозділів містять широкий спектр оцінок фахівців, експертні висновки стосовно значущих подій у житті країни та світу.

Інформаційно-аналітичні продукти поповнюють науково-інформаційний портал «Центр досліджень соціальних комунікацій СІАЗ, ФПУ, НЮБ», що є частиною онлайнових інформаційних сервісів НБУВ. Ефективність цього напрямку роботи посилюється завдяки об'єднанню зусиль структурних підрозділів НБУВ у виробничих процесах зі створення бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів і послуг. Це сприяє більш повному забезпеченню користувачів бібліотечно-інформаційними ресурсами.

Вищенаведене показує, що в НБУВ проводиться значна робота в напрямі поліпшення інформаційного забезпечення суспільних запитів завдяки систематичному вивченню змін користувацького попиту, налагодженню якісного доступу до своїх ресурсів та урізноманітненню

бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів та послуг на основі розвитку новітніх комп'ютерних і телекомунікаційних технологій.

Сучасні процеси інформатизації та комп'ютеризації усіх сфер життя, поява електронного формату інформресурсів і нові можливості їх акумуляції, зберігання, передачі та надання до них доступу змінюють способи читання.

В Україні аналіз читацьких практик протягом 1992–2009 рр. показав загальну тенденцію скорочення обсягів домашніх бібліотек, зниження рівня споживання друкованої продукції, і, водночас, збільшення частки тих, хто користується новітніми комунікативними технологіями для отримання потрібної інформації.

«Дослідження читання книжок» у 2013–2014 рр. показали зниження попиту на друковану книгу, зменшення в суспільстві інтересу до читання та відвідування бібліотек. Утім за два роки частка тих, хто читає, не змінилася і становить 51%. Найактивнішими читачами є молоді люди віком від 20 до 29 років (24%) та люди від 50 до 59 років (23%). Люди з вищою освітою читають більше. Водночас люди, які багато читають, чимало часу проводять в Інтернеті в пошуках інформації, ознайомлення з новинами.

У 2015–2016 рр., згідно з планом заходів Міністерства культури України, НБУ ім. Я. Мудрого проведено Загальнодержавне дослідження «Книга. Читання. Бібліотека» в Запорізькій, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Вінницькій, Хмельницькій областях та в м. Київ. Результати засвідчили, що читання залишається важливою сферою життя пересічного українця. Для 45% опитаних це один з важливих засобів самовдосконалення і розвитку. Майже третина опитаних розглядає читання як джерело отримання нових знань (31%).

Переважає більшість (72%) опитаних бібліотекарів вважає, що мережа Інтернет сприяє поширенню читання. На їхню думку, позитивний вплив Інтернету полягає в інформуванні про книги (22%), у наявності електронної книги та електронної бібліотеки (14%), оперативності та доступності (13%). Водночас 23% бібліотекарів дотримується думки, що Інтернет негативно впливає на поширення читання в суспільстві через хибне уявлення про те, що в Інтернеті є вся потрібна інформація, яка в багатьох випадках виявляється неповною та неперевіреною.

Про користування Інтернетом вказали 80,5% опитаних; 28% жителів та 26% бібліотекарів читають новинки в мережі Інтернет. При цьому рівень освіти не впливає на активність використання нових технологій, водночас чим молодші респонденти, тим вищий відсоток користувачів Інтернет [167].

Результати Всеукраїнського соціологічного дослідження активності молоді в Інтернеті та популярності електронного бібліотечного сервісу, проведеного ДЗ «ДБУ для юнацтва» у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській та Чернігівській областях, показало, що більшість респондентів (84%) використовує Інтернет з метою пошуку наукової/художньої літератури, найчастіше молоді люди звертаються до Інтернету в ДЗ «ДБУ для юнацтва». Серед онлайн-сервісів ДЗ «ДБУ для юнацтва» найбільш популярні: «Електронний каталог», «Віртуальна довідка», «Світ професій», «Для тих, хто хоче знати більше», «Інформування в соціальних мережах»; задоволені сервісами 73%, відзначили корисність вебкурсу «Нетикет» 48%; радять бібліотеці продовжувати діяльність із створення власних сервісів 28% [147, с. 55–68].

Таким чином, в Україні простежуються загальносвітові тенденції зростання затребуваності інформації в електронній формі: з 90-х років ХХ ст. відбувається скорочення споживання друкованої продукції, і, водночас, збільшення частки тих, хто користується новітніми комунікативними технологіями для отримання потрібної інформації.

Примітно, що останнім часом частка тих, хто читає, не змінилася і становить 51%. Водночас користувачів Інтернетом в Україні – 58%. І це наочно підтверджує важливість розбудови вітчизняних електронних ресурсів, і насамперед бібліотечного електронного сегмента, оскільки люди, які багато читають, чимало часу проводять в Інтернеті в пошуках потрібних знань, тобто надають перевагу інформації та знанням саме в електронній формі.

В Україні 97% жителів у віці 15–29 років користуються Інтернетом, і саме ця категорія громадян становить найбільший відсоток серед тих, хто читає, потребує нових знань для професійного зростання та саморозвитку і активно використовує Інтернет і електронні ресурси.

Люди віком від 50 до 59 років (23%) – серед тих, хто активно читає й надає перевагу електронному контенту для саморозвитку

та підвищення професійного рівня, очевидно це активні в професійному, суспільно-громадському житті люди, тому актуальним є наповнення електронних інформаційних ресурсів бібліотек науковою, інтелектуальною інформацією, і зокрема інформаційно-аналітичною.

Фахівці вітчизняних бібліотек усвідомлюють значущість урізноманітнення бібліотечного електронного сервісу, серед перспективних і успішних ресурсів вважають сайт (77,4%), сторінку (групу) в соціальній мережі (45%), блог (35%), відеоканал (16%), онлайнві презентації (10%), форум (6%), подкаст (4%) [164].

Застосування ІКТ у всіх традиційних функціональних підсистемах бібліотеки: комплектуванні, організації фондів, обробленні документних потоків, методичній та краєзнавчій роботі, обслуговуванні – стало невід’ємною складовою діяльності сучасних бібліотек. Створення вебпорталів, електронних каталогів і бібліотек, доступ до повнотекстових баз даних у рамках дистанційного обслуговування – це лише невеликий перелік електронного сервісу сучасних бібліотечних закладів, що вдосконалюють свою діяльність для того, щоб більш повно розкрити свої фонди, надати користувачу увесь можливий обсяг інформації.

Бібліотеки освітянської галузі – активні учасники модернізаційних процесів бібліотечної справи, що покликані надати більш високий рівень інформаційному забезпеченню закладу вищої освіти у виконанні навчального процесу та науково-дослідній роботі.

У 2014 р. сайт Науково-технічної бібліотеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти й газу став переможцем у Всеукраїнському конкурсі бібліотечних інтернет-сайтів у номінації «Кращий сайт бібліотеки вищого навчального закладу» [3]. Цьому сприяла системна модернізація сайту, розширення ресурсної бази: створено нові розділи сайту «Рідкісні видання», «Каталог дисертацій», «Скановані книги», «Періодичні видання»; переведено праці викладачів у флеш-формат з можливістю їхнього перегляду на сайті, що забезпечило зростання кількості відвідувань. За допомогою сервісу «Віртуальна довідка» всі без обмежень відвідувачі сайту можуть в онлайн-режимі отримати довідкову інформацію.

Вивчення та дослідження ефективності використання інтернет-сайту є актуальною темою для фахівців бібліотеки. Для отримання

об'єктивних даних про ефективність сайту систематично аналізуються показники користувацьких сесій, загальна кількість переглянутих сторінок і протягом одного відвідування, середній час перебування на сайті, показник відмов, нові відвідування. Також аналізується кількість звернень на сайт Науково-технічної бібліотеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти й газу у географічному аспекті.

Результати досліджень показують, що відвідуваність сайту постійно зростає. Якщо у 2012 р. сайт відвідали 25 865 користувачів, які переглянули інформацію 114 608 разів, то вже у 2013 р. відвідуваність становила 58 521 користувачів та 168 518 переглядів відповідно, у 2014 р. відвідуваність бібліотечного сайту сягнула 70 331 користувач, а кількість переглядів 147 572.

За проаналізований період (2012–2014 рр.) було зафіксовано 66,8% нових користувачів і 33,2% користувачів, які звернулися на сайт повторно.

Показовим прикладом високої затребуваності електронних ресурсів серед аудиторії студентів та викладачів є діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського з впровадження інноваційних напрямів інформаційного забезпечення (<http://library.vspu.edu.ua/html/bazdan.htm>).

Важливу частину сучасних фондів бібліотеки становлять електронні ресурси на різних типах носіїв, на основі яких формується електронна бібліотека ЗВО. Бібліотека формує, актуалізує та надає доступ до значного масиву інтернет-ресурсів (додаток Б).

У 2016 р. до «інтернет-навігатора» бібліотеки додано блок посилань на ресурси Інтернету – «Сайти для науковців». Блок складається із 72 посилань на науково-технічні та навчальні електронні бібліотеки; бібліотеки наукової та академічної інформації; ресурси відкритого доступу; спеціальні архіви дисертацій та авторефератів; патентні фонди та ресурси про інтелектуальну власність; портали наукової періодики.

Зростання кількості дистанційних користувачів вебсайту бібліотеки ВДПУ показує затребуваність та актуальність розбудови електронних ресурсів та зручних користувацьких сервісів (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

**Кількість звернень до електронних ресурсів вебсайту
бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету
ім. М. Коцюбинського**

Рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Звернення	155923	248910	293910	395654	314523	375010	397756

Вчені та студенти ВДПУ відзначають значне покращення інформаційно-бібліотечного забезпечення завдяки впровадженню електронних технологій та поширенню результатів науково-дослідної та науково-інформаційної діяльності університету.

Вивчення матеріалу статданих [16–22, 134] загальних показників користувацьких звернень на вебсайти публічних, державних, наукових бібліотек сфери впливу Міністерства культури України та бібліотек України різних типів і форм власності також показує зростання кількості звернень на вебсайти за винятком 2018 р. (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

**Показники користувацьких звернень на вебсайти публічних,
державних, наукових бібліотек сфери впливу
Міністерства культури України та бібліотек України
різних типів і форм власності**

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Звернення	42018,8	54530,9	60628,0	71606,1	79238,9	73776,6	82147,5

Таким чином, слід констатувати, що в досліджуваній період за несприятливих фінансово-економічних умов розвиток бібліотечного електронного сервісу на основі впровадження новітніх ІКТ у вітчизняній бібліотечній сфері відбувався досить активно, зрос-

тали показники дистанційного обслуговування. Результати статистичних досліджень мережі публічних бібліотек [16–22, 134] показували високі показники попиту на вітчизняні бібліотечні електронні ресурси, утім останнім часом зафіксовано їхнє зниження:

– у 2012 р. кількість звернень на вебсайти публічних бібліотек збільшилася на 2260,2 тис. од.; у 2013 р. кількість звернень на вебсайти збільшилася на 3086,1 тис. і становила 14162,0 тис. звернень;

– у 2014 р. зафіксовано 13323,8 тис. звернень на вебсайти публічних бібліотек; у 2015 р. – 16023,6 тис., у 2016 р. – 14996,6; у 2017–14480,8 тис.; у 2018 р. – 13 469 тис., протягом 2019 р. – 13486,8 тис. звернень.

Таким чином, відвідуваність вебсайтів мережі публічних бібліотек показує нижчі показники протягом 2016–2019 рр. до попередніх років.

Варто відзначити зберігання тенденції скорочення мережі публічних бібліотек України: станом на 01.01.2020 р. налічувала 15 369 (проти 15 656 у 2018 р.); протягом 2008–2018 рр. кількість установ у мережі скоротилася на 2687 од.

Дослідження матеріально-технічної бази вітчизняних бібліотек вказує на недофінансування галузі, незадовільне матеріально-технічне оснащення.

Публічними бібліотеками генерувалося лише 398 електронних каталогів (350 – у 2018 р.); власні вебсайти мали 725 публічних бібліотек проти 816 таких закладів у 2017 р.; комп'ютерний парк станом на 2019 р. охоплював 41% бібліотек, проте доступ користувачам до Інтернету надавали лише 33% закладів – 5036 (4394 – 2017 р.). І лише 22% сільських бібліотек у 2019 р. мали доступ до глобальної мережі [16–22, 134].

На тенденцію зниження рівня користувачів публічних бібліотек впливає сукупність низки факторів, серед яких, імовірно, дається взнаки загальна демографічна ситуація в країні, а також скорочення мережі бібліотек, неповний робочий день деяких бібліотек, старіння бібліотечних фондів та обмеженість їх комплектування внаслідок незначної кількості нових надходжень.

Один з вагомих чинників зменшення користувацького попиту бібліотечних послуг – доступність будь-якої інформації в Інтернеті, який

по суті є конкурентом бібліотек в інформаційному полі, недостатність та обмеженість комплектування бібліотечних фондів та брак вільного часу у людей.

Серед проблем, що заважають динамічному розвитку бібліотечних установ, фахівці вказують на недостатнє технічне оснащення (46,3%) та неможливість повного задоволення запитів користувачів (43,6%); сучасні перспективи розвитку бібліотек співробітники пов'язують насамперед з наявністю доступу до Інтернету (67,7%).

Бібліотечні працівники, усвідомлюючи важливість якісного інформаційно-бібліотечного обслуговування в умовах цифровізації всіх сфер життя, формують ЕБД, розбудовують електронні ресурси бібліотеки; розширюють спектр електронних сервісів у бібліотеках.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну практику сприяє процесу інформатизації українського суспільства, адже завдяки вдосконаленню електронного бібліотечного сервіса розширюється коло споживачів бібліотечних послуг, що, у свою чергу, сприяє розвитку сервісно-орієнтованого напряму комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах розвитку інформаційного суспільств. У підсумку це сприяє більш повному забезпеченню інформаційних запитів як широкого загалу бібліотечних користувачів, так і певної цільової аудиторії.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ. ДОСВІД СІАЗ і НЮБ НБУВ

3.1. Модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки

Зростаючий вплив глобального інформаційного простору, прискорення сучасних темпів життя, постійне збільшення продукованої людством інформації актуалізують проблеми забезпечення суспільно-інформаційних запитів, ефективності комунікативної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Всі необхідні для розвитку держави, нації елементи сучасної складної соціальної структури суверенних інформаційних ресурсів і механізмів управління ними становлять у своїй сукупності основну складову інформаційного суверенітету українського суспільства, є показником його життєздатності і гармонійного розвитку.

В Україні інформатизація бібліотечної галузі, застосування інноваційних технологій в усіх процесах виробничої діяльності бібліотеки підвищує її потенціал з індустріальної обробки інформаційних потоків, удосконалює систему цифрових методів бібліотечного виробництва (БД), інформаційних продуктів і послуг (ПП), і зокрема інформаційно-аналітичних, створення вебсторінок і порталів, забезпечує бібліотеці можливість генерування нового знання для розвитку всіх сфер суспільства. У процесі цифровізації суспільно-економічних відносин бібліотека спрямовує свої зусилля на опанування нових завдань: виконувати особливу роль інформаційного терміналу, виробника інформаційних продуктів і послуг, тобто функціонувати як інформаційно-ресурсний центр.

Інформаційно-виробнича діяльність бібліотеки розпочалася одночасно з її виникненням і відображує еволюцію бібліотеки як соціально-комунікативної інституції. «Одним з перших видів інформаційних продуктів бібліотек стали копії документів та їхніх фрагментів,

а саме переписані документи. Водночас виник і такий вид інформаційного продукту, як рукописні реєстри книг, попередники теперішніх каталогів. З появою книгодрукування інформаційне виробництво бібліотек інтенсифікувалося.

У процесі розвитку бібліотечної справи відбувалося створення інших різновидів інформаційних продуктів, які згодом стали традиційними для бібліотечно-інформаційного виробництва. Так, перші бібліографічні і реферативні ІПП, що з'явилися на початку ХХ ст., у 20–30-ті роки, набули свого подальшого розвитку, коли був започаткований випуск оглядової інформації, різноманітних інформаційних бюлетенів, реферативних щорічників, рекомендаційних списків літератури. Більш складним інформаційним продуктом стали анотовані та бібліографічні покажчики, рубрикатори, тематичні виставки тощо.

Представлена в електронному вигляді інформація довідково-енциклопедичного характеру – бібліографічна, реферативна, фактографічна, довідкова, – науково-технічна та інша інформація засвідчила виникнення нової форми інформаційного продукту – цифрової» [70, с. 155].

Наразі процес виробництва бібліотечно-інформаційних продуктів актуалізує вивчення та застосування інноваційних підходів і технологій для вдосконалення цього напрямку бібліотечної діяльності.

У Законі України «Про інформацію» [210] інформаційну продукцію визначено як матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин, якими, згідно з цим же Законом, є фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень.

ДСТУ 7448:2013 «Інформація і документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» визначає інформаційну послугу як надання інформації певного виду користувачеві бібліотеки відповідно до його інформаційного запиту [81, с. 29], визначення терміна «інформаційний продукт» у цьому документі відсутнє. Інформаційні продукти є результатами створення та семантичної переробки інформації в документованій формі, яка передбачає багаторазове використання продуктів у процесі задоволення інформаційних потреб користувачів.

Найбільш точним та таким, що відповідає змісту досліджуваного поняття є трактування вітчизняних бібліотекознавців В. Захарової

та Л. Філіпової, які провели ґрунтовне дослідження термінів «інформаційний продукт» та «інформаційна послуга» на основі вивчення літератури та роботи сервісних служб. Вони розглядають інформаційну продукцію як кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, представлений у вигляді інформаційних продуктів та інформаційних послуг для забезпечення інформаційних потреб користувачів. Це кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, закріплений на матеріальному носії, що уможливує його багаторазове використання з метою задоволення інформаційних потреб користувачів [111].

Визначення терміна «інформаційно-аналітичні продукти», що є результатом власного дослідження та висновку дисертанта, на с. 22.

Слід підкреслити, що інформаційно-аналітичні продукти, зокрема в цифровій формі, стали особливо затребуваними в процесі розвитку інформатизації і необхідності ефективного використання інформаційних ресурсів у сучасній перетворювальній діяльності, у суспільному прогресі. Вони поліпшують орієнтацію в зростаючих масивах інформаційних ресурсів, у концентрованому вигляді акумулюють у собі нові ідеї, підходи до тих чи інших напрямів суспільної діяльності, стають основою для подальшої наукової, науково-виробничої діяльності. У процесі дослідження спектра питань із виробництва бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів, зокрема в цифровій формі, визначено найважливіші їх характеристики: актуальність; структурованість і систематизованість інформації; цільова спрямованість відповідно до тематики та попиту різних категорій споживачів інформації; наукомісткість, що забезпечується інтелектуальною складовою в процесі виготовлення продукту; багаторазовість використання через змогу множинного тиражування; можливість охоплення як широкої аудиторії (через сайти, соцмережі), так і адресність (конфіденційність) розсилки електронною поштою); орієнтаційні властивості вихідного інформаційного ресурсу та ін.

В умовах розвитку інформатизації бібліотек, зміни запитів користувачів відбувається постійна трансформація і видове урізноманітнення інформаційних продуктів і послуг. Розширення асортименту ПП і форм представлення в них інформації відбувається під впливом змін інформаційних потреб, характеру взаємодії зі споживачем

інформації, з урахуванням складності технологічного процесу виготовлення продукту.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. Інтернет став інтегратором виходу ПП на новий рівень розвитку й організації. Системи збирання, переробки, збереження й поширення інформації набули найрізноманітніших форм – від електронних аналогів друкованих видань до концепцій електронного інституту, електронної бібліотеки (ЕБ). Завдяки такій інформаційній системі, як електронна бібліотека, суттєво розширився спектр електронного сервісу з використання різноманітних колекцій електронних документів: текстових, образотворчих, звукових, відео тощо, локалізованих у самій системі.

К. Вігурський вважає, що збирання цифрових матеріалів утворює електронну бібліотеку за умов акумуляції інформації та її використання з такими вимогами: системність у комплектуванні мережевого документного фонду (наявність тематичного профілю, взаємопов'язаності документів, відповідності науков-технічному, соціально-культурному рівню суспільства); надання користувачам точно відтворених і забезпечених засобами ідентифікації вихідних відомостей і засобів навігації, пошуку, перегляду й експорту інформації [33].

Сучасні дослідники правомірно сходяться на тому, що електронна бібліотека – це керована інформаційна система, що дає змогу накопичувати, зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів (текст, графіка, аудіо, відео тощо), що доступні в зручному для кінцевого користувача вигляді через глобальні мережі передачі даних. Комплекс техніко-технологічних рішень покликаний надавати єдиний інтерфейс доступу до ресурсу електронної бібліотеки, тобто забезпечувати користувачеві сприйняття наявної інформації як єдиного інформаційного простору.

Дистанційне інтернет-обслуговування сьогодні є найпопулярнішим серед бібліотечних користувачів, оскільки передбачає широкий спектр сервісного компонента в інформаційному забезпеченні: доступ до ЕК, як основного бібліографічного ресурсу, та доступ до електронного бібліотечного інформаційного ресурсу через сайт бібліотеки та віртуальні читальні зали, зокрема доступ до локальних бібліографічних БД, бібліографічних покажчиків і списків, фактографічних даних, повнотекстових ресурсів, електронних бібліотек тощо;

передбачає дистанційне довідково-бібліографічне інтернет-обслуговування; консультування користувачів. Бібліотека може вчасно через власні вебсайт, електронну пошту, чат-сервіси, соціальні медіа, Skype, мобільні додатки інформувати аудиторію про свої послуги включно з описом фондів і колекцій, нові надходження; анонсувати та проводити онлайн-конференції, семінари, віртуальні виставки. Завдяки електронній доставці документів (ЕДД) бібліотечні користувачі мають змогу отримати дистанційно в тимчасове або постійне користування повнотекстові електронні документи на власний комп'ютер чи інший електронний пристрій через електронну пошту, на сервер, на сайт бібліотеки з наступним завантаженням в електронні книжки і читанки, електронний абонемент.

Вдосконалення бібліотеками доступу до своїх фондів, зокрема розвиток дистанційного напряму бібліотечного електронного обслуговування сприяє структуризації та ефективному функціонуванню інформації в різних сферах суспільного буття – науковій, культурній, економічній, політико-правовій, та, відповідно, відіграє важливу роль у розвитку національного інформаційного простору.

Надання бібліотеками максимальній кількості користувачів доступу до вітчизняних та зарубіжних наукових інформаційних ресурсів, що охоплюють усі галузі знань (наука, техніка, медицина, соціальні та гуманітарні науки), сприяє розвитку української наукової думки, забезпеченню доступу широких верств суспільства до наукових знань.

Важливо, що в процесі організації доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки забезпечують соціум якісною науковою, суспільно важливою інформацією.

Як інституції, що акумулюють та систематизують великі обсяги інформаційних потоків, бібліотеки застосовують сучасні наукові методи моніторингу, опрацювання та вже мають досвід виробництва власних інформаційних продуктів і послуг, що суттєво розширює спектр бібліотечного електронного сервісу, підвищує ступінь задоволення інформаційного попиту.

В Україні аналітичне забезпечення як цільової аудиторії, так і широкого загалу користувачів здійснює НБУВ, а також Національна бібліотека України ім. Я. Мудрого, Національна історична бібліотека України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Сте-

фаника, Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького, Національна наукова медична бібліотека, що надають доступ на своїх вебсайтах до широкого асортименту інформаційних послуг і продуктів власного виробництва: наукових, інформаційних, бібліографічних, реферативних та оглядових видань, представлених реферативними збірниками та інформаційними бюлетенями, матеріалами науково-дослідної роботи та науково-практичних конференцій наукових бібліотек, бібліографічними посібниками тощо.

Як приклад електронного бібліотечного виробництва інформаційних та інформаційно-аналітичних продуктів і послуг варто розглянути складові електронного ресурсу вебпорталу НБУВ, де представлені регулярні й довідкові дані, зокрема відомості про каталоги та електронні ресурси, наукову та видавничу діяльність, нові надходження, електронні виставки, конференції та інші бібліотечні новини. Електронний архів науково-довідкових видань НБУВ надає доступ до повнотекстової монографічної літератури з архівознавства й бібліотекознавства, довідників, виданих Інститутом архівознавства та Інститутом рукопису НБУВ. Пошукова система вебпорталу НБУВ дає змогу дистанційним користувачам зорієнтуватися у фонді бібліотеки. Основна частина електронних ресурсів незмінна, передбачає багаторазове використання. У процесі оновлення вебпорталу новою інформацією попередня архівується.

В архіві каталогів і бібліографічних покажчиків можна ознайомитися з документами в повнотекстовому форматі, серед яких наукові каталоги, бібліографічні та анотовані покажчики, довідники-покажчики архівних документів, каталоги колекцій, а також наукові фахові видання НБУВ: періодичні видання – науково-теоретичний і практичний журнал «Бібліотечний вісник» (з 1993 р.) й український реферативний журнал «Джерело» (з 1999 р.); збірники наукових праць – «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (з 1998 р.), «Рукописна та книжкова спадщина України» (з 1993 р.), «Українська біографістика» (з 1996 р.), «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития» (з 2000 р.), «Українсько-македонський науковий збірник» (з 2005 р.), «Слов'янські обрії» (з 2006 р.). Користувачам також надається доступ до звітів про наукову й науково-організа-

ційну роботу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського з 2005 р., звітів про видавничу діяльність НБУВ, архіву щорічних бібліотечних конференцій з 2001 р. Інформаційно-аналітичні продукти та послуги аналітичних підрозділів НБУВ розміщуються на вебпорталі НБУВ у розділі «Центр досліджень соціальних комунікацій» (<http://nbuviar.gov.ua>), структура якого передбачає послідовну та ієрархічну навігацію, зручне системне меню.

На вебсайті ЦДСК НБУВ можна ознайомитися з монографіями науковців НБУВ, інформаційно-аналітичними матеріалами СІАЗ, НЮБ і ФПУ та повним переліком проєктів, що реалізуються ними; електронний сервіс надає дистанційним користувачам великий обсяг представлених у БД ресурсів та забезпечує відкритий доступ до них. Зокрема, представлено архів інформаційно-аналітичних матеріалів НЮБ, СІАЗ і ФПУ НБУВ. Архів надає доступ до повнотекстових версій випусків бюлетеня оперативної інформації «Резонанс» (з 2010 р.), журналу «Україна: події, факти, коментарі» (з 2011 р.), інформаційного щотижневого бюлетеня «Політичні партії в демократичному процесі» (2012 р.), експертно-аналітичного висновку за результатами моніторингу преси «Проблеми ринку праці» (2011–2012 рр.), інформаційно-аналітичних бюлетенів «Економічна діяльність: нові орієнтири і ризики» (2013–2014 рр.), «Шляхи розвитку української науки» (з 2011 р.), «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» (з 2013 р.). Інформаційні ресурси, розміщені на вебсайті, постійно оновлюються, зокрема «Новини» на головній сторінці та «Анонси» актуальних публікацій на сторінках інформаційно-аналітичних видань; загальний пошук по сайтах та за ключовими словами (вікно в правій частині сторінки) чудово функціонує, дає змогу задавати деякі додаткові параметри пошуку для відображених результатів.

Сьогодні для успішного розвитку сучасної країни необхідно приймати оперативні управлінські рішення в усіх сферах суспільства на основі ґрунтовного аналізу існуючого досвіду та кращих практик, з урахуванням наукових, експертних висновків. Тому зростає потреба в інформаційно-аналітичних бібліотечних продуктах у сфері державного управління, політики, бізнесу, освіти, культури.

У процесі науково-дослідної роботи з інформаційно-аналітичного супроводу органів державної влади, корпоративних структур та інших

замовників, співробітниками СІАЗ, НЮБ і ФПУ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського відпрацьовуються технології та механізми найбільш ефективного інформаційного обслуговування та створення бібліотечного інформаційно-інтелектуального продукту. Так, вдосконалення процесу електронної обробки матеріалів дає змогу надавати управлінським структурам необхідну для них інформацію, у такий спосіб успішно задовольняючи тематичні запити користувачів. У цьому напрямі діяльності розроблена відповідна технологічна база. На основі аналітико-синтетичної обробки первинної інформації створюються реферативні, оглядові, інформаційні видання, що висвітлюють широкий спектр суспільно значущих питань.

Підготовка тематичних інформаційних колекцій із певної проблематики аналітичних досліджень відбувається за напрацьованою схемою (додаток Е).

Робота з масивами електронної інформації ведеться в режимі постійного оновлення технологій. Водночас постійно розширюється джерельна база за рахунок використання активнодіючих сайтів. Систематично вивчаються нові інформаційні джерела та вводяться в робочі процеси.

Наразі співробітники СІАЗ і НЮБ НБУВ регулярно опрацьовують понад 900 сайтів. Розширення переліку інтернет-ресурсів і, зокрема, бази регіональних електронних джерел, дає змогу повніше використовувати медіа-простір областей України в інтересах суспільного розвитку, сприяючи підвищенню рівня поінформованості користувачів про окремі аспекти життєдіяльності країни.

Тематичні колекції, які є результатом регулярного моніторингу, аналізу та структурування матеріалів електронних інформаційних ресурсів за певними темами, покликані забезпечити інформаційні потреби користувачів у систематизованій, актуальній та оперативній інформації.

Фахівці аналітичних підрозділів у процесі інформаційного моніторингу акумулюють та систематизують зібрані дані, отримуючи в результаті нове збагачене знання про об'єкт дослідження. Завдяки професійним навичкам пошуку та систематизації інформації, вони з фрагментарних, розрізнених документів про об'єкт здатні сформувати цілісне, сукупне та систематизоване уявлення про нього.

У моніторингових матеріалах приділяється увага тональності оцінок (позитив-негатив), регіональній належності та характеру інформації (інформація офіційних джерел, інформагентств, коментарі, оцінки, висновки експертів, тощо), а також аналізуються кількісні показники (частота згадувань певної теми загалом і в окремому ЗМІ, загальний обсяг відповідних матеріалів тощо).

Відібрана, проаналізована та структурована інформація стає базою для випуску як регулярної продукції, так і тематичних резонансних оглядів, спрямованість яких відображає зміни, що відбуваються в державі. Приклади електронних інформаційних продуктів ілюструють інформаційно-аналітичну діяльність СІАЗ і НЮБ НБУВ (додаток В).

З урахуванням теоретичного та прикладного досвіду інформаційно-аналітичної діяльності та вивчення особливостей інформаційних потреб, для прогнозування можливих запитів, СІАЗ і НЮБ НБУВ здійснює науково-дослідну роботу з питань, розгляд яких очікується у владних структурах уже найближчим часом, що дає змогу їхнім працівникам бути всебічно інформованими, добре володіти інформаційними технологіями, швидко надавати замовникам відповіді та доступ до інформації з метою удосконалення державотворчого процесу в країні.

Враховуючи, що підвищення ефективності керування інформацією значною мірою залежить від удосконалення механізмів її пошуку та первинної обробки, від підвищення рівня оперативності отримання первинної інформації, співробітниками НЮБ і СІАЗ проводиться апробація спеціальних електронних сервісів – агрегаторів, що акумулюють інформацію з різних інформаційних джерел.

Вирізняють програмні агрегатори і вебагрегатори. Програмний агрегатор – це програма, що встановлюється на комп'ютер для роботи з RSS та може бути вбудована в браузер, поштовий клієнт, операційну систему або може бути окремою програмою.

Вебагрегатор – це розміщений в Інтернеті агрегатор, до якого є доступ з будь-якого комп'ютера, що під'єднаний до глобальної мережі. Прикладами таких агрегаторів є Google Reader, Bloglines та ін. [211].

З метою вдосконалення інформаційно-аналітичної діяльності, зокрема процесу моніторингу, співробітниками аналітичних підроз-

ділів НБУВ проводиться апробація сучасних спеціальних сервісів – агрегаторів інформації з електронних ресурсів.

Так, для формування тематичних інформаційних колекцій відбувалося відпрацювання методики відбору, обробки та систематизації документів за допомогою автоматизованої інформаційно-моніторингової програмної системи Web-Observer. Програма-робот Web-Observer акумулює новинну інформацію з мережі Інтернет на основі критеріїв відбору, зумовлених користувачем системи, зокрема таких параметрів, як часовий проміжок відбору; ключові слова; кількість повідомлень тощо.

У роботі щоденно використовувалось 195 електронних джерел інформації. Моніторинг та аналіз здійснювався за 10 темами: Інформатизація; Інформаційна безпека; Безпека підприємництва; Конфліктні ситуації в суспільстві; Соціальні мережі; Наука; Законодавство; Альтернативна енергетика; Інтеграція; Партійна діяльність. У результаті проведеної роботи було створено файловою базу (2920 файлів).

У процесі виконання виробничого завдання з моніторингу масиву електронної інформації з місцевої проблематики для випуску «Інформаційна ситуація в Україні» (аналітичний проєкт у співпраці з Головним ситуаційним центром України при РНБО) пройшли апробацію Медіа моніторингова система Альфатека (<https://alphateka.com/>), а також новинний агрегатор Ukr.net (<https://www.ukr.net/>).

Аналітик входить у Медіа моніторингову систему «Альфатека» за допомогою соціальних медіа або логіну та пароля. «Альфатека» допомагає оперативно збирати усі згадки в режимі реально часу; аналізувати зазначену проблематику на предмет негативу; відправляти підготовлену інформацію користувачу на електронну адресу. «Альфатека» має 100% покриття (Україна): Інтернет ЗМІ, преса, теле- та радіоканали, Facebook, YouTube, Twitter, Blogs. Кожне завантаження містить до 500 публікацій.

Всю інформацію можна відфільтрувати за тематикою та такими джерелами: Інтернет, інформаційні агентства, соціальні мережі; окремі пакети послуг передбачають пошук стенограм друкованої преси + скани; стенограм радіопередач; телебачення.

Медіа моніторингова система «Альфатека» має безкоштовну і платну версії, надає різноманітні пакети послуг. Так, пакет Free –

необмежений у часі та моніторить не лише ЗМІ та інформаційні агенції, а й соціальні мережі. Має розширену фільтрацію пошуку та автоматично визначає тональність запиту; пакет Basic має розширений доступ до системи, більший ніж у Free і містить розширений функціонал: необмежену кількість повідомлень, миттєве сповіщення активності запиту і автоматичні звіти, аналітичні діаграми та експортування даних у зручних форматах (PDF, DOC, XLS).

Для випуску «Інформаційна ситуація в Україні» за допомогою «Альфатеки» досліджувалась ефективність моніторингу обласних подій за певною тематикою, зокрема: законодавство; місцеві органи влади; правоохоронна система; політичні акції; економічні процеси; сільське господарство тощо. Отриманий документний масив оцінювався за часовими витратами, кількісними і якісними показниками, а потім порівнювався з моніторинговими результатами, отриманими за допомогою іншого новинного агрегатора – Ukr.net, якому було надано перевагу для подальшого використання в цьому проєкті, оскільки результати відфільтрованих інформаційних повідомлень в «Альфатеці» за певними темами (ОДА, міський голова, освіта, сільське господарство) містили забагато інформаційного шуму, недотичних до заданої теми новин.

Ukr.net – найпопулярніший вітчизняний новинний агрегатор, що має близько 80 млн переглядів на місяць [218]. Агрегатором Ukr.net в автоматичному режимі формується стрічка топ-новин, що представлена на головній сторінці сервісу в розділах «Головне», «Політика», «Економіка», «Події», «Суспільство», «Технології» та ін. Інформаційний ресурс сайту Ukr.net – це новинна стрічка з відібраних гіпертекстових посилань на інтернет-сторінки статей, опублікованих на різних інтернет-сайтах України та світу.

У процесі моніторингу інформаційних джерел з обласної проблематики для випуску «Інформаційна ситуація в Україні» проаналізовано кількісний та якісний показники інформаційного відображення життєдіяльності кожної області України в інформаційно-новинній стрічці на сайті <https://www.ukr.net/> з метою якіснішого та повнішого відбору матеріалу за визначеними критеріями, а також оптимального розподілу завдання між співробітниками відділу.

З'ясовано, що інформаційна картина кожної області на сайті <https://www.ukr.net/> відображується нерівномірною кількістю пові-

домлень за добу, наразі середня щодобова кількість новинної інформації по кожній області, що представляється на сайті, така: Вінницька обл. – 162 повідомлення, Волинська обл. – 225, Дніпропетровська обл. – 330, Донецька обл. – 383, Житомирська обл. – 144, Закарпатська обл. – 289, Запорізька обл. – 450, Івано-Франківська обл. – 270, м. Київ і Київська обл. – 423, Кіровоградська обл. – 218, Луганська обл. – 210, Львівська обл. – 314, Миколаївська обл. – 192, Одеська обл. – 453, Полтавська обл. – 233, Рівненська обл. – 214, Сумська обл. – 193, Тернопільська обл. – 383, Харківська обл. – 248, Херсонська обл. – 348, Хмельницька обл. – 100, Черкаська обл. – 229, Чернівецька обл. – 114, Чернігівська обл. – 98 повідомлень (додаток Д).

Були відпрацьовані різні методики для виявлення оптимальної схеми відбору матеріалу:

- варіант 1 – перегляд обласних електронних джерел відповідного регіону за складеним списком місцевих інтернет-видань;
- варіант 2 – перегляд на сайті <https://www.ukr.net/> інформаційно-новинної стрічки стосовно кожної області України.

Порівняльна характеристика результатів відбору дала підстави для висновків: варіант 2 надає змогу більш оперативно та повно отримувати щодобову картину подій в областях України. Утім в окремих випадках моніторщик-аналітик приймає рішення застосувати варіант 1, як допоміжний, для повноти відображення ситуації.

Під час підготовки інформаційно-аналітичного бюлетеня «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти» також використовувалися новинні агрегатори, а саме: Ukr.net, Anews, Google News та мобільний агрегатор «Новости Украины». Ці агрегатори забезпечують пошук за ключовими словами і запитами, за тематичними розділами, також можна позначати потрібні джерела та статті. У процесі моніторингу інформаційних ресурсів щодо конституційних процесів у різних країнах використовується агрегатор Google New для формування таких рубрик, як «Новини конституційного процесу», «Конституційні аспекти формування законодавчої бази України», «Позиція влади, політичних партій, громадських організацій» [26].

Аналіз проведеної роботи, результатом якої є створення інформаційно-аналітичних продуктів, показав такі переваги використання спеціальних електронних сервісів-агрегаторів: оперативність подачі

матеріалу, велика джерельна база, можливість фільтрування пропонувананих інформаційних джерел, наявність тематичного пошуку, отримання широкого спектра думок з різних джерел щодо певної проблематики.

Також під час досліджень моніторингових систем Web-Observer, «Альфатека», новинного агрегатора Ukr.net були виявлені певні прогалини щодо релевантності та пертинентності. Так, під задані параметри пошуку часто відбиралися матеріали, що лише дотично відповідали заданій проблематиці; водночас періодично у відбір не потрапляла важлива інформація через особливості викладення проблематики в публікації, структуру розміщення матеріалів на сайті тощо.

Наразі автоматизовані пошукові системи, що представлені в мережі Інтернет, ще не можуть проводити відбір і формувати такі якісні й повні, вільні від інформаційного шуму інформаційні колекції/бази, що може підготувати група кваліфікованих досвідчених співробітників. Пошукові програми функціонують згідно із заданими параметрами, при цьому не враховуючи певні нюанси, зрозумілі лише людині – нові факти чи знання в певному документі не завжди виражені прямо, а логічно виводяться з наявної в ньому інформації.

Практика діяльності аналітичних структур НБУВ показує, що ефективність інформаційно-аналітичного дослідження великою мірою залежить від рівня підготовки співробітників та потребує постійного вдосконалення ними навичок роботи з інформацією, від яких залежить вміння виокремити з великого обсягу інформаційних ресурсів найбільш релевантну, унікальну і корисну інформацію, вчасно виявити заангажовані й тенденційні матеріали, що заважають об'єктивному баченню проблеми, і, нарешті, оперативно ввести нові знання в зручній формі в процес прийняття управлінських рішень.

Не менш важливим етапом формування інформаційної колекції/бази після кваліфікованого пошуку, відбору й аналізу зібраного масиву документів є наступний крок – їх обробка, під час якої відбувається систематизація інформації з певних проблем по окремих групах. Мета систематизації – організація знайденої інформації у вигляді, зручному для зберігання, використання в процесі виробництва продуктів і подальшого звернення до неї. Систематизація знайденого масиву документів за певними ознаками (тематичність, хронологія,

висновки тощо) дає змогу представити певну проблему у вигляді процесу та узагальнити причини виникнення й розвитку проблеми, яка є метою інформаційно-аналітичного дослідження.

Таким чином, на базі розвитку електронних технологій, вдосконалення методик інформаційно-бібліотечного виробництва розширюється та вдосконалюється спектр інформаційних послуг і продуктів, які пропонуються користувачам. Поряд з бібліотечно-бібліографічним обслуговуванням, тобто видачею документів або бібліографічних відомостей про них, удосконалюється сервіс забезпечення бібліотечними інформаційними продуктами власного виробництва, який здатен замінити першоджерела і скоротити час користувача на пошук необхідних відомостей. Отже, електронні технології, вдосконалення методик виробництва інформаційно-аналітичних продуктів і послуг дають змогу здійснити комплексний підхід до вирішення інформаційних завдань, унаслідок чого споживач може отримати повний комплект різноманітних інформаційних матеріалів, інформаційно-аналітичних продуктів і послуг.

На шляху вдосконалення інформаційно-аналітичної роботи бібліотеки актуалізується питання дослідження чинників впливу на цей напрям діяльності. З огляду на інтенсифікацію інформаційних обмінів, активне впровадження ІКТ у бібліотечній діяльності, зміни запитів користувачів бібліотек вважається за доцільне застосування до пізнання об'єкта дослідження методу моделювання, що застосовується для вивчення широкого кола проблем бібліотекознавства. Варто відзначити провідних фахівців галузі, які застосовували цю методику в процесі дослідження бібліотечної діяльності. Зокрема, це Ю. Столяров [243], Т. Слободяник [231], О. Ісаєнко [129], В. Бондаренко [23].

Ю. Столяровим була розроблена лінійна двоконтурна модель бібліотеки, перший контур якої складається з таких елементів: бібліотечний фонд, контингент користувачів, матеріально-технічна база і бібліотечний персонал. Другий контур – це моделі названих чотирьох елементів і бібліотеки в цілому. Як наголошує автор, розробка актуальних теоретичних і практичних питань, пов'язаних із функціонуванням сучасної бібліотеки, буде більш успішною, якщо базуватиметься на правильній методологічній основі.

У Т. Слободяника модель бібліотеки представлена такими взаємопов'язаними і взаємозалежними між собою елементами: інформаційний потенціал; інформаційна діяльність; комунікаційний процес; управління. Автор надає характеристику кожного елемента, що, на його думку, допоможе проводити їхній цілеспрямований моніторинг, виявляти слабкі ланки й розробляти план заходів з їх вдосконалення. «Це дозволить розробити стратегію і тактику розвитку комунікаційної діяльності бібліотеки», – зазначає Т. Слободяник.

О. Ісаєнко в процесі дослідження інноваційного чинника розвитку бібліотечної діяльності застосовує метод моделювання. Провідним фахівцем представлено в описовому форматі комплексну модель бібліотечного інформаційного обслуговування (ІО), що складається з трьох взаємодоповнюючих компонентів: моделі ІО в приміщенні бібліотеки; моделі дистанційного ІО бібліотеки; моделі корпоративного ІО в об'єднаному бібліотечно-інформаційному просторі. Автор надає ґрунтовну характеристику компонентів моделі, серед яких, зокрема, відзначає технологічні особливості функціонування вебсайту, фондів, залів; специфіку організації обслуговування, серед пріоритетів якого – розвиток найбільш затребуваних користувачами онлайн-нових послуг тощо. Серед елементів моделі інформаційного обслуговування бібліотеки О. Ісаєнко відзначає важливість аналітичного напрямку діяльності, тому автор обґрунтовує створення в провідних бібліотеках інформаційно-аналітичних підрозділів, які готують необхідні владним структурам аналітичні та прогностичні інформаційні продукти, а також здійснюють диференційоване інформаційно-аналітичне забезпечення різних категорій користувачів. Бібліотекознавець акцентує увагу на необхідності комплексного вивчення цих аспектів бібліотечної діяльності у своєму історичному розвитку та на сучасному етапі; наголошує, що «напрацювання і визначення найбільш доцільної та перспективної стратегії розвитку системи ІО сучасної бібліотеки на сьогоднішній день є необхідною умовою ефективного функціонування бібліотечного інституту».

В. Бондаренко запропонувала модель бібліотечного інтернет-обслуговування як діалектичне поєднання чотирьох елементів: 1) матеріально-технічної бази бібліотеки; 2) електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу; 3) бібліотечного персоналу; 4) системи

дистантних інтернет-послуг. «Розробка відповідної моделі інтернет-обслуговування дає змогу дослідити істотні властивості цієї форми бібліотечного обслуговування, її структуру та взаємозв'язки і відносини між її елементами», – зазначає дослідниця.

З урахуванням вищенаведеного в розділі та з огляду на аналіз апробованих прикладів моделювання в бібліотекознавстві, розроблено і пропонується модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки, яка складається з таких елементів: аналітична служба бібліотеки; вхідна інформація на основі ресурсу глобального інформаційного простору, ресурсу нового вітчизняного інфотворення та бібліотечного фонду; техніко-технологічна основа бібліотеки; бібліотечні інформаційно-аналітичні продукти і послуги; цільові користувачі бібліотеки, які поєднані інтерактивною комунікацією з аналітиками служби (рис. 3.1.1).

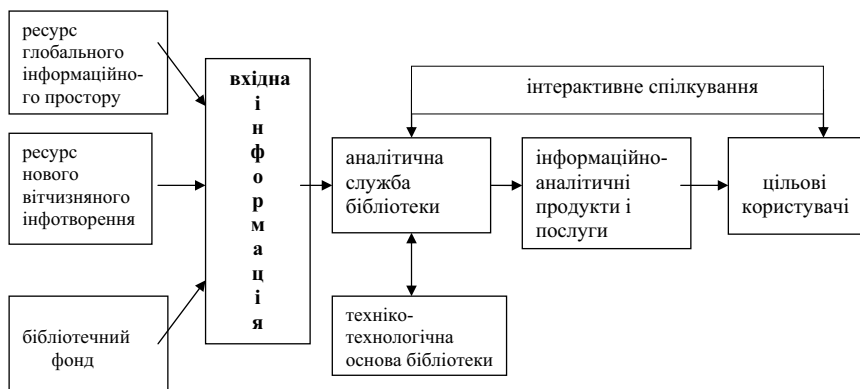

Рис. 3.1.1. Модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки

Функціонування цієї моделі відбувається за такою схемою: бібліотечні фахівці аналітичної служби в процесі інтерактивного спілкування з цільовими користувачами узгоджують тему дослідження та умови забезпечення бібліотечними інформаційно-аналітичними продуктами, що є результатом аналітико-синтетичної переробки вхідного інформаційного потоку (первинної інформації) у вторинну нову аналітичну інформацію (нове знання). Нове знання створюється

в результаті аналізу і синтезу, тобто переробки розрізнених первинних документів вхідного інформаційного потоку за допомогою усього комплексу матеріально-технічної бази бібліотеки, інформаційно-комунікаційних й інформаційно-аналітичних технологій, інтелектуальної діяльності аналітиків служби. Вхідну інформацію становлять ресурс глобального інформаційного простору, документно-ресурсний масив нового вітчизняного інфотворення, фонди бібліотеки.

Ресурс нового вітчизняного інфотворення – це суспільно-політична, наукова та інша інформація, що створюється суб'єктами вітчизняного інформаційного поля для просування власних інформаційних продуктів, інновацій для вирішення різноманітних питань та завдань в Україні і на світовій арені. Ресурс глобального інформаційного простору: це інформаційні ресурси, які є спільними для всіх учасників світової інформаційної діяльності. Ресурс нового вітчизняного інфотворення з функціоналом використання в міжнародних наукових, політичних та інших спільнотах стає складовою ресурсу глобального інформаційного простору. «При підготовці до розв'язання певної суспільно значущої проблеми відбирається і відповідним чином групується наявна на цю тему інформація у власних базах... Ще одним джерелом потрібної інформації може бути (і повинен бути) глобальний інформаційний простір. Як правило, зовнішня для наших соціальних інформаційних баз інформація, створена під вирішення раніше поставлених завдань в інших умовах, потребує того чи іншого рівня адаптації. І, нарешті, третє джерело – власне творення нової інформації» [55, с. 156].

На основі розгляду функціонування моделі електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки можна виокремити її характерні ознаки: комплексність, тематичність, інтерактивність, науково-інтелектуальна орієнтовність, клієнтоспрямованість.

Вивчення структури моделі дає змогу визначити особливості функціонування всіх складових електронного інформаційно-аналітичного забезпечення користувачів бібліотеки, простежити зв'язок і взаємовплив елементів моделі та на основі ґрунтовного аналізу виробити стратегію підвищення якості надання цього бібліотечного сервісу.

Ефективність центрального елемента моделі – аналітичної служби бібліотеки – зумовлюється сукупністю індивідуальних інтелек-

туальних навичок кожного окремого співробітника, їхньою корпоративною культурою, що відіграє важливу роль у процесі комунікації (інтерактивне спілкування) із цільовими користувачами для уточнення теми, мети, критеріїв завдання, форми подачі матеріалу в інформаційно-аналітичних продуктах і послугах. Від індивідуальних інтелектуальних навичок кожного окремого співробітника аналітичної служби залежить якість та релевантність сформованої тематичної електронної колекції під час моніторингу вхідного інформаційного потоку; вибір та застосування сучасних електронних сервісів (моніторингових систем, новинних агрегаторів), тобто навички застосування ІКТ (техніко-технологічна основа). Тому важливу роль відіграє професійний рівень аналітика, вміння орієнтуватися в суспільно-політичній ситуації, опанувати новітні технології в аналітичній бібліотечній роботі. Адже узагальнення, висновки, що надаються в інформаційно-аналітичному продукті, формують підґрунтя для прийняття управлінських рішень у відповідній до цільового замовлення сфері; сформалізовані та виставлені на вебпорталі бібліотеки аналітичні матеріали орієнтують широке коло користувачів в особливостях розвитку інформаційного простору, знайомлять із широким спектром поглядів експертів, науковців, фахівців; висвітлюють успішні вітчизняні й зарубіжні приклади щодо розв'язання певних проблем і завдань.

Запропонована модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки свідчить про створення в сучасних умовах дієвого механізму використання всіх суспільно значущих інформаційних ресурсів (бібліотечних фондів, нового вітчизняного інфотворення та ресурсів глобального інформаційного простору) в інтересах розвитку українського суспільства.

Модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки є подальшим кроком до відпрацювання механізмів використання загально-суспільних інформаційних ресурсів на шляху підвищення якості забезпечення суспільно-інформаційних запитів, зокрема цільових користувачів бібліотек.

3.2. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід владних інституцій у регіонах України

Сьогодні в умовах посилення глобальних інформаційних впливів зростає значущість функціонування та використання електронних інформаційних ресурсів, ефективність комунікативної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності суспільства, якість інформаційного наповнення каналів комунікації. Тому однією з важливих складових успішного розвитку країни є забезпечення структури державного управління ефективною системою інформаційно-комунікативного зв'язку між владою та громадянським суспільством.

Розуміння всіма соціальними структурами суспільства мети проведення реформ і змін, їх підготовка, вироблення необхідних державних рішень і подальша їх реалізація потребують відповідного інформаційного супроводу. Це посилює роль провідних суб'єктів інформаційного ринку – наукових бібліотек, які вдосконалюють свою діяльність, зокрема електронний інформаційно-аналітичний сервіс для ефективного забезпечення всезростаючих інформаційних запитів, зокрема у сфері державного управління.

Аналітичні підрозділи НБУВ: Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, Національна юридична бібліотека та Фонд Президентів України мають науково-теоретичні та практичні здобутки в процесі здійснення науково-інформаційного забезпечення державних інституцій, активно впроваджують інформаційно-комунікаційні та техніко-технологічні інновації, вдосконалюючи свою наукову діяльність для ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення запитів користувачів.

Застосування сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій суттєво впливає на якість інформаційно-аналітичної бібліотечної діяльності, посилює можливості бібліотеки в клієнтоорієнтованому забезпеченні зростаючого інформаційного попиту, у виробленні бібліотечних товарів і послуг відповідно до нових користувацьких цінностей та потреб соціуму.

У своїх працях провідні науковці НБУВ В. Горюв [51–61], Т. Гранчак [63, 64, 67, 68], Л. Чуприна [264–267], В. Бондаренко [23–26], В. Пальчук [194–195] та ін. приділяють увагу зростаючому

значенню діяльності аналітичних бібліотечних структур в умовах інтенсифікації інформаційних процесів, посилення деструктивних інформаційних впливів і, відповідно, актуалізації ефективного управління комунікативними процесами в інформаційній сфері.

Потенціал досвіду аналітичних підрозділів НБУВ – це перспективний чинник розбудови державної системи стратегічних комунікацій. Як зазначає Т. Гранчак, «виконуючи інформаційні замовлення владних структур стосовно вивчення громадської думки з різних суспільно-політичних і соціально-економічних проблем, бібліотека виступає опосередкованим каналом зворотного зв'язку в процесі політичної комунікації, даючи владі змогу зробити висновки щодо ефективності як урядової політики, так і тієї політичної комунікації, що була нею здійснена. Фактично співробітниками бібліотек готується інформаційна база для владних висновків стосовно того, на яку саме управлінську ініціативу очікує громадськість» [63, с. 168].

Представники сфери державного управління, політикуму, місцевого самоврядування стикаються з труднощами в процесі пошуку серед великої кількості інформресурсів необхідної їм інформації, яку, проаналізувавши на предмет релевантності, необхідно систематизувати, згрупувати, тобто підготувати для подальшого використання в роботі. Для прийняття важливих управлінських рішень представникам владних інституцій потрібно спиратися на ґрунтовні дослідження певних проблем, оперативний аналіз суспільних процесів. На забезпечення таких запитів спрямовується інформаційно-аналітична діяльність СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ [187, с. 26, 124]. Головною метою інформаційно-аналітичної діяльності є «залучення якісно нової інформації та знань, а також створення систематизованої інформації для прийняття рішень на різних рівнях буття людини: особистісному, колективному, суспільному», – підкреслює В. Ільганаєва [121, с. 119].

У межах ВРІ і ДОК (вибіркове розповсюдження інформації і диференційоване обслуговування користувачів) відбувається розсилка інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ на e-mail центральних владних інституцій та державних структур, серед яких зокрема: ВРУ, РНБО, КСУ, Академія СБУ, Держприкордонслужба, Посольства України в Польщі, Грузії та ін. [96].

Також здійснюється розсилка в регіони на e-mail вебпредставництв органів місцевої державної влади та місцевого самоврядування (ОДА, РДА, облради, райради, сільські та селищні ради, ОТГ) [106; 187, с. 80].

Загалом протягом 2020 р. відправка інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ здійснювалася на 2231 електронну адресу органів центральної та регіональної державної влади й місцевого самоврядування.

Аналітичні підрозділи НБУВ вже понад чверть століття спрямовують свою діяльність на інформаційний, науковий, інформаційно-аналітичний супровід державних владних структур. У межах виконання планових та оперативних завдань з цього напрямку бібліотечні фахівці-аналітики вдосконалюють технології поточного інформування на основі оперативної аналітико-синтетичної переробки вхідного документного потоку бібліотеки, кумуляції отриманої інформації й передачі її органам влади через телекомунікаційні засоби зв'язку. Розвиток електронних сервісних технологій та відповідних інформаційних комунікацій сприяють вдосконаленню технологій співробітництва органів державної влади із суб'єктами інформаційного ринку й, зокрема, з аналітичними підрозділами НБУВ, які займаються організацією кумуляції, структурування, зберігання, аналізу й підготовки до ефективного використання суспільно значущих інформаційних ресурсів.

Аналітичні підрозділи НБУВ вже мають усталену практику дистанційного науково-інформаційного забезпечення представників владних, самоврядних, корпоративних структур та інших категорій користувачів; виготовлення інформаційно-аналітичних продуктів і оперативне забезпечення користувачів цими бібліотечними інтелектуальними продуктами, жанр яких визначається на основі аналізу користувацьких запитів, тематики моніторингу тощо. Дистанційні споживачі бібліотечних інформаційно-аналітичних послуг регулярно отримують науково-інтелектуальні інформаційні продукти аналітичних підрозділів бібліотеки. Так, протягом 2020 р. на їхні електронні адреси відправлялися, а також поповнювали електронні ресурси вебсайту ЦДСК НБУВ такі інформаційно-аналітичні продукти: «Суспільно-політичні події у відображенні електронних ЗМІ», «Домінуючі

теми суспільно-політичного характеру у відображенні електронних ЗМІ», «Україна: події, факти, коментарі. Інформаційно-аналітичний журнал», «Адаптація переселенців в Україні», «Події. Персоналії: регіональний зріз», «Проблеми інформатизації», «Інформаційні технології в державному управлінні: Ініціативи Президента України», «Україна у відгуках зарубіжної преси» (інформаційно-бібліографічний бюлетень), «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» (інформаційно-реферативний бюлетень), «Україна у фокусі іноземних ЗМІ» та ін.

На початку 90-х років минулого століття розсилка здійснювалася спочатку на адреси обласних державних адміністрацій, потім до бази e-mail додалися електронні адреси й районних державних адміністрацій. З 2001 р. забезпечення інформаційно-аналітичними продуктами органів державної влади розширилося до рівня обласних, міських, районних державних адміністрацій і рад усіх рівнів. Наразі в усі області України для систематичного оперативного інформаційного забезпечення регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування на електронні адреси їхніх офіційних вебпредставництв розсилаються електронні копії таких випусків: інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі», інформаційний бюлетень «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти», інформаційно-аналітичний бюлетень «Громадська думка про правотворення», інформаційно-аналітичний бюлетень «Стратегія сталого розвитку України–2030», інформаційно-бібліографічний бюлетень «Стратегія–2020»: інформаційні технології в державному управлінні», у яких представлено інформацію з офіційних джерел, погляди та прогнози експертів, політологів щодо важливих суспільних подій в Україні та світі, повідомлення про ініціативи регіональних владних структур та громадських організацій, новини із соціальних мереж та регіональних інтернет-представництв, повідомлення з блогосфери та аналітичні коментарі, матеріали власних кореспондентів СІАЗ і НЮБ, які беруть участь у круглих столах, пресконференціях, брифінгах, що організовують УНІАН, Інтерфакс-України та інші масмедіа.

Випуски, що надходять в усі регіональні представництва місцевих владних і самоврядних структур, регулярно та оперативно висвітлю-

ють урядові заходи та рішення, ефективність впроваджуваних змін і реформ, суспільно значущі події в країні та за кордоном, результати громадських обговорень, вітчизняний та зарубіжний досвід вирішення певних питань державного управління, самоврядування тощо. Розміщені у випусках аналітичні статті наукових співробітників НБУВ містять широкий спектр оцінок фахівців і експертні висновки стосовно ситуації в країні та перспектив розвитку. Прогнозно-аналітичні матеріали, що ґрунтуються на науковому аналізі досвіду та містять вірогідні моделі розвитку ситуації, є важливим інтелектуальним нарративом для прийняття управлінських рішень. «Виправданість використання нарративних інформаційно-аналітичних продуктів в інформаційних обмінах сьогодні зумовлюється інформаційною ситуацією: необхідністю змін в організації суспільного життя в Україні відповідно до специфіки вимог постіндустріального суспільства та організації протистояння зовнішній інформаційній агресії. Таким чином, розвивається усвідомлений процес структурування соціально корисної інформації відповідно до цілей, сформульованих суспільством на базі свідомого визначення орієнтирів розвитку» [106; 258, с. 12].

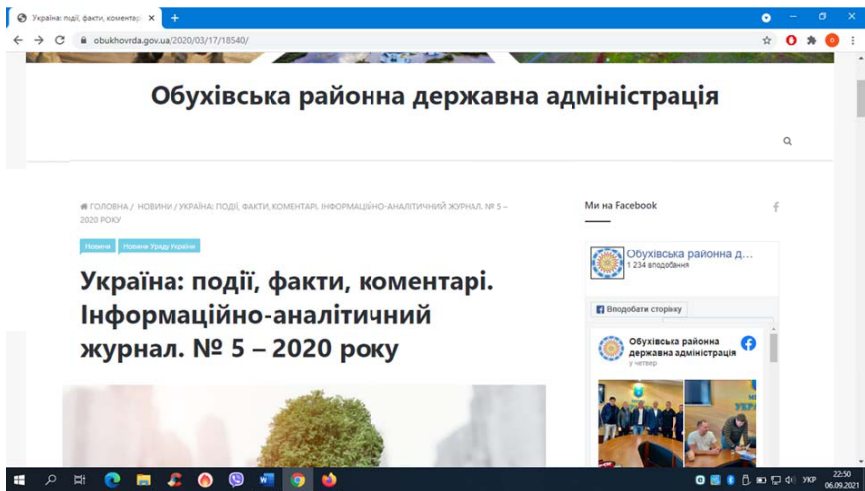

Рис. 3.2.1. Сайт Обухівської РДА Київської обл.
Джерело: <https://obukhovrda.gov.ua/2020/03/17/18540/i>

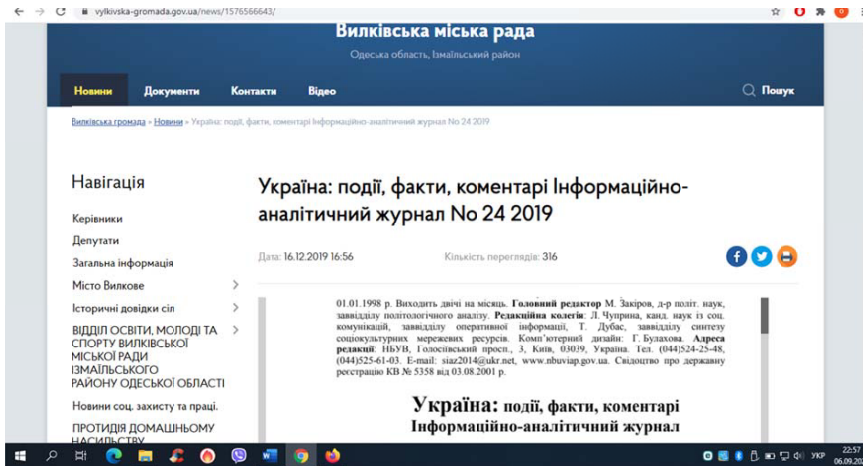

Рис. 3.2.2. Сайт Вилківської міськради Одеської обл.
Джерело: <https://vylkivska-gromada.gov.ua/news/1576566643/>

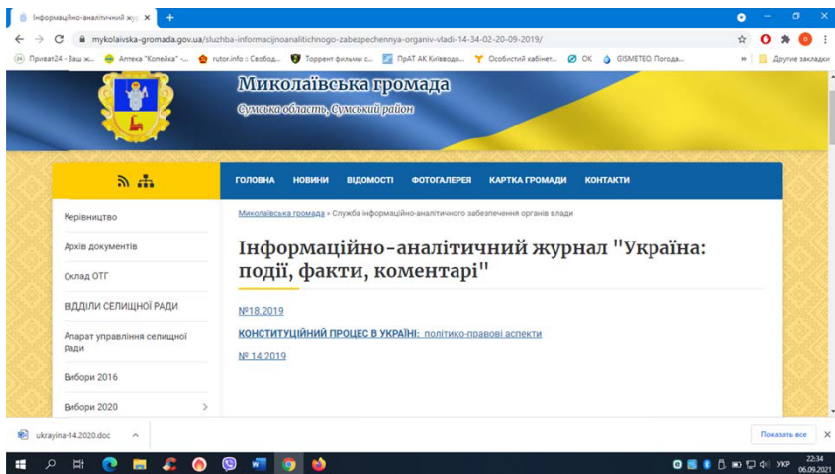

Рис. 3.2.3. Сайт Миколаївської ТГ Сумської обл.
Джерело: <https://mykolaiivska-gromada.gov.ua/sluzhba-informacijnoanalitichnogo-zabezpechennya-organiv-vladi-14-34-02-20-09-2019/https://doroshivska-gromada.gov.ua/ukraina-podii-fakti-komentari-informacijnoanalitichnij-zhurnal-1538375744/>

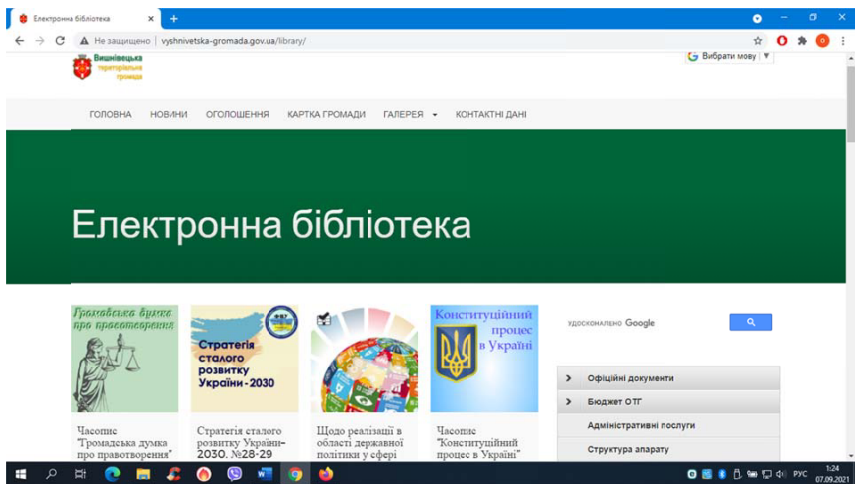

Рис. 3.2.4. Сайт Вишнівецької ТГ Тернопільської обл.
Джерело: <http://vyshnivetska-gromada.gov.ua/library/>

Представники регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування регулярно отримують аналітичні матеріали НЮБ, СІАЗ і ФПУ НБУВ для використання у своїй роботі, а також оприлюднюють випуски бюлетенів на своїх сайтах для забезпечення суспільно-важливою оперативною інформацією місцеву громаду (рис. 3.2.1, 3.2.2, 3.2.3, 3.2.4).

Оприлюднення органами місцевої влади й органами самоврядування на своїх сайтах бібліотечних інтелектуальних, інформаційно-аналітичних продуктів сприяє ширшому забезпеченню громадян суспільно значущою перевіреною інформацією, наповненню інформаційного простору компетентними матеріалами, що доносять реальний стан справ і подій без викривлень, зумовлених упередженістю, сприяють забезпеченню громади інформацією щодо державних стратегічних завдань і напрямів розвитку демократичного суспільства.

Наприкінці 2020 р. процес реформи місцевого самоврядування завершився формуванням нового територіального устрою України, створенням нових територіальних громад. Далі не менш важливий

етап адміністративної реформи – чітке розмежування повноважень між рівнями місцевого самоврядування та органами державної влади. Керівникам і депутатам новостворених районів і громад треба приймати багато важливих рішень, пов'язаних з функціонуванням ОТГ, роботою реорганізованих РДА, повноваженнями, бюджетами, комунальним майном, кадровим забезпеченням тощо. Це непрості питання. Тому надзвичайно важливим є діалог і узгодження наступних кроків реформи та правил взаємодії місцевого самоврядування й органів державної влади, а також якісне експертне інформаційно-аналітичне забезпечення державних владних та самоврядних органів, у тому числі з боку бібліотечних установ.

Бібліотечні фахівці, зокрема обласних універсальних наукових бібліотек, також відзначають важливість і значущість бібліотечного інформаційного супроводу суспільних перетворень. «Бібліотеки – це перші помічники для голів об'єднаних територіальних громад, вони можуть підказати, де знайти інформацію, допомогти в організації і проведенні заходів. Ми завжди наголошуємо нашим працівникам, що бібліотека не повинна стояти осторонь від громади, вона має активно працювати з населенням, знати його потреби», – зазначає заступник директора з питань наукової роботи Чернівецької ОУНБ ім. М. Івасюка М. Довгань [77]. Вона акцентує увагу на активній співпраці ЧОУНБ із владою, освітніми та медичними закладами, громадськими організаціями для підвищення якості бібліотечної роботи та якнайповнішого інформаційного забезпечення всіх категорій користувачів. Бібліотечні фахівці установи систематично вивчають і аналізують форми співпраці бібліотек і влади в області, розробляють методичні рекомендації для поширення кращих бібліотечних практик у цьому напрямі.

Одним із прикладів співпраці бібліотеки і місцевої влади є практика оприлюднення на сайтах публічних бібліотек об'єднаних територіальних громад інформаційних бюлетенів, що розсилаються СІАЗ НБУВ у місцеві управлінські структури (рис. 3.2.5):

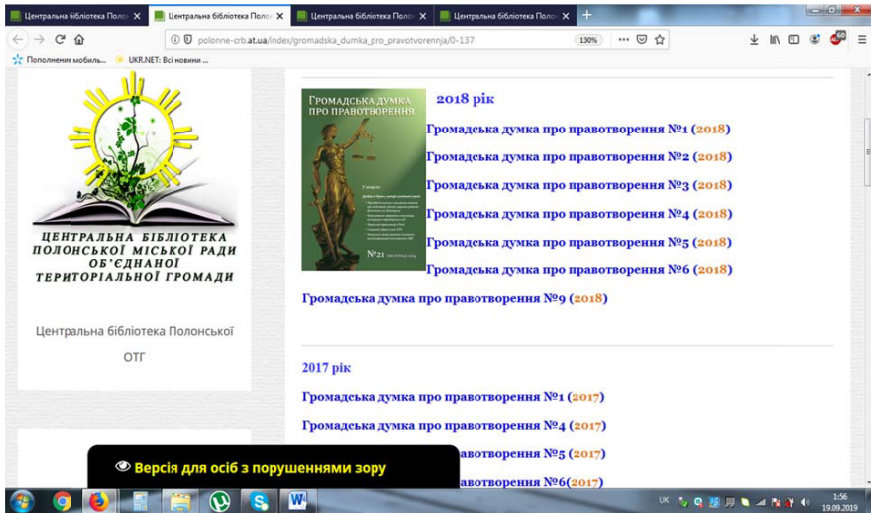

Рис. 3.2.5. Сайт Центральної бібліотеки Полонської міськради Полонської ОТГ Хмельницької обл.

Джерело: http://polonne-crb.at.ua/index/gromadska_dumka_pro_pravotvorennja/0-137

Для поліпшення системи дистанційного обслуговування користувачів електронними каналами зв'язку, зокрема оперативного забезпечення в регіонах державних владних та самоврядних органів, проводиться систематична робота з оновлення бази електронних адрес управлінських структур шляхом регулярного моніторингу офіційних вебсайтів регіональних органів державної влади та місцевих органів самоврядування; аналізу розділу «УКРАЇНА.АДМІН.ТЕР.УСТРІЙ» на офіційному порталі Верховної Ради України (<http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/dov/zmist.html>); внесення в список розсилки нових e-mail користувачів цієї категорії шляхом перегляду отримуваної від них електронної кореспонденції з повідомленнями про зміни їхніх електронних адрес та ін.

Результати роботи показують зростання кількості електронних адрес місцевих органів державної влади та органів самоврядування (табл. 3.2.1):

Таблиця 3.2.1

Показники кількості ел-адрес регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування, які отримують інформаційно-аналітичні продукти СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ

Рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість e-mail	981	1383	1443	1443	1496	1925	1967	1444	1551	2209

На динаміку зростання кількості електронних адрес владних та самоврядних інституцій впливають процеси інформатизації, одним із завдань якої є технічне оснащення, забезпечення сучасними засобами зв'язку та телекомунікації всіх структурних підрозділів державних органів влади та самоврядних органів.

Позитивна динаміка поширення новітніх технологій у містах і селах сприяє поліпшенню інформаційно-комунікативного зв'язку для оперативного інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської ланки органів державної влади та самоврядування. Так, у розділі «УКРАЇНА.АДМІН. ТЕР.УСТРІЙ» на офіційному порталі ВРУ у 2013 р. було вказано 26 електронних адрес обласних рад, 25 e-mail селищних рад, 152 e-mail сільських рад. У 2016 р. у цьому розділі кількість e-mail облрад – 45, e-mail селищних рад 230. У 2020 р. сукупна кількість e-mail рад всіх рівнів (обласних, районних, сільських і селищних) сягнула позначки в шість тисяч. З впровадженням реформи децентралізації влади в Україні відбувається добровільне об'єднання територіальних громад. Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» дав змогу почати формувати спроможний базовий рівень місцевого самоврядування. Протягом 2015–2019 рр. в Україні добровільно створено 983 об'єднані територіальні громади (ОТГ). До складу цих ОТГ увійшли близько 4500 колишніх місцевих рад. Новий адмінтерустрій передбачає функціонування в Україні 1469 ОТГ.

У 2015 р. об'єднані територіальні громади отримували інформаційно-аналітичні продукти від СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ на 125 електронних адрес, у 2018 на 720 електронних адрес, у 2019 – на 849,

у 2020 р. розсилкою було охоплено 1011 електронних адрес ОТГ по всій Україні. Наразі розсилка інформаційно-аналітичних матеріалів СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ охоплює 2209 електронних адрес регіональних органів виконавчої влади і рад усіх рівнів, а також ОТГ. Це сприяє реалізації завдання Національної програми інформатизації, що передбачає забезпечення регіональної вертикалі влади необхідною і компетентною інформацією з усіх напрямів життєдіяльності. У процесі розбудови інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури збільшується кількість комп'ютерного парку в установах державної влади, в органах самоврядування, і, відповідно, розширюється охоплення бібліотечними інформаційно-аналітичними продуктами.

Зміцнення матеріально-технічного забезпечення, оновлення комп'ютерного парку сприятиме інформатизації місцевих органів державної влади та органів самоврядування і більш повному охопленню їх бібліотечним інформаційно-аналітичним супроводом.

Наразі місцеві владні та самоврядні інституції в регіонах України через канали електронного зв'язку, що охоплюють 503 e-mail ОДА і РДА, 695 e-mail рад усіх рівнів, 1011 e-mail об'єднаних територіальних громад, отримують бібліотечні інтелектуальні інформаційно-аналітичні продукти СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ, що містять суспільно важливі матеріали, у яких відображаються експертні оцінки суспільно-політичних, економічних подій; аналіз вітчизняного й зарубіжного досвіду розв'язання певних проблем життєдіяльності і державотворення; прогнозно-аналітичні дослідження перспектив розвитку громадянського суспільства в контексті вирішення стратегічних завдань. Інтелектуальний наратив інформаційно-аналітичних продуктів покликаний допомогти центральним та місцевим органам державної влади та самоврядування в прийнятті ефективних управлінських рішень та реалізації державотворчих завдань.

Як показує практика, бібліотечні продукти аналітичних структур НБУВ набувають все ширшого попиту – представники місцевих владних інституцій оприлюднюють ці матеріали на своїх сайтах, репрезентують через сайти публічних бібліотек ОТГ для широкого інформаційного забезпечення місцевих громад. Очевидно, що досвід реалізації бібліотечними фахівцями-аналітиками НБУВ інформаційно-аналітичного супроводу має важливе значення в забезпеченні

ефективної комунікації влади і громади задля прогресивного суспільного розвитку, оскільки передбачає:

- оперативне інформування регіональних держструктур та самоврядних органів про урядові рішення і дії з неупередженими роз'ясненнями й коментарями;

- вироблення експертних висновків щодо певної ситуації, суспільної реакції чи проблем для ухвалення ефективних управлінських рішень владними інституціями;

- використання електронних каналів комунікації для регулярного та оперативного інформаційно-аналітичного супроводу представників місцевих органів державної влади і самоврядування, які, своєю чергою, оприлюднюють на своїх вебсайтах ці матеріали для забезпечення суспільно значимою достовірною інформацією місцеві громади.

Вдосконаленню цього напрямку бібліотечної роботи сприятиме моніторинг та аналіз інформаційних запитів дистантних користувачів, зокрема представників місцевих владних інституцій, самоврядних органів і громадських структур для ефективнішого змістовного наповнення бюлетенів матеріалами загальноукраїнської та регіональної тематики, включення гострих питань у загальносуспільний дискурс тощо.

Вивчення нагальних питань розвитку місцевих громад, уточнення завдань, що стоять перед управлінськими структурами регіональної влади – це орієнтир для бібліотечних фахівців, які покликані забезпечувати суспільно-інформаційні запити на шляху вдосконалення інформаційно-аналітичного супроводу владних інституцій в областях України.

Таким чином, за участі наукової бібліотеки відбувається оперативне наповнення суспільно значущою інтелектуальною та достовірною інформацією системи комунікаційних каналів, у результаті функціонування якої реалізується інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади і самоврядування, поширення важливої неупередженої інформації в громадах. Такий досвід щодо широкого інформаційного охоплення представляє значний потенціал для подальшої розбудови державної системи стратегічних комунікацій, оскільки має у своєму арсеналі напрацьовані механізми оперативного наповнення комунікаційних каналів суспільно важливою інформацією завдяки застосуванню бібліотечними фахівцями-аналітиками спеціальних знань і навичок.

РОЗДІЛ 4

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕКАХ

4.1. Роль та значення електронних інформаційних ресурсів бібліотек у вітчизняному інформаційному просторі

У сучасному суспільстві електронна інформація інтенсивно функціонує в усіх аспектах економічного, соціального, культурного та політичного життя, а її зазубуваність зростає.

Перехід на електронні/цифрові технології та носії інформації набуває пріоритетного значення в суспільному доступі та особистісному розвитку, в загальносвітовому інформаційному обміні. Стрімко розвивається світова електронна комерція і бізнес. Цифрові технології, роботизація стають важливими чинниками соціально-економічного зростання, яке забезпечує національній економіці гідне місце в рейтингу успішних ІТ-країн.

З огляду на світові тенденції зростання інформаційної зазубуваності для забезпечення динамічного поступу країни саме електронний спосіб фіксації інформації стає визначальним в історії формування фондів бібліотек. Процес інформатизації в Україні засвідчив на практиці важливість цього напрямку роботи, що надає доступ до інформаційних ресурсів дедалі ширшій аудиторії користувачів бібліотек, сприяє якісному зростанню бібліотечних фондів, введенню в обіг суспільно важливої, наукової інформації, нового знання, і, таким чином, забезпечує інтелектуалізацію національного інформаційного простору. «Інформаційний простір – середовище певних інформаційних взаємодій та сфери відносин між людьми й спільнотами з приводу інформації. Основними компонентами будь-якого інформаційного простору є інформаційні ресурси, засоби інформаційної взаємодії та інформаційна інфраструктура з засобами інформаційного виробництва включно», – зазначають провідні науковці О. Онищенко, В. Горовий і В. Попик [124, с. 25].

Підкреслюючи роль інформаційно-комунікаційних технологій у процесі забезпечення суспільно-інформаційних потреб бібліотеч-

ними установами, сучасні дослідники зазначають, що електронні технології сприяють наймасштабнішому доступу до інформаційних ресурсів, обсяг яких не співставний з фондами найбільших бібліотек світу на всіх доелектронних носіях. Використання наявних уже комп'ютерних пошукових систем суттєво прискорює електронний доступ до вітчизняних і зарубіжних документальних ресурсів навіть при здійсненні бібліотеками лише першого кроку з комп'ютеризації – створення електронних каталогів документного фонду. Адже електронний доступ може стати практично миттєвим у процесі переведення документної основи в цифрову форму. До того ж електронний сервіс, що надає доступ до системи даних про наявні документальні фонди, розкриває додаткові можливості використання їх інформаційного потенціалу на перетині різних наукових напрямів, у зручних для користувачів різноманітних інформаційних продуктах і послугах бібліотеки.

Особливого значення електронна інформація набуває в системі оперативного наукового обміну на шляху до формування економіки знань, коли наука стає головною продуктивною силою, що генерує інновації, а економічний потенціал визначається якістю наповнення інформаційної бази і ефективністю трансферу наукових розробок у всі сфери життєдіяльності країни. Адже в сучасному глобалізованому світі під впливом зростання науково-інформаційної затребуваності та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій кардинально змінився характер інформаційного обміну. Традиційне пізнання світу базувалося на індивідуальних наукових дослідженнях, і часом потрібні були роки на поширення результатів наукових досягнень та їх застосування.

Наразі інноваційні засоби зв'язку та інтернет-технології створюють єдиний віртуальний простір і допомагають дослідникам різних країн в оперативному науковому взаємообміні науковими досягненнями на основі ефективного наповнення та використання електронної інформації інтелектуальних ресурсних баз, в об'єднанні спільних зусиль у вирішенні важливих завдань. На сучасному етапі суспільної еволюції саме наукова інформація є джерелом розвитку, а науково-комунікаційне середовище виступає потужним рушієм інноваційним перетворень у всіх сферах суспільства.

«Національний науково-інформаційний простір – це середовище інтеграції, опрацювання й поширення наукових даних, обміну новими знаннями, обговорення завдань і результатів наукових досліджень, питань організації наукового пошуку, координації дослідницьких зусиль, творчої комунікативної взаємодії наукових колективів і окремих спеціалістів, підтримки інтелектуальних змагань професійних наукових співтовариств» [124, с. 26].

Функціонування світового електронного науково-інформаційного простору відбувається за законами інформаційного ринку, що має як позитивні, так і негативні прояви для національного сегмента інформаційного простору, а саме: оперативний доступ до електронних наукових колекцій і можливість наукового трансферу світових здобутків у всі сфери країни, об'єднання наукової спільноти для розв'язання регіональних чи міжнародних проблем, конкуренція провідних ІТ-компаній, необхідність захисту національних наукових пріоритетів, прояви науково-технічної і економічної експансії, конкурентної боротьби. Усі ці чинники гостро відчуються в Україні: зменшення негативних впливів вбачається через ефективну напрацьованість критичної маси власного національного науково-інформаційного ресурсу, який би окреслював вітчизняні наукові пріоритети, можливості й досягнення української науки, а також через посилення інформаційно-комунікаційної інтеграції у світовий і європейський науково-інформаційний простір.

Національний електронний науково-інформаційний простір України ще не сформовано повною мірою, його розвиток має надзвичайно важливе значення не лише для забезпечення наукових досліджень, а й для активізації науково-інформаційного обміну між науково-дослідною сферою і потенціальними споживачами наукових інноваційних розробок, виробниками наукомісткої продукції, для інформаційного забезпечення всієї соціальної структури країни в процесі розбудови сегментів високотехнологічного суспільства знань, інтеграції Української держави у світовий науково-інформаційний та культурний простори.

Для забезпечення сталого розвитку сучасного суспільства знань важливою умовою виступає комплексне та скоординоване формування цілого ряду таких сегментів вітчизняного електронного нау-

ково-інформаційного простору, як бібліографічні, реферативні та повнотекстові ресурси в галузі точних, природничих та соціально-гуманітарних наук, бази даних наукової періодики, окремих відносно автономних тематичних ресурсів, що мають забезпечувати інформаційні запити в галузі медицини, сільського господарства, а також спеціалізованих вебресурсів і тематичних сегментів соціальних мереж із проблем наукознавства і організації науки, наукометрії, науково-інформаційної, патентно-ліцензійної справи, функціонування мережі наукових установ і розвитку їхнього кадрового потенціалу, життєдіяльності вітчизняного наукового співтовариства, міжнародного наукового співробітництва.

Наразі розбудова такого комплексу електронного науково-інформаційного простору відбувається за участі багатьох бібліотек та підрозділів – академічних, відомчих, наукових і університетських установ, а також суто електронних інформаційних центрів, а Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського відіграє роль системоутворювального центру вітчизняного науково-інформаційного ресурсу, де зосереджується новітня наукова політематична література та електронний інформаційний ресурс.

НБУВ має вагомий й значущі здобутки щодо створення чотирьох-мільйонного електронного каталогу, формування електронних фондів рукописів, стародруків, архівних документів, БД рефератів наукових публікацій та авторефератів дисертацій, БД вітчизняної фахової періодики, колекцій сучасної науково-технічної літератури, наукових праць учених НБУВ, науково-аналітичних видань, які загалом нараховують сотні тисяч документів і слугують забезпеченню інформаційних запитів органів державного управління, а також наукової, освітньої, економічної, культурної сфер.

З метою формування, збереження та керування електронним фондом НБУВ у 2009–2011 рр. «було проведено поетапну технологічну адаптацію програмного забезпечення на платформі системи автоматизації бібліотек «РБІС-64» до сучасних інформаційних потреб і завдань бібліотеки. Основним досягненням прийнятих програмно-технологічних рішень, завдяки єдиній платформі реалізації, стала можливість упровадження та формування комплексних інформаційно-бібліотечних сервісів НБУВ» [84, с. 120; 225].

Сьогодні електронні науково-інформаційні ресурси НБУВ функціонують у вигляді трикомпонентної системи, що складається з бібліографічних, реферативних і повнотекстових баз. Основними складовими її цифрових ресурсів є електронна бібліотека з політематичних наук, найбільший в Україні репозитарій «Наукова періодика України», що нараховує понад 1800 назв вітчизняних фахових наукових журналів та продовжуваних збірників, близько 750 тис. статей; реферативна база вітчизняних наукових видань «Україна наукова», яка підтримується НБУВ спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України, електронна колекція авторефератів захищених в Україні дисертацій.

Водночас із онлайн доступом до електронних версій вітчизняної наукової літератури та періодики, НБУВ з 2005 р. сприяє дистанційному користуванню провідними світовими науково-інформаційними ресурсами, зокрема базами даних Elsevier і EBSCO, а у 2013 р. зусиллями фахівців НБУВ для ряду НДУ НАНУ було організовано тестовий доступ до багатьох провідних зарубіжних баз даних у межах світової програми Міжнародної організації інтелектуальної власності ARDI. Національна бібліотека України ім. Я. Мудрого пропонує своїм читачам, переважно викладачам і студентам, продукти EBSCO: Academic Search Premier (вужчу за Academic Search Complete, але хороша для освітніх цілей), а також цілий ряд інших, порівняно невеликих баз, наприклад Business Source Premier, Newspaper Source, MasterFILE Premier, Health Source – Consumer Edition. Практично той самий набір баз станом на 2013 р. було закуплено Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка з природничих і технічних наук [124, с. 34].

Широкі застосування інтернет-технологій та індивідуальних технічних засобів сприяє включенню до роботи з інформацією все більшого числа людей для їхнього особистого, професійного, творчого розвитку, сприяє поповненню електронних ресурсів національної бази та фондів бібліотек інформацією з інтернет-простору, впливає на технологію виробництва бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів. Активне застосування інформаційних технологій із використанням індивідуальних засобів роботи суттєво впливає на розбудову інформаційного простору на всіх його рівнях, на відбір інфор-

мації для конкретних інформаційних баз, оскільки забезпечує систематизацію інформаційних процесів за законами функціонування цих технологій. Водночас створені чи оброблені таким чином інформаційні ресурси стають більш функціональними у використанні, що так само підвищує дієвість баз у загальносуспільних процесах.

Водночас привертають увагу певні негативні тенденції, оскільки у Всесвітній павутині поширюються і ресурси сумнівної якості, що розповсюджуються з рекламними або іншими цілями. Монетизація контенту, гонитва за сенсацією, упередженість та інші непрофесійні підходи в діяльності багатьох масмедіа негативно впливають на онлайн середовище, адже це призводить до наповнення інформпростору масивами неякісної інформації – деталізованої, фрагментарної, необ'єктивної, ненаукової, яка утворює «інформаційні шуми». У цьому випадку «шум» – це наявні інформаційно-комунікативні перешкоди, що виникають випадково або внаслідок цілеспрямованої дії, і заважають отриманню або сприйняттю адресатом початкового смислу [119, 266].

Цілеспрямовані інформаційні впливи несуть особливу загрозу національному інформсередовищу. Такі деструктивні онлайнві потоки можуть продукувати як внутрішні системи ЗМІ, так і глобальні системи мультимедіа. Завдяки глобалізації масовокомунікативних процесів провідні країни активно розповсюджують свої ідеологічні, культурні цінності на інші держави. Техніко-технологічні можливості транснаціональних мультимедіа, що домінують у світовому інформпросторі, загострюють проблеми маніпулювання інформацією. Подання тенденційно відібраних подій та переконання в їх важливості досягається завдяки різноманітним засобам: посилення на авторитетні джерела, на статистичні дані, на результати опитування суспільної думки; використання графіків та таблиць; твердження експертів, свідчення очевидців; «живим» репортажам тощо, що переконало б аудиторію в «правдивості» повідомлення. Водночас для широкої аудиторії масмедіа перевірка достовірності повідомлень, пошук альтернативних джерел інформації є складним завданням.

Негативні інформаційні впливи несуть ризики дестабілізації суспільно-політичної, культурної, економічної ситуації в країні, призводять до зниження рівня керованості суспільством, підриву національно-державних підвалин.

Підвищення рівня соціальної керованості, на думку Н. Слядневої [230], полягає насамперед у якісно іншому рівні інтелектуалізації інформаційного простору, який необхідний для сталого розвитку суспільства та нейтралізації інформаційно-дестабілізуючих його чинників. Інтелектуалізацію інформаційної інфраструктури, на переконання дослідниці, має забезпечувати вдосконалення системи виробництва й забезпечення державних інституцій змістовною інформацією, що максимально відповідає завданню формування та прийняття управлінських рішень. Провідні бібліотеки світу мають багаторічний досвід інформаційно-аналітичного забезпечення владних інституцій, оскільки їхні спеціальні бібліотечні підрозділи володіють необхідним технічним та методологічним інструментарієм для вивчення тенденцій розвитку інформаційного простору, інформаційного супроводу суспільно значущих процесів.

Аналітичні підрозділи НБУВ вже мають певні здобутки в інтелектуалізації інформаційного простору та забезпеченні інформаційного супроводу суспільно важливих державних процесів [59, 60, 90, 91, 96, 102].

Сьогодні для СІАЗ, НЮБ і ФПУ вже стала усталеною практика інформаційного забезпечення органів влади, сфери науки, політики, бізнесу, культури; проведення моніторингу масмедіа та виготовлення на основі його результатів інформаційно-аналітичних продуктів; оперативне забезпечення користувачів цими продуктами.

Моніторинг – постійне спостереження за рядом параметрів, що характеризують певний процес. Моніторинг потребує значних затрат на збирання інформації та часу на постійне спостереження за змінами й тенденціями певних подій та ситуацій, тому під силу лише спеціалізованим підрозділам [81]. У моніторингових матеріалах приділяється увага тональності оцінок (позитив-негатив), регіональній належності, характеру інформації (офіційна інформація, повідомлення інформантів, експертні оцінки та коментарі, журналістські матеріали), а також аналізуються кількісні показники (частота згадувань певної теми загалом та в окремому ЗМІ, загальний обсяг відповідних матеріалів тощо).

Оперативне реагування на негативні інформаційні прояви та ефективне їх подолання має спиратися передусім на ґрунтовні

матеріали, в основі яких лежать: моніторингові дослідження; аналіз накопичених даних щодо суті проблеми та чинників, що її зумовили; виокремлення конкретних проблем, що вимагають першочергового розв'язання. Таким вимогам відповідають інформаційно-аналітичні продукти СІАЗ, НЮБ і ФПУ (додаток В).

Наприклад, аналітиками підрозділів проводився бібліотечний моніторинг ЗМІ в межах спільного проєкту з Інститутом оперативної діяльності та державної безпеки для випуску «Національна безпека: геополітичні, соціально-економічні та інші фактори» й аналіз наукових ресурсів для виготовлення випусків бюлетеня «Інформаційна безпека, зарубіжний досвід»; на замовлення Міністерства праці та соціальної політики і Державного центру зайнятості в межах довготермінового договору здійснювався регулярний моніторинг висвітлення в ЗМІ питань зайнятості населення, ринку праці тощо.

У 2013 р. було започатковано бюлетень оперативної інформації «Безпека інформаційної сфери» – щотижневий результат постійного моніторингу великого обсягу цифрового ресурсу (щодня понад 400 сайтів), замовник – Національна академія Служби безпеки України. Завдання бюлетеня – моніторинг онлайн-видань про тенденції розвитку вітчизняного та зарубіжного інформаційного простору й, зокрема, висвітлення негативних проявів у цій царині та шляхи їх усунення. Результати щотижневого моніторингу цієї проблематики подаються згідно з таким рубрикатором:

1. ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.
2. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ.
3. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАРУБІЖНИХ СПЕЦСЛУЖБ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ.
4. БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.
5. БЕЗПЕКА У СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСАХ.
6. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА.
7. ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ.
8. ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ.
9. ПРОБЛЕМИ ІНФОСФЕРИ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ.

У бюлетені «Безпека інформаційної сфери» спеціально структуровані по розділах матеріали масмедіа наочно ілюструють певні ситуації

та тенденції. Інтенсифікація інформаційних процесів активізує діяльність усіх суб'єктів інформаційного ринку, впливає на інформаційно-аналітичну роботу. Так збільшення джерел електронної інформації в Інтернеті (електронних періодичних видань, інформації на сайтах і порталах органів державної влади, економічних, політичних структур, електронних версій газет, журналів, програм радіо та телебачення) сприяло значному розширенню джерельної бази завдяки обробці великих обсягів інформаційних ресурсів у процесі виконання виробничих завдань.

Розширення джерельної бази відбувається в процесі вивчення в мережі Інтернет нових джерел і видань, зокрема певного регіону, формування з відібраного бази регіональних електронних джерел кожної з областей України, що сприяє розширенню кількості використаних джерел, повноті відображеної інформації по певному регіону, і, у підсумку, впливає на якість інформаційно-аналітичних продуктів; використання дистанційних форм забезпечує оперативну доставку користувачам інформаційно-аналітичних продуктів, зміцнює зворотний зв'язок.

За рахунок розширення й урізноманітнення джерельної бази підвищується точність, достовірність вироблених інформаційно-аналітичних продуктів.

Застосування новітніх електронних та інформаційно-аналітичних технологій дали змогу співробітникам СІАЗ, НЮБ і ФПУ підключатися до врегулювання ряду масштабних інформаційних завдань загальнодержавного значення, серед яких: аналіз реалізації державних програм і підготовка оглядових інформаційно-аналітичних продуктів, пов'язаних із широким суспільним обговоренням проблем реформування законодавчої, наукової сфер тощо. Практичний досвід інформаційно-аналітичної діяльності сприяв підвищенню науково-інформаційного рівня співробітників підрозділів, сприяв виконанню досліджень, зокрема за такими темами: «Інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади з вивчення соціально-політичної, економічної ситуації в регіонах України»; «Інформаційно-аналітичне забезпечення управління процесами реформування українського суспільства». Наразі унаслідок як глобалізаційних впливів, так і внутрішніх процесів у вітчизняному інформаційному полі просте-

жується активне розгортання сучасних ІКТ та електронних сервісів, що зумовлює нові технології взаємодії з інформаційними ресурсами.

Інформатизація соціального простору, розвиток мережі Інтернет та особливо соціальних медіа сприяли формуванню нових форм комунікації членів соціуму. Наразі електронна система соціальних комунікацій – це серйозне джерело оперативної інформації, що відображає особливості особистісного сприйняття користувачів і їхні настрої, формує інформаційний ресурс, важливий для різнобічного вивчення та ґрунтового аналізу.

Соціальні медіа також можна розглядати як ефективний засіб інтеграції бібліотеки в глобальний інформаційний простір та як платформу для акумуляції віддалених матеріальних та інтелектуальних ресурсів, один з інструментів формування й розвитку електронного самоврядування, інших окремих елементів громадянського суспільства. Співробітники аналітичних підрозділів НБУВ апробуюють та застосовують у виробничих процесах бібліотечної інформаційно-аналітичної діяльності технічні можливості та технологічні рішення, що використовують соціальні медіа, зокрема організацію опитувань та чат-обслуговування, ведення бібліотечних блогів та інших соціальних технологій, що сприяють налагодженню ефективної комунікації.

Протягом останніх років зусилля науковців СІАЗ, НЮБ і ФПУ спрямовувалися на дослідження особливостей використання інформаційного потенціалу сучасних бібліотек у наповненні електронної системи соціальних комунікацій інформацією з питань електронного урядування; специфіки формування нових форм взаємовідносин особи і соціуму; особливостей розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності в контексті інформаційно-аналітичного супроводу державних органів влади та ефективної репрезентації бібліотеками державної інформаційної політики, аналізу впровадження управлінських рішень та ін. Наукова діяльність та результати досліджень викладені в монографіях О. Онищенко і В. Горового (2015 р.), Т. Гранчак і В. Бондаренко (2016 р.), С. Горової (2016, 2017 р.), Ю. Половинчак (2016 р.), М. Закірова (2016 р.) (додаток Г).

Результати науково-дослідної роботи та інформаційно-аналітичні продукти підрозділів відображуються на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ – <http://nbuviar.gov.ua>. Це сприяє фор-

муванню великих масивів структурованої, тематичної інформації у складі електронних інформаційних ресурсів НБУВ та урізноманітнює її електронний сервіс, підвищує рівень задоволення інформаційних запитів різних категорій користувачів бібліотеки.

Структура вебпредставництва передбачає послідовну та ієрархічну навігацію, зручне системне меню, не потребує реєстрації.

На вебсайті ЦДСК НБУВ можна ознайомитися з монографіями науковців НБУВ, інформаційно-аналітичними матеріалами СІАЗ, НЮБ і ФПУ та повним переліком проєктів, що реалізуються ними. Електронний сервіс вебсайту надає дистанційним користувачам великий обсяг представлених у БД ресурсів та забезпечує відкритий доступ до них.

Таким чином, завдяки інтенсивному впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну практику, НБУВ активно сприяє процесу інформатизації українського суспільства, наповненню електронного фонду якісною науковою, суспільно-важливою аналітичною інформацією, що суттєво підвищує рівень інформаційного забезпечення і розширює коло бібліотечних користувачів, які мають змогу в зручному для них форматі задовольняти свій інформаційний попит.

У процесі розвитку діяльності аналітичних підрозділів НБУВ у роботі з електронними ресурсами були відпрацьовані методики електронного відображення в національному інформаційному просторі матеріалів усіх видів ЗМІ, результатів наукової діяльності. Ці матеріали стають також матеріалом комплектування бібліотечних фондів.

Удосконалення методик аналізу електронної інформації розвивається під час уточнення, поглиблення концепції оновлення бібліотечних фондів шляхом залучення ресурсів із питань, пов'язаних із суспільно значимим завданням економічного зростання та інших найважливіших питань економічного, соціально-політичного життя українського суспільства.

Удосконалення комплектування електронними інформаційними ресурсами здійснювалося за напрямками, що відображають найважливіші для українського суспільства події та реалізацію планів його економічного, соціально-політичного розвитку. Особлива увага приді-

лялась аналізу інформаційних ресурсів, що відображають міжнародне співробітництво, впровадження інноваційних технологій, зокрема в інформаційній сфері.

Принципово новим аспектом вдосконалення методик аналізу електронної інформації у звітний період стало вивчення соціальних мереж як суспільного явища, як чинника інформаційної безпеки, як джерела найоперативніших ресурсів електронної інформації. У процесі дослідження розглядалися стан та перспективи розвитку такого суспільного явища, як соціальні мережі, вплив цього виду інформаційних комунікацій на розвиток громадянського суспільства та інформаційну безпеку в контексті посилення глобальних інформаційних впливів й маніпулятивних технологій тощо.

На базі здійснюваного комплектування електронними інформаційними ресурсами поряд з уже традиційними для аналітичних підрозділів виданнями, затребуваними основною масою користувачів, було підготовлено новий щотижневий інформаційно-аналітичний бюлетень «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки».

Удосконалення методик аналізу ЗМІ здійснюється в напрямках синтезу електронних джерел, електронної інформації сайтів та використання матеріалів зарубіжних інформаційних баз.

Принцип синтезу інформаційних ресурсів зумовлений розвитком інформатизації в Україні, забезпеченням розширеного доступу всіх категорій користувачів до офіційної, економічної, політичної, соціально-культурної інформації, важливістю інформування користувачів про розвиток сучасних інформаційних технологій, інформаційних комунікацій, організацію захисту інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційного суверенітету в умовах активізації глобальних процесів у світі. Висвітленню цих питань присвячені видання «Проблеми ринку праці», «Реакція на прийняття Податкового кодексу в регіонах» та ін.

У підвищенні ефективності наукової роботи широко використовуються прийоми вибіркового оцифрування певних елементів монографічної літератури відповідно до тематики наукових досліджень, що використовувались у статусі обмеженого службового користування для орієнтування наукових працівників у системі нових ідей, підходів, рекомендацій, гіпотез тощо.

Такий підхід до організації наукової роботи, не порушуючи нормативних положень про авторське законодавство, сприяє підвищенню ефективності планової науково-дослідної роботи, вдосконаленню ефективності використання наукової інформації фондів НБУВ.

Зростаючого значення в науковій роботі аналітичних підрозділів НБУВ набувають також інтернет-ресурси монографічної літератури. Їх використання в науковому доробку стає не лише ефективним механізмом оперативного введення в наукову діяльність нових ідей, але є також і важливим механізмом удосконалення процесу формування фондів наукової літератури в бібліотеці, інформації про неї для вітчизняних науковців.

Так, у довідково-інформаційний обіг було введено 82,2 (47,5 у 2010 р. та 34,7 у 2011 р.) друкованих аркушів матеріалів монографічних досліджень. Інформація про них була надрукована в таких виданнях: «Україна: події, факти, коментарі», «Безпека підприємництва», «Аналітична думка в Україні», «Шляхи розвитку української науки» та ін.

Проведено певну роботу з оновлення методик підготовки та проведення наукових конференцій, а також вдосконалення процесу популяризації матеріалів конференцій у зацікавленому науковому середовищі.

Зростаючого значення як джерела поповнення інформаційного ресурсу бібліотеки набули також актуальні матеріали пресконференцій з резонансної тематики, що проводяться представниками УНІАН, Інтерфакс-Україна, Інституту Горшеніна тощо. Їхні матеріали постійно публікуються в журналі «Україна: події, факти, коментарі» та бюлетені «Резонанс» у рубриці «Актуальна пресконференція», а також у бюлетені «Громадська думка про правотворення».

Серед тем пресконференцій з актуальних питань, що висвітлювалися на сторінках видань СІАЗ, можна назвати прийняття Верховною Радою пенсійної реформи, оцінки соціологами суспільних протестів в Україні тощо. Досвід використання інформаційних матеріалів пресконференцій свідчить про важливість цього виду інформації для формування об'єктивного уявлення про події великого суспільного значення, і водночас такі матеріали стають важливою складовою поповнення баз соціальної інформації, літописної спадщини сучасності.

Таким чином, інтенсивне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну практику НБУВ, і зокрема працівниками СІАЗ, НЮБ і ФПУ, вдосконалення ними методик інформаційно-аналітичної роботи, бібліотечного виробництва аналітичних продуктів, активно сприяє процесу інформатизації українського суспільства, наповненню електронного фонду якісною науковою, суспільно важливою аналітичною інформацією, що суттєво підвищує рівень інформаційного забезпечення і розширює коло бібліотечних користувачів, які в зручному для них форматі задовольняють свій інформаційний попит.

У процесі здійснення бібліотечних трансформацій важливо вивчати ставлення бібліотечних працівників до впроваджуваних новацій, їхню думку щодо ефективності та переваг застосування певних електронних технологій. Результати таких розвідок є орієнтиром розвитку перспективних напрямів роботи в бібліотечній системі.

Так на думку працівників російських наукових і публічних бібліотек, а також співробітників бібліотек ЗВО, на розвиток форм вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ), диференційованого обслуговування керівників (ДОК), оперативного сигнального інформування (ОСІ) в межах інформаційно-бібліографічної роботи найбільший вплив роблять e-mail і RSS-підписка (60,6%), подкастинг і особисті кабінети (27,3%), корпоративні ресурси й мешап (15,2%). Перспективними напрямами вони вважають використання мережевих технологій у бібліотеках (сервіси, що набрали понад 50% позитивних відгуків респондентів): сайти, електронні бібліотеки, онлайн каталоги, вбудовані модулі замовлення, пошукові системи, мобільні сервіси, e-mail, RSS-розсилки, цифрові колекції, соціальні мережі, блоги, форуми, Twitter [78, с. 23–28].

Дослідження Хмельницької ОУНБ ім. М. Островського показало, що співробітники бібліотек області використовують доступ до електронних ресурсів, до мережі Інтернет з такою метою: для виконання професійних обов'язків (77,3%); для спілкування з колегами (форуми, електронна пошта, чати – (18,7%); для інших питань, не пов'язаних з роботою (21,2%).

Інтернет та інформаційно-комунікаційні технології в діяльності бібліотек Хмельниччини використовуються так: для презентації мате-

ріалів, тем на семінарах (54%); для пошуку інформації при підготовці до семінарів, навчань колективу (85,6%); для показу фільмів, фото на масових заходах (46,5%); для створення електронних баз даних (57,6%). Двадцять чотири відсотки працівників зазначили серед іншого: для платних послуг, друку карточок, для підготовки сценаріїв, оформлення виставок і тематичних папок, для музичного супроводу на масових заходах.

Під час дослідження бібліотечні фахівці висловлювали слушні пропозиції щодо поліпшення якості обслуговування користувачів бібліотек, зокрема це підвищення професійної кваліфікації бібліотечних працівників з комп'ютеризації, особливо створення сайту та виставлення і використання електронних видань; навчання в системі ІРБІС; поліпшення матеріально-технічної бази бібліотек тощо.

Користувачі бібліотек також висловили свої міркування щодо перспективних напрямів розвитку бібліотечного обслуговування. На запитання «Ваше бачення сучасної бібліотеки?» були отримані такі відповіді:

- сучасна бібліотека збирає не тільки твори друку, а також аудіо та відеокасети, компакт-диски, комп'ютерні програми, бази даних;
- розширення послуг за допомогою ІКТ, відеотехніки, комп'ютерів.

Проведене дослідження дало змогу провідним фахівцям ХОУНБ сформулювати конкретні пропозиції для бібліотечної мережі області з питань обслуговування читачів, бібліографічної та науково-методичної роботи, формування фондів [183, с. 23–28].

Вивчення широкого спектра бібліотечного електронного сервісу, що надають вітчизняні бібліотеки, доводить ефективність впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну практику, їхній потенціал на шляху урізноманітнення форм і методів обслуговування для підвищення рівня інформаційного задоволення громадян.

Аналіз загальних показників звернень на вебсайти публічних, державних, наукових бібліотек сфери впливу Мінкульту України та бібліотек України різних типів і форм власності показує високий рівень затребуваності електронного ресурсу бібліотечних установ: 79 238 900 звернень у 2017 р.; 73 776 600 – у 2018 р.; 82 147 500 дистанційних звернень у 2019 р. [20, 21, 22].

Результати дослідження доводять, що потенціал підвищення ефективності діяльності бібліотечних установ полягає в їхніх розвинутих електронних інформаційних ресурсах, урізноманітненні електронного сервісу на основі впровадження вебтехнологій у всіх технологічних циклах виробничої бібліотечної діяльності, де можливе їхнє застосування; забезпеченні комфортності умов обслуговування, підвищенні професійного рівня колективу, організації роботи з різними групами користувачів на основі систематичних досліджень суспільних інформаційних запитів в умовах розвитку цифрового світу.

4.2. Особливості бібліотечно-інформаційного виробництва в областях України

Аналіз розвитку електронного обслуговування регіональними бібліотеками, зокрема вебсайтів ОУНБ, показав вагомі здобутки щодо урізноманітнення спектра електронних продуктів і послуг, представлених обласними бібліотеками в інформаційному полі.

У процесі дослідження сукупності електронних книг, представлених на 24 вебсайтах ОУНБ, було проаналізовано зібрання повних текстів, розміщених у розділах: «Оцифровані книги», «Цифрова бібліотека», «Медіатека», «Е-бібліотека», «Книги онлайн» та ін. Аналіз показав, що оцифровані видання представлено на сайтах 13 бібліотек, що становить 54% від загальної кількості. Більшість зібрань мають краєзнавчий характер («Дніпропетровщина», «Електронна бібліотека творів авторів Рівненщини», «Книжкова пам'ять України. Чернігівщина», «Електронна бібліотека видань Тернопільської області») і представляють інформаційні матеріали краєзнавчої тематики, надруковану в регіоні літературу, творчість місцевих авторів [251].

Краєзнавство – особливо перспективний напрям інформаційно-бібліотечного виробництва. Створені в одній бібліотеці різноманітні мультимедіа-продукти можуть тиражуватися, редагуватися і використовуватися в усіх інших. Вітчизняні фахівці бібліотечної справи переконані, що краєзнавча діяльність – це можливість надати бібліотекам місцевого колориту, регіональної специфіки, самобутності, а застосування мультимедіа-ресурсів сприє більш повному висвітленню теми, розширенню аудиторії користувачів.

Національна історична бібліотека України (НІБУ) є методичним центром у галузі історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності та наукової бібліографії з історії України [176, 190]. Фахівці відділу історичного краєзнавства систематично здійснюють моніторинг висвітлення краєзнавчих продуктів на сайтах ОУНБ, результати досліджень оприлюднюються в щорічному бюлетені «Краєзнавча робота в бібліотеках України».

У розміщеному на сайті НІБУ інтерактивному Путівнику по краєзнавчих ресурсах бібліотек України зібрані посилання на краєзнавчі продукти відповідного регіону. Цей електронний посібник містить універсальну інформацію про мережеві краєзнавчі ресурси, яку можна поповнювати новими гіперпосиланнями на відповідні продукти та послуги, наявні в мережі. У Путівнику є посилання на вебсторінки обласних універсальних наукових бібліотек України, Кримської республіканської бібліотеки ім. І. Франка, Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Публічної бібліотеки ім. Л. Українки м. Києва та ін.

Інформацію в Путівнику розташовано за алфавітом назв бібліотек; на сторінці кожної бібліотеки представлено скріншот головної сторінки сайту, самі ж відомості про краєзнавчий контент згруповані в чотири основні блоки:

- електронний каталог і бази даних;
- краєзнавчі бібліографічні покажчики;
- відомості про краєзнавчу діяльність та ресурси бібліотеки;
- фактографічна інформація про регіон.

Кожен із заявлених видів краєзнавчих ресурсів забезпечує швидкий перехід від одного інформаційного джерела до іншого.

Зазвичай головним є посилання на електронний каталог та краєзнавчі бази даних. Електронний каталог – один із провідних краєзнавчих ресурсів, що висвітлюється на сайті бібліотеки. У ньому зібрана інформація про всі види документів, котрі надходять до книгозбірні: книги, зокрема про ретроспективний фонд краєзнавчої тематики; місцеві періодичні видання; карти, відеофільми, аудіокасети, компакт-диски тощо.

Отже, наявність доступу до електронного каталогу на сайтах ОУНБ свідчить, що сьогодні вітчизняні інформаційно-бібліотечні

установи створюють належні умови для роботи дистанційних користувачів.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку краєзнавчих ресурсів на сайтах регіональних бібліотек є створення «електронних бібліотек». Цей інформаційний ресурс стрімко набуває популярності як серед користувачів (можна віртуально ознайомитися з раритетними документами, з творами сучасних авторів), так і бібліотечних фахівців (популяризація фонду книгозбірні, зокрема, краєзнавчого). Важливим є те, що в «електронних бібліотеках» ОУНБ представлено як краєзнавчі видання, так і твори місцевих авторів. Це дає змогу віддаленим користувачам знайомитися з різними видами документів. Також ЕБ подає максимум інформації про історію, фонд, структуру та основні напрями діяльності бібліотеки, що допомагає віддаленому користувачеві детально «познайомитися» з установою «заочно».

Активно популяризує краєзнавчу діяльність бібліотеки така сучасна форма роботи, як віртуальна виставка – синтез традиційного книжкового та новітнього електронного способів представлення інформації. Головною метою такого ресурсу є інтернет-презентація документів на сайтах, у тому числі краєзнавчих. Віртуальні виставки представлено майже на всіх вебсторінках.

Одні фахівці вважають, що віртуальна виставка – це анімація із зображенням картин, книг, інших ресурсів, пресрелізи, відомості про роботи та авторів. Інші дотримуються думки, що це 3 D-анімаційна подорож з докладною інформацією про авторів, художників, списки літератури, додаткова інформація з інших інтернет-сайтів. З певною часткою впевненості можна сказати, що «Віртуальна виставка» – новий, багатофункціональний інформаційний ресурс, що дає широкому колу користувачів змогу підвищити ефективність пошуку інформації, розширити коло необхідних матеріалів (тексти, графіка, аудіо, відео та ін.). Тож віртуальна книжкова виставка – це показ у мережі Інтернет віртуальних образів спеціально підібраних і систематизованих творів друку та інших носіїв інформації, а також загальнодоступних електронних ресурсів, рекомендованих віддаленим користувачам бібліотеки для огляду, ознайомлення і використання.

Підходи до організації віртуальних виставок дуже різноманітні: від традиційної, консервативної форми – зображення обкладинок книг і ано-

тацій видань у форматі документа, до анімаційної подорожі у світ книги. На виставках останнього типу представлений різноманітний ілюстративний, аудіо-, відеоматеріали, бібліографічні списки по темі та ін.

Виставка передбачає віртуальну презентацію видань, розкриває їх зміст, а також доступ до матеріалів бібліографічного, фактографічного, енциклопедичного характеру, що є в електронному вигляді та є доступні через Інтернет.

Електронні виставки можуть бути представлені у вигляді каталогу, мати гіперпосилання зі списками літератури за розділами, насичені вікторинами, конкурсами, іграми. Використання серед інших засобів можливостей вебдизайну – наступний крок у розвитку концепції віртуальних виставок.

Виставки перестають дублювати традиційні книжкові, що оформляються в бібліотеці, і створюються спеціальні виставки для надання в інтерактивній формі. Такі виставки робляться як міні-сайти, де велика увага приділяється не тільки традиційним бібліотечним прийомом розкриття інформації про книгу, а й широко використовуються можливості віртуального простору із залученням додаткових видів інформації (оцифровані витяги з книги, рецензії, відгуки, інтерактивні посилання тощо.).

Цей вид ресурсу стає дедалі актуальнішим. Він місткий та компактний: кожен користувач має змогу ознайомитися як із зовнішнім виглядом документа, так і з розгорнутою анотацією.

Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка при складанні віртуальних виставок не обмежується лише бібліографуванням документів за темою. Прикладом може слугувати віртуальна виставка «3 днем народження, рідне місто (до 350-річчя Івано-Франківська)». Вона складається з кількох розділів, що містять:

- фактографічні дані: розділи та підрозділи з історії Івано-Франківська, Станіславської фортеці, пам'ятники міста;
- бібліографічні списки: розділи «Від Станіслава до Івано-Франківська» (підрозділ «3 фондів Бібліотеки») і «Івано-Франківськ: архітектурний портрет міста з віддалі часу»;
- фотогалерею: «Івано-Франківськ – місто з європейським обличчям»;
- веббіографію: розділ «Інтернет-ресурси».

Експозиції віртуальних виставок, музеїв і фотогалерей представлено на сайтах Івано-Франківської, Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької ОУНБ, котрі заснували унікальні краєзнавчі сторінки, присвячені видатним подіям, людям, фактам з історії й сьогодення краю.

На сайтах також представлено вебпроекти, у яких краєзнавчі документи добираються за конкретною тематикою: на сайтах Вінницької («Блог відділу краєзнавства ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва», «Бібліоконтинент Вінниччини»), Луганської («Літературна спадщина Бориса Грінченка», «Видатні краєзнавці Луганщини»), Харківської («Web-проект Харківщина»), Херсонської («Краєзнавство Таврії», «Видатні постаті Херсонщини») та Харківської ДНБ ім. В. Короленка («На пошану академіка М. Ф. Сумцова», «Яскрава сторінка краєзнавчого руху»), що свідчить про намагання фахівців популяризувати краєзнавчий фонд різними засобами, які користуються популярністю серед віддалених користувачів.

Суттєво доповнюють краєзнавчі ресурси такі бібліотечні електронні продукти, як відеозвіти або відеоекскурсії. Вони дають змогу віддаленим користувачам візуально ознайомитися з потрібною інформацією безпосередньо на сайті бібліотеки. Такі ресурси присутні на вебсторінках Вінницької, Івано-Франківської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Херсонської, Чернігівської ОУНБ, публічної бібліотеки ім. Л. Українки м. Києва, а також Харківської ДНБ ім. В. Короленка.

Наявність на бібліотечних сайтах сучасних краєзнавчих ресурсів: віртуальних виставок, вебпроектів, відеозвітів, відеороликів тощо демонструє інформаційний потенціал і розвиток регіональних бібліотечних установ, котрі намагаються популяризувати свій краєзнавчий фонд за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Слід також зауважити, що на сайтах Волинської, Житомирської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької ОУНБ є перехід на портал «Історична Волинь», адже ці установи є учасниками цього корпоративного проекту, що значно розширює можливості віддалених користувачів у процесі пошуку потрібних документів [176, 190].

Протягом 2015–2016 рр. Рівненською ОУНБ підготовлено 14 віртуальних виставок, що представлені на її сайті. За 12 місяців їх відвідало понад 30 тис. користувачів. Найпопулярнішою є тематична виставка «Перша світова війна на Рівненщині. Брусилівський прорив» – 12 400 переглядів.

У користувачів електронними ресурсами також викликають зацікавленість віртуальні виставки, що висвітлюють здобутки і внески в місцевий розвиток видатних людей краю. Так, виставка «Маленька Україна великого мецената», присвячена 145-річчю від дня народження українського громадського і культурного діяча Ф. Штейнгеля, зібрала понад 1200 переглядів. Експозиція представлена історичними світлинами, які демонструють родовий герб сім'ї Ф. Штейнгеля та його опис, особистий підпис мецената. Виставка містить 43 джерела, окремі статті мають гіперпосилання на повні тексти, а також 12 інтернет-ресурсів. Ресурс містить мультимедіа – відеофільм про барона Ф. Штейнгеля, знятий Рівненським державним телебаченням. Віртуальна презентація спогадів і відомостей про рівненського архітектора «Історія одного рівнянина. Архітектор Борис Андреев» – зібрала понад 3200 переглядів [167].

Сьогодні бібліотечні фахівці публічних бібліотек широко застосовують новітні форми роботи в краєзнавчій діяльності. Поступова технологічна модернізація ЦБС дає змогу доповнити краєзнавчі фонди електронними документами: довідниками, енциклопедичними виданнями, з'являється можливість створювати нові власні електронні краєзнавчі продукти, що безпосередньо розраховані для розміщення в мережі Інтернет або на CD-ROM.

Наразі в краєзнавчій роботі набуває поширення практика створення тематичних колекцій мультимедійних краєзнавчих ресурсів (CD/DVD), що містять цифрові копії неопублікованих документів (фото, тексти) аудіофайли з авторським виконанням поезії, пісень, відеофільмів про важливі події сьогодення краю, діалоги з живими свідками подій, записами майстер-класів, відеоекскурсій. Краєзнавчі бібліотечні продукти можуть містити тематичні слайд-презентації про історіографію та видатних людей краю, музейні експозиції, заходи в бібліотеках. Комп'ютерні технології допомагають також поповнити фонд електронної інформації через сканування етнографічних матеріалів про традиції та звичаї регіону [190].

Краєзнавча інформація нині виходить за стіни бібліотеки та стає вагомою компонентою світових інформаційних ресурсів. Можна з упевненістю стверджувати, що електронні краєзнавчі ресурси регіональних бібліотек постійно розвиваються та набувають нових форм.

Тож, краєзнавчі бази даних – це важливий ресурс і найпоширеніший приклад представлення власних інформаційних продуктів, що ефективно розкривають наявні бібліотечні фонди вітчизняних бібліотек в інтерактивному режимі.

Водночас для промоції власних інформаційних продуктів і послуг бібліотеки розвивають своє представництво в соціальних мережах. Мережеві сторінки бібліотек можна розглядати на предмет їхньої належності до інформаційних продуктів з огляду на їхню характеристику. Як зазначають Т. Гранчак, В. Бондаренко і С. Горова, «у сучасному комунікативному просторі важливими для розкриття потенціалу бібліотек є такі характеристики функціонування соціальних мереж, як періодичність, інформативність, фінансова доступність, глобальність, демократичність і наявність зворотного зв'язку. Співтовариства, створені в соціальній мережі, це один зі способів змінити стереотипи щодо бібліотеки як консервативної установи, підняти її престиж, залучити нових користувачів» [10, с. 205].

Так, НБУВ забезпечує інтернет-комунікацію зі своїми читачами через мережі Facebook (<https://www.facebook.com/Vernadsky.Library/timeline>), «ВКонтакте» (група читачів НБУВ – <https://vk.com/club22008307>), Twitter (<https://twitter.com/NBUV>).

Крім того, НБУВ представлена в мережі Facebook сторінками своїх структурних підрозділів: Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (<https://www.facebook.com/siazua>), Національної юридичної бібліотеки (<https://www.facebook.com/nllofua>), Фонду Президентів України (<https://uk-ua.facebook.com/fondprezudentiv>), Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ (https://www.facebook.com/cnbinbuv?fref=pb&hc_location=profilebrowser), Відділу музичних фондів (<https://www.facebook.com/mus.fond>), Австрійської бібліотеки (<https://www.facebook.com/Цsterreich-Bibliothek-Kiew-Aвстрійська-бібліотека-у-Києві-450199155072622/timeline>).

На вебпорталі НБУВ створено посилання, за допомогою якого можна перейти на сторінку бібліотеки та сторінки її підрозділів у мережі Facebook.

Аналіз показує зростання кількості бібліотек, що ведуть блоги чи сторінки у соцмережах: із 2872 у 2017 р. – до 3543 у 2019 р. Сьогодні всі національні бібліотеки забезпечують перехід з вебсайту на власну сторінку в соціальних мережах; всі ОУНБ мають свої сторінки у Facebook; зростає кількість офіційних сторінок бібліотек у Twitter, для викладення відео 11 бібліотек створили офіційний канал на YouTube. Наприклад, Херсонська ОУНБ на своїй сторінці в YouTube досить цікаво проводить віртуальну екскурсію своєю книгозбірнею, рекламує послугу бронювання літератури, викладає сюжети про заходи, які проходять у бібліотеці. Житомирська та Тернопільська ОУНБ зареєстровані в соціальній мережі Google+. Івано-Франківська ОУНБ має свій фотоканал на Яндексi. ХДНБ створила свою сторінку у FriendFeed – це агрегатор інформації з різних соціальних мереж, блогів, мікроблогів та інших сервісів, що працює в реальному часі і доступний 11 мовами. А Херсонська ОУНБ зареєстрована на сайті, що є частиною бібліотечного порталу lib.kherson.ua., де мають свої сторінки відділи: документів іноземними мовами, краєзнавства, рідкісних і цінних видань, документів з мистецтва, інформаційно-бібліографічний та науково-методичний. Бібліотекарі Кіровоградської ОУНБ повідомляють про електронні книги та читанки в рекламних відео у Facebook, у блогах [22, 242].

Завдяки мережевій сторінці бібліотеки користувачі можуть у зручній для них формі дізнатися про нові надходження, виставки, конференції та інші бібліотечні повідомлення, а інформація структурних підрозділів бібліотеки може зацікавити цільову аудиторію більш специфічними ресурсами, що, безумовно, підвищує рівень поінформованості та сприяє всебічному задоволенню користувацького попиту, що так само відповідає одному з критеріїв інформаційного продукту.

Водночас мережевій сторінці бібліотеки притаманні й інші якості інформаційних продуктів: інформацією на бібліотечній сторінці у вебсередовищі можна користуватися постійно; інформація на сторінці регулярно оновлюється; у разі вподобання користувачем певної інформації вона «самостійно» з'являтиметься користувачеві в стрічці новин, і йому вже не потрібно спеціально заходити на сторінку бібліотеки для

вивчення її оновлення. Потрібно зважати, що мережева сторінка не має пошукових механізмів, тож бібліотека може спрямовувати користувачів до актуальних новин, корисних чи цікавих інформаційних продуктів, у такий спосіб проявляючи специфічну функцією сторінки бібліотеки в мережі, а саме – керування використанням інформації. Відповідно контент, що розміщується на мережевій сторінці бібліотеки, має оперативно оновлюватися: анонси бібліотечних заходів слід повідомляти завчасно, реакцію на події, заходи подавати своєчасно.

Водночас миттєве поширення як новин та повідомлень про події, так і реакції на них користувачів вебсередовища є важливим джерелом інформації для використання в інформаційно-аналітичній діяльності. Ці тенденції, на думку Л. Чуприни, дають підстави говорити про поширення новинної інформації в соціальних мережах як про один з функціональних напрямів їхнього розвитку й, відповідно, оцінювати соцмережі як джерело оперативної інформації в українському інтернет-середовищі [265].

Успіх бібліотечної сторінки в соцмережі також залежить від налагодження комунікації з відвідувачами, для яких важливо вчасно отримувати відповіді чи лайки на свої запитання, коментарі; слід репостити вподобану інформацію, обговорювати інформаційні продукти на сторінках бібліотек-партнерів. Дискусії, коментарі та відгуки на мережевій сторінці бібліотеки особливо цінні, оскільки відображають особисті сприйняття користувачів виставлених бібліотекою інформаційних ресурсів, що є відображенням їх корисності та актуальності, а також може бути орієнтиром настроїв певних груп суспільства, показником суспільних тенденцій та очікувань. Тож соціальні медіа і, зокрема мережеві сторінки бібліотек, – це важливий інформаційний інтерактивний ресурс для використання як додаткового джерела актуальної інформації та інструменту створення інноваційних бібліотечних продуктів, до яких можна віднести і бібліотечні мережеві представництва.

Мережевим представництвам бібліотек і бібліотечним сайтам властиві такі характеристики, як інтерактивність, оперативність і мобільність, регулярність, різноформатність, реагентність, можливість багаторазового використання представленої в них інформації, що дає підстави визначити бібліотечні вебсайти і мережеві сторінки як комплексні інтегровані бібліотечні інформаційні продукти.

РОЗДІЛ 5

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕКАМИ СУСПІЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАПИТІВ

5.1. Перспективні напрями розвитку електронного інформаційно-бібліотечного сервісу

Важливою тенденцією функціонування сучасної бібліотечної системи є активне використання електронних інформаційних технологій, розвиток на їхній основі нових бібліотечних електронних сервісів. Упровадження нових форм дистанційного обслуговування, пов'язаних з використанням можливостей віртуальних соціальних мереж, мобільних і вікі-технологій, значно розширює можливості бібліотечних установ в інформаційному забезпеченні сучасної користувачької аудиторії, представленні соціуму якомога ширшого доступу до наукових, інтелектуальних інформаційних вітчизняних та світових ресурсів.

Більшість держав міжнародного співтовариства розглядають власні національні та глобальну інформаційні інфраструктури як один із засобів для економічного, культурного й соціального розвитку. Бібліотечні установи забезпечують рівний і вільний доступ усіх верств населення до інформації та знань, що сприяє затвердженню соціальної справедливості, зниженню соціальної напруженості в суспільстві. Вирівнювання можливостей інформаційного забезпечення, професійного, творчого, особистого зростання для всіх членів суспільства підвищує роль бібліотек як стабілізуючого соціально-політичного чинника, який сприяє безпеці та стійкості розвитку політичної системи.

Тому розвиток сучасних затребуваних й ефективних форм обслуговування та підвищення рівня інформаційного забезпечення соціуму є одним з важливих завдань сучасної бібліотечної галузі на шляху розбудови сучасного суспільства знань.

Упровадження інформаційних і комп'ютерних технологій у бібліотечну галузь сприяє еволюційним змінам у процесах зберігання

та поширення інформації в електронній формі, активізує участь бібліотеки в інформаційних обмінах й інфотворчих процесах, затвердженні ролі бібліотеки як інформаційного навігатора для всіх соціальних структур і верств населення в зростаючих обсягах інформації. Бібліотеки – сучасні інформаційні центри – сприяють розвитку системи соціальних інформаційних комунікацій сучасного суспільства, оскільки наповнюють високоякісною, необхідною для реалізації завдань інноваційного розвитку інформацією сайти, соціальні медіа; забезпечують реальний рівний доступ до вітчизняних інформаційних ресурсів усім категоріям користувачів завдяки вдосконаленню інтерактивного, дистанційного бібліотечного обслуговування.

Бібліотечні установи, виконуючи суспільно значущі функції, забезпечують розвиток і посилюють значущість кожного члена суспільства як активної творчої важливої особистості завдяки розкриттю своїх фондів, підготовці інформаційних ресурсів до ефективного використання з урахуванням специфіки діяльності всіх категорій користувачів, тематичного групування відповідної інформації для використання у процесі реалізації програм та конкретних планів суспільного розвитку.

Інноваційні трансформації в бібліотечній галузі, що покликани підвищити якість бібліотечної роботи, удосконалюють традиційні бібліотечні послуги, а також сприяють розвитку нових бібліотечних форм і методів, які мають більший потенціал забезпечення суспільно-інформаційних запитів. Так, упровадження цифрових технологій в усі технологічні цикли бібліотечної діяльності зумовило трансформаційні процеси, зокрема, таких дистанційних форм обслуговування, як міжбібліотечний абонемент (МБА), міжнародний міжбібліотечний абонемент (ММБА), довідково-бібліотечне обслуговування (ДБО), а також формування на їхній основі таких послуг, як електронна, або дистанційна доставка документа (ЕДД, ДДД) та електронна довідкова служба, або «віртуальна довідка».

Завдяки спільним проектам бібліотек на регіональному рівні сервіси МБА, ДДД збагачуються можливістю використання зведених електронних каталогів бібліотек і міжбібліотечного обміну, використання фондів бібліотек країни та різних інформаційних установ, а сервіс ММБА, крім зазначеного, ще забезпечує використання фондів

зарубіжних бібліотек. Водночас бібліотечні користувачі завдяки МБА, ДДД можуть дистанційно самостійно здійснити пошук в ЕК і зробити замовлення. Як зазначає В. Бондаренко, «сучасні мережеві технології дають змогу реалізувати ідеальну модель передавання електронного документа за один етап, тобто прямого передавання в комп'ютер користувача. У такому разі весь процес, від пошуку інформації, перевірки її наявності в місцевому фонді (або в повнотекстових базах даних) до оформлення замовлення й отримання копій документів, може бути виконаний одразу з автоматизованого робочого місця кінцевого користувача» [23, с. 119].

Водночас з МБА у вітчизняній та зарубіжних бібліотечних сферах має серйозні перспективи для розвитку електронна доставка документа (ЕДД) – програмно-технологічний комплекс для забезпечення оперативного доступу користувачів до повнотекстових електронних копій документів на основі перетворення потоку запитів у вигляді бібліографічних записів у формат повних текстів [23, с. 120]. Сервіс ЕДД із забезпечення користувачів електронними копіями першоджерел реалізується шляхом: отримання замовлення на певний документ, пошуку документа та виготовлення його копії, організації доступу до копії документа. Користувачі можуть обрати зручний для них спосіб отримання сервісу ЕДД:

- пересилання файлу із зображенням сторінок документа на е-адресу бібліотеки з подальшим роздрукуванням на принтері та надання користувачу копії на паперовому носії;
- пересилання файлу на е-адресу користувача;
- розміщення файлу на FTP або HTTP-сервер, звідки його забирає безпосередньо користувач після отримання повідомлення з бібліотеки;
- забезпечення доступу в онлайн-режимі.

Для отримання користувачами широкого спектра бібліотечного електронного сервісу необхідні технічні засоби: комп'ютер, мобільний портативний пристрій (планшет, смартфон тощо) або спеціальна електронна читанка (букрідер, електронний рідер). Дедалі більше бібліотек опановує такі прилади, як електронні читанки (електронні рідери) та надають їх у користування читачам.

Із включенням можливостей електронних книг до бібліотечних технологій вимальовуються нові перспективи доступу до інформацій-

них ресурсів. Перевагами електронних книг як мультимедіааналогів звичайних книг є малий обсяг; можливість повнотекстового пошуку; можливість швидкої та простої зміни гарнітури й кегля шрифту; пошук текстів, закладки, переходи за гіперпосиланнями, словники; можливість прослухати текст книги; можливість відображати анімовані малюнки, мультимедійні кліпи і відтворювати аудіокнижки та mp3-файли; можливість читання книг при низькому рівні освітленості; низька вартість розповсюдження; швидкий вихід у світ порівняно з паперовими книгами.

Книга, як відомо, – це сукупність змісту, знакової системи та матеріальної конструкції, тому може існувати в будь-якій формі та на будь-якому матеріальному носії, у тому числі в електронному вигляді й у вигляді спеціального пристрою для читання. Термін «електронна книга» іноді застосовується й до електронного документа / е-тексту / цифрового контенту та електронного пристрою для читання / електронної читанки / електронного рідера. У зарубіжному інформаційному просторі вживають термін «e-book» – «електронна книга». На думку науковців В. Пашкової та Т. Ярошенко, пристрій ніяк не можна назвати книгою, як не можна назвати фільмом відеомаягнітофон. Тому пропонують використовувати термін «електронна книга» («е-книга») щодо текстів, а «е-читанки» – для пристроїв для їх зчитування. Тож е-книга – це документ, е-читанка – пристрій для його прочитання [85, с. 7].

До основних характеристик е-книг можна віднести наявність завершеного структурованого тексту, для прочитання якого потрібне спеціальне обладнання та програмні продукти, у тому числі ті, що забезпечують протидію нелегальному копіюванню.

Із цих позицій е-книга – це опублікований електронний документ, який має складну та незмінну структуру й призначений для функціонування в комунікаційних системах.

Зростання попиту на електронні книжки активізує роботу бібліотечних установ щодо забезпечення таким сервісом своїх споживачів.

Бібліотеки США розпочали надавати безкоштовний доступ до е-книжок (через вебсайти та відповідні сервіси) ще у 1998 р. У 2003 р. вони започаткували безкоштовне «видання на абонемент» (безкоштовне завантаження) е-книг на пристрої для читання користувачам.

Сьогодні бібліотеки використовують різні варіанти надання доступу до е-книг своїм читачам:

- «видають» (позичають) документи на е-читанки користувачів через вебсайт бібліотеки;

- «видають» (позичають) разом з бібліотечною е-читанкою;

- дають можливість читати з комп'ютера – у бібліотеці чи вдома [169].

Під час дослідження [155] популярності видачі е-книг додому американськими бібліотеками було з'ясовано, що 50% респондентів оцінили сервіс «е-книги додому» як «добрий»; 16% – як «відмінний»; 4% заявили, що він «поганий». Серед труднощів 56% користувачів назвали відсутність потрібного видання в е-фонді, 52% – були незадоволені чергою, 18% – зазначили, що потрібна їм книга виявлялася несумісною з пристроєм для читання е-книг, яким вони користувалися. І молоді, і старші респонденти однаково зацікавилися навчальними курсами користування е-рідерами та е-книгами; приблизно стільки ж учасників опитування виявили зацікавленість в отриманні допомоги в завантаженні бібліотечних е-книг на е-пристрої.

Вітчизняні бібліотеки також розвивають послуги користування електронними рідерами (у тому числі за допомогою гаджетів iPad і Kindle).

Наразі в Миколаївській ОУНБ ім. О. Гмирьова забезпечено безкоштовний доступ користувачів до мережі Інтернет; чотири точки доступу до Інтернету за технологією Wi-Fi дають змогу користуватися портативними комп'ютерами й мобільними засобами зв'язку (ноутбуки, нетбуки, планшетні комп'ютери Apple iPad та електронні рідери Amazon Kindle, мобільні телефони).

У Тернопільській ОУНБ у центрі «Вікно в Америку», що діє при відділі літератури іноземними мовами, пропонуються електронні читанки Kindle й планшети iPad з різноманітним англomовним контентом (белетристика, література про США, навчальні та довідкові видання). Водночас користувачі можуть ознайомитися із завантаженими книжками, отримати консультацію фахівця, як працювати з електронними пристроями [181].

У 2015 р. за кошти обласного бюджету ОДА передала Івано-Франківській ОУНБ 28 сучасних рідерів PocketBook, на кожному

з яких в електронному вигляді міститься близько 200 видань українських та зарубіжних авторів, а також 86 аудіокниг на дисках із творами сучасних українських письменників і класиків зарубіжної літератури, перекладених українською мовою. Е-читанки також було передано до фондів районних і міських бібліотек Івано-Франківської області.

Рівненська ОУНБ надає в користування читачам аудіокниги, прилади для читання. Читачі використовують е-читанки Kindle та планшети iPad для опрацювання певних документів, зокрема творів світової класики різними мовами. Користувачі за бажанням можуть відвідати організовані для них заняття з опанування технологіями роботи з електронними пристроями. Кожний пристрій комплектується аудіовиходом з навушниками для прослуховування аудіофайлів найпопулярніших форматів wav та mp3. Тож користувачі можуть прослуховувати аудіокниги й музичні твори, користуючись е-читанкою як індивідуальним mp3-плеєром. Разом з можливістю відтворення звуку е-читанка має функції зі зміни розміру шрифтів, розташування зображення тощо. Те саме стосується комп'ютерних планшетів iPad.

Е-читанки та планшети активно використовуються під час практичних занять зі студентами факультету іноземної філології та учасниками English Club, що діє у відділі обслуговування документами іноземними мовами Рівненської ОУНБ [167].

Вітчизняні бібліотечні установи, у яких здійснюється обслуговування е-книгами й е-читанками, активно інформують відвідувачів установи про переваги та можливості таких послуг, поза межами бібліотеки презентують послуги в школах й аудиторіях ЗВО, під час різноманітних громадських заходів; організовують повідомлення в ЗМІ, у рекламних відео, соцмережі «Facebook», блогах.

«Бібліотечні фахівці зазначають, що застосування е-читанок у бібліотеці дає потрійний ефект: комфортне читання електронних текстів, прослуховування аудіоматеріалів і перегляд відео, що, у свою чергу, дає змогу значно покращити комплекс послуг сучасної бібліотеки шляхом надання читачам сучасних електронних інформаційних послуг у більш комфортних умовах» [15].

Українська бібліотечна асоціація (УБА) підтримує надання сервісу безкоштовного абонементу е-книг. На сайті організації підкреслюється, що ця послуга принесе великі вигоди – розширить мож-

ливості для читання, навчання, поінформованості, що сприятиме створенню більш грамотного, справедливого та процвітаючого суспільства [11].

Сервіси та технології Інтернету істотно розширюють традиційні форми бібліотечного обслуговування. На основі вебтехнологій (www) Інтернет розвивається як гіпертекстова, гіпермедійна, розподілена, інтегруюча, глобальна інформаційна система, еволюція якої привела до появи вебтехнологій другого покоління – Веб 2.0; запровадження активного обміну даними, зокрема експорту новин між сайтами, агрегації інформації із сайтів.

Основу Веб 2.0 становить насамперед ідеологія, основа якої – клієнтоспрямованість, комунікація користувачів, взаємообмін їхніми знання та інформацією в мережі. Інтернет таким чином розвивається та інтегрує складні й багаторівневі комунікації користувачів – міжособистісні, професійні, тематичні, географічні, політичні, розважальні тощо.

Концепція Бібліотеки 2.0 запозичена від Веб 2.0 і має схожу філософію. До неї входять онлайн-сервіси та збільшення потоку інформації назад від користувача до бібліотеки.

Мережеві комунікації та технології Веб 2.0 вдало «вплітаються» в бібліотечну діяльність, охоплюють дедалі більше бібліотечних послуг і сервісів (блоги, вікі, соцмережі та ін.), тобто сервісів, що дають змогу легко створювати, змінювати й публікувати контент будь-якого роду. Разом з тим концепція Бібліотеки 2.0 являє собою філософію, у якій користувач стає рівноправним учасником бібліотечного процесу та має можливість запропонувати будь-які ідеї щодо поліпшення існуючих сервісів або створення інноваційних. Простір бібліотеки (реальний чи віртуальний) стає більш інтерактивним, відкритим і таким, що відповідає потребам суспільства [239, 274].

Концепція Бібліотеки 2.0 – це віртуальна реальність бібліотеки, місце, де можна не тільки шукати книги, документи, а і взаємодіяти зі співтовариством, бібліотекарями, обмінюватися знаннями та міркуваннями завдяки інтерактивному спілкуванню – комунікації в режимі реального часу.

Бібліотека 2.0 – це гібрид блогів, вікі, потоків медіа, агрегаторів змісту, миттєвих повідомлень і мережевих спільнот. Бібліотека

2.0 запам'ятовує користувача, як тільки він «увійшов у систему». Реєстрація дає йому можливість редагувати дані й метадані OPAC, зберігати призначені для користувача мітки (теги), вести онлайн-діалоги з бібліотекарями в режимі реального часу, заходити у вікі-сторінки, а також робити всі або частину своїх параметрів відкритою, загальнодоступною. Користувач може бачити, хто бере ті ж матеріали, що і він, брати й давати в борг свої мітки (теги), а традиційний каталог переробляється та перетворюється на величезний, рухомий користувачами каталог-гігант.

Технологія Веб 2.0 забезпечує широкі можливості цифровізації бібліотек: наразі завдяки вебсайтам бібліотек активно застосовуються такі форми бібліотечно-інформаційного обслуговування, як МБА та ЕДД; створюються відео- та скайп-довідки, чат-обслуговування й інтерактивні технології спільної комунікації, основані на соціально орієнтованому програмному забезпеченні (Collaboration and Social Software).

Для ефективної діяльності в електронній системі соціальних інформаційних комунікацій бібліотеки активно застосовують цифрові інтерактивні технологічні рішення та створюють е-стенди для повідомлень й оголошень, електронні пам'ятки та закладки, гостьові е-сторінки, електронні читальні зали, віртуальні виставки й екскурсії, спеціалізовані е-майданчики для професійного спілкування та блоги, е-сервіси з проведення тестів й опитувань.

Блоги – це вебсайти з регулярно оновлюваним контентом записів, зображень чи мультимедіа. Серед важливих характеристик блогів – доступна технологія створення, інтерактивне та прозоре функціонування, оперативне оновлення інформації, неформальність спілкування з можливістю зворотного зв'язку. Тому ці технології знайшли широке застосування в бібліотечній системі як ефективні канали комунікації сучасних користувачів з бібліотекою [87, 171, 174, 176, 251].

Бібліотекарі використовують вітчизняні бібліотечні блоги для спілкування та дискусій з професійних питань, обміну інформацією щодо інновацій у роботі вітчизняних і зарубіжних бібліотек.

Бібліотеки України через блоги здійснюють промоцію бібліотечного сервісу для читачів, інформують про бібліотечно-інформаційні ресурси та продукти. Наприклад, про вихід чергових випусків бюле-

тенів «Конституційний процес в Україні», «Громадська думка про правотворення», підготовлених НЮБ і СІАЗ НБУВ, інформує блог Української бібліотечної асоціації (УБА) «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек» (URL: <http://govinfolibrary.wordpress.com>).

Через характерні для Інтернету методи комунікації аудиторія соціальних мереж активніше використовує бібліотечні блоги, ніж бібліотечні сайти. Тому представлені на бібліотечному блозі креативні тематичні інформаційні ресурси можуть зацікавити певні цільові віртуальні аудиторії соцмереж і таким чином наблизити потенційних користувачів до бібліотечного контенту.

Так, блог «Миша бібліотечна» використовується для обговорення фахових питань у вітчизняному та зарубіжному бібліотекознавстві. Блоги «Творчість та інновації в українських бібліотеках» (URL: <https://libinnovate.wordpress.com/i>) і «Могилянська бібліотекарка» інформують науковців, викладачів та студентів про різноманітні вітчизняні та зарубіжні інформаційні ресурси.

Наразі бібліотечна блогосфера забезпечує оперативний обмін інформацією з актуальних питань вітчизняної та зарубіжної бібліотечної сфери, ознайомлення з науковими доробками колег, отримання професійної консультації; коментарі читачів допомагають розкривати особливості їхніх інформаційних смаків і потреб.

Для налагодження комунікаційних зв'язків з користувачами бібліотек сьогодні також набуває популярності чат-сервіс.

Чат-обслуговування – це безпосередня взаємодія віддаленого користувача та бібліографа в режимі реального часу. Така форма комунікації в бібліотечно-інформаційній діяльності уможливує взаємодію бібліографа з користувачем під час спільного перегляду файлів будь-якого типу (Word, PDF, ілюстрацій) у його веббраузері [87].

Бібліотеками також застосовується відеочат, що вирізняється більшою функціональністю. Цей бібліотечний сервіс поліпшує комунікацію бібліотекаря з користувачами, діапазон технічного інструментарію надає можливість бібліотечному фахівцю під час спілкування наводити курсор користувачів на певні корисні ресурси, таким чином повніше інформуючи та орієнтуючи споживачів у масивах бібліотечних й інших ресурсів; водночас можна відправляти користувачам необхідні їм електронні матеріали [284].

Знаходять широке застосування в бібліотечній практиці такі електронні сервіси, як Flickr.com, YouTube.com (відео), iTunes (аудіо), завдяки яким споживачі інформаційних послуг бібліотек можуть зі своїх комп'ютерів, мобільних телефонів та інших гаджетів завантажувати фото-, відео-, аудіоматеріали на сайт, легко поширюючи інформацію.

Активно впроваджується в роботу бібліотек і відеохостинг – веб-сайт, що дає змогу завантажувати й переглядати відео в браузері. Найвідомішим відеохостингом в Інтернеті є YouTube. Окремі бібліотеки вже мають свій відеоканал на YouTube і викладають там свої матеріали, насамперед це навчальні ролики, які висвітлюють роботу з електронним каталогом, придбаними електронними інформаційними ресурсами та записами телепередач, інтерв'ю зі співробітниками бібліотек.

Бібліотеки активізують свою присутність у соцмережах, створюють власні сторінки у Twitter, Facebook, Flickr, Blogspot та ін. У 2019 р. з тис. 543 бібліотечні установи вели свої блоги чи сторінки в соцмережах [22]. Така інтерактивна діяльність бібліотек сприяє поліпшенню комунікації з користувачами, вивченню користувацького попиту щодо бібліотечних новацій (продуктів, послуг тощо), забезпеченню якомога ширшого доступу до власних інформаційно-бібліотечних ресурсів, просуванню національних світоглядних цінностей та ідей як у своїй країні, так і за кордоном. Сторінки бібліотек у соцмережах стають майданчиками для дискусій, обміну досвідом та думками щодо проблем і завдань бібліотечної діяльності, основою для об'єднання спільних зусиль у вирішенні актуальних питань.

Наприклад, активна присутність структурних підрозділів НБУВ на своїх сторінках у соцмережі «Facebook». Так, відділ довідково-бібліографічного обслуговування інформує про поповнення фондів бібліотеки; Фонд Президентів України повідомляє про власні інформаційно-аналітичні продукти та нові надходження до музейної експозиції ФПУ, інформує про важливі події в професійному науковому середовищі; СІАЗ і НЮБ на своїх сторінках надають інформацію про випуски інформаційно-аналітичних бюлетенів з активним посиланням на них, запрошують узяти участь у наукових конференціях і круглих столах, повідомляють про нові виставки.

У березні 2016 р. увагу бібліотечної спільноти привернула публікація «Дистантний vs дистанційний» користувача Tetiana Hnanchak. Інтерактивна дискусія у Facebook розгорнулася навколо висвітлених у статті наукового співробітника НБУВ Т. Гранчак проблемних питань з бібліотечної термінології та необхідності їх правового врегулювання [66].

Використання СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ сторінок у Facebook як представницького майданчика своєї діяльності виявило зацікавленість читачів – найбільшу кількість переглядів отримують дописи з інформацією про підготовлені інформаційно-аналітичні продукти, користуються попитом матеріали з політичної, економічної, соціальної тематики. Це сприяє задоволенню інформаційних потреб користувачів, переконливо свідчить про перспективність цього інтерактивного напрямку бібліотечної діяльності.

«НБУВ, крім головної сторінки бібліотеки, представлена у Facebook ще дев'ятьма сторінками: Фонд Президентів України, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, Національна юридична бібліотека, Репортер СІАЗ, Рада молодих вчених НБУВ, Австрійська бібліотека в Києві, Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ, Відділ музичних фондів НБУВ, Відділ стародруків та рідкісних видань» [23].

Використання бібліотеками сторінок у соцмережах як представницьких майданчиків в електронному середовищі допомагає найбільш комплексно представити широкий спектр бібліотечного сервісу; донести до широкої аудиторії інтернет-користувачів інформацію про бібліотечні інформаційні ресурси та різні напрями діяльності бібліотек; забезпечити адресне задоволення інформаційних запитів користувачів.

Втілення концепції Бібліотеки 2.0 збільшує затребуваність ЕК та електронних ресурсів бібліотеки. Розширення навігаційних можливостей, удосконалення електронного сервісу робить пошук зрозумілим та більш дружнім до користувача. Тож розвиток індивідуалізованих форм бібліотечного електронного обслуговування сьогодні набуває пріоритетного значення.

У цьому контексті варто відзначити значний потенціал для бібліотек рекомендаційних сервісів Folksonomie, що передбачають дистан-

ційне звернення користувача до сформованої іншими читачами бази користувачьких оцінок прочитаного. Так, рекомендаційний сервіс соціальної мережі «Моя бібліотека» (URL: <http://my-lib.r/about>) надає можливість читачам залишити свої враження від прочитаних книжок, обмінятися думками з іншими учасниками групи. Така інтерактивна форма допомагає швидше зорієнтуватися в ресурсах та зробити власний вибір, утворити групу за інтересами, знайти нових друзів, а також сформувати особисту «книжкову полицю» на цьому сайті.

Підвищити рівень інформаційного забезпечення та комфортності умов співпраці користувачів і бібліотеки покликана персоналіфікація обслуговування, зокрема електронний сервіс «особистий кабінет» – спосіб організації персонального інформаційного простору на сайті, що дає змогу користувачеві керувати інформаційними запитами, отримувати додаткові послуги за запитами тощо. У бібліотеках провідних країн користувачі можуть дистанційно продовжити термін користування взятою в бібліотеці літературою, через власний електронний формуляр замовити й отримати в електронному вигляді статті з журналів і збірок, включених в електронний каталог бібліотеки.

Вітчизняні бібліотеки розвивають персоналізовані сервіси: «запис онлайн», «віртуальний абонемент» та «е-полиця» / «моя е-полиця» (відображення відібраних для роботи записів), отримання інформації на власну е-скриньку, «електронний формуляр». Так, можливості бібліотечного сервісу «електронний формуляр» можна розглянути на прикладі науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету (ВНТУ) – однієї з найбільших бібліотек закладів вищої освіти Подільського регіону України [260]. Завдяки сервісу «електронний формуляр» на сайті бібліотеки користувачі в будь-який час у дистанційному режимі звертаються до свого читачького формуляра для уточнення назв чи кількості взятих документів, терміну їх повернення, оформлення електронного замовлення тощо. За необхідності віддалений користувач має можливість замінити пароль доступу до власного електронного формуляра, а також замовити видання, знайдене в ЕК, для того щоб опрацювати його, завітавши в бібліотеку в зручний для себе час.

Серед нових послуг бібліотеки ВНТУ – продовження терміну користування документами без втручання бібліотекаря, а також сер-

віс «особистий кабінет», який передбачає зв'язок з автоматизованим переліком послуг бібліотеки й надання можливості керувати ним. Після авторизації в особистому кабінеті користувачі з будь-якого комп'ютера можуть переглядати, обирати і використовувати необхідні сервіси, отримувати доступ до повних текстів електронних документів, замовляти й отримувати в електронному форматі статті з журналів і збірників, наявних в електронному фонді бібліотеки, ставити питання бібліотекарю.

Таким чином, організація персонального інформаційного простору на сайті бібліотеки, тобто персоніфікація обслуговування, сприяє більш уважному ставленню до індивідуальних запитів і вподобань споживачів бібліотечних послуг; забезпечує зростання конкурентоспроможності бібліотеки як науково-інформаційного центру поряд з іншими суб'єктами сучасного інформаційного ринку: е-книгарнями, інформаційними агентствами, багато з яких пропонують таку послугу на власних вебсайтах. На переконання фахівців бібліотечної справи [23, 162, 260], забезпечення бібліотекою своїх користувачів електронним сервісом «особистий кабінет» сприятиме більш ефективній реалізації функціональних можливостей бібліотеки, підвищенню попиту на бібліотечні продукти й послуги та зростанню рівня задоволення суспільно-інформаційних запитів.

Розвиток комфортного та ефективного бібліотечного інформаційного середовища має враховувати такі важливі тенденції сьогодення, як затребуваність інформації в електронному форматі, постійне зростання інтернет-аудиторії, урізноманітнення та вдосконалення індивідуальних засобів комунікації. За даними дослідження «Smart Ukrainians 2018» [230], на початок 2018 р. в Україні постійних користувачів смартфонами – 45%, що в п'ять разів більше, ніж у 2013 р., а кількість користувачів мобільними телефонами всіх видів сягає 39 млн. Кількість мобільних користувачів фактично зрівнялася з аудиторією прихильників телебачення; наразі додаткові можливості гаджетів у вигляді спеціальних додатків використовують 91% українських користувачів.

З огляду на тенденцію збільшення користувачів мобільними телефонами, планшетами та смартфонами, підвищення вимог до послуг з інформаційного забезпечення, у бібліотечному середовищі приді-

ляється увага вивченню питань опанування інноваційними мобільними технологіями з метою залучення нових користувачів і розширення спектра бібліотечних інтернет-послуг. Адже активне використання мобільних технологій дає змогу бібліотекам створювати власні мобільні колекції, що можуть містити аудіокниги, електронні книги, аудіокурси з вивчення іноземних мов, музичні файли, фільми, фотоінформацію. Такі колекції можна завантажити із сайту бібліотеки на свій мобільний пристрій.

Провідні бібліотеки світу використовують спеціально створені мобільні додатки: Бібліотека університету Гента (Бельгія) пропонує додаток для iPhone, Android, Symbian, Windows Mobile, завдяки яким користувачі отримують доступ до сайту бібліотеки, її ЕК, БД, блогів, дізнаються про роботу бібліотеки та різноманітні заходи тощо. Окремі бібліотеки США створили додатки, які дають змогу пошуку в ЕК за певними критеріями – віковою групою, жанром і типом документа. У підсумку користувачі отримують перелік документів, що відповідає заданим параметрам [23, с. 185].

В Україні Дніпропетровська міська бібліотека запровадила обслуговування за допомогою мобільного додатка. Завдяки створеному у 2014 р. мобільному додатку «DnprLibrary» власники смартфонів і планшетів можуть читати електронні книги, дізнаватися про цікаві заходи та ставити запитання бібліотекарям онлайн. Корисна й популярна частина додатка «Топ-10 книг», після ознайомлення з якими можна замовити та безкоштовно отримати електронну версію книги. У додатковій вкладці також розміщено інформацію про театри, музеї, галереї та інші установи міста [74].

Вивчення дотичних до бібліотечної сфери мобільних додатків показує високий рівень затребуваності таких продуктів і послуг. Так, під час проведених у 2016 р. досліджень було з'ясовано, що мобільний додаток «Українська бібліотека – 2200 творів offline» завантажили 50 тис. користувачів; понад 5 тис. завантажень відбулося з додатка «Українська література», що пропонує класичні українські твори; понад 10 тис. скачувань зробили користувачі мобільної бібліотеки й аудіотеки «Smart Kyivstar» від мобільного оператора України «КиївСтар». У цьому додатку вони могли обирати для читання сучасних українських і російських письменників, а також вибрані

твори І. Франка, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Л. Толстого, М. Гоголя, О. Пушкіна та інших класиків; у 2017 р. кількість завантажень мобільного додатка «Кnyharnia.com» з українською літературою й музикою в Google Play перевищила 100 тис. (URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.skyhorseapps.homelib_ua_fre).

Наведені статистичні показники підтверджують високий рейтинг електронних тематичних додатків, а також висвітлюють особливості користувацьких уподобань щодо забезпечення інформаційних потреб. Така популярність мобільних додатків пояснюється їхніми певними перевагами та зручностями, зокрема це доступ до потрібної інформації з будь-якого місця перебування користувача; можливість використання матеріалу додатка в офлайн-режимі, тобто і в той час, коли гаджет не має доступу до Інтернету. При підключенні пристрою до мережі всі оновлення автоматично завантажуються в додаток; водночас на додаток надходять і всі бібліотечні новини та події, оскільки мобільні додатки інтегруються із сайтом.

Отже, зарубіжний досвід функціонування бібліотечних мобільних додатків, тенденція до збільшення кількості користувачів мобільними пристроями й затребуваність в Україні мобільних додатків дає підстави стверджувати про перспективність упровадження цього сервісу для вітчизняних бібліотек на шляху підвищення якості обслуговування сучасних користувачів бібліотеки.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній сфері сприяло започаткуванню таких форм і напрямів, які не могли бути реалізовані в традиційному бібліотечному середовищі, зокрема це створення електронних ресурсів, цифрове збереження та широкий спектр електронного сервісу з доступу до бібліографічної, текстової, візуальної та іншої інформації; дистантне обслуговування: формування особистої книжкової полиці в електронній бібліотеці, організація особистого кабінету на сайті бібліотеки тощо. Упровадження інноваційних форм і напрямів бібліотечної діяльності відбувається завдяки появі нових технологічних моделей щодо принципів проектування і створення вебресурсів.

Варто підтримати твердження К. Лобузіної [162, с. 45, 68] щодо ролі й значення вебтехнологій для бібліотечної справи: кожний з ета-

пів розвитку вебтехнологій відчутно впливає та привносить свої інструменти в бібліотечну діяльність, активуючи модернізацію бібліотечних онлайн-сервісів і послуг. Так, Веб 1.0 сформував умови для надання інформації про фонди та формування бібліотечних електронних каталогів OPAC (Online Public Access Catalogue), електронних бібліотек. Веб 2.0 створив передумови для впровадження інноваційних бібліотечних послуг: інтерактивних служб «Запитай бібліотекаря», віртуальної бібліографічної довідки, бібліотечних блогів і форумів, вікі-каталогів, фольксономій; бібліотечних сторінок у соцмережах. Веб 3.0 пропонує технологічні моделі реалізації високоінтелектуальних сервісів для забезпечення мобільного доступу до інформаційно-знанневих ресурсів і реалізації концепції семантичної бібліотеки (Бібліотека 3.0). На сучасному етапі розвитку вебтехнологій передбачається синергія найкращих ідей двох попередніх моделей: Веб 1.0 (зміст) і Веб 2.0 (технологія) з професійною підтримкою таких ресурсів інформаційними експертами (модераторами або менеджерами знань). Функціонування цієї моделі повністю збігаються з основним завданням бібліотеки – бути посередником між інформаційною сировиною та користувачем; посилюють роль бібліотечних фахівців як інформаційних експертів, які формують інтелектуальне історико-культурне й наукове електронне середовище, удосконалюють до нього доступ, допомагають знайти необхідні знання та інформацію.

Таким чином, упровадження новітніх електронних інформаційних технологій у бібліотечну діяльність сприяє підвищенню якості суспільного інформаційного забезпечення, оскільки формування електронних ресурсів і розвиток широкого спектра сервісів дистанційного обслуговування забезпечують загальну доступність інформації всім споживачам бібліотечних послуг незалежно від їхнього соціального чи професійного статусу, місця перебування. Урізноманітнення бібліотечного електронного сервісу для користувачів бібліотеки за допомогою мобільних й інтерактивних технологій сприяють якомого повнішому представленню бібліотечних ресурсів в інформаційному вітчизняному та світовому просторі, підвищенню інформаційного, інтелектуального, наукового забезпечення користувачів.

5.2. Бібліотечне обслуговування внутрішньо переміщених осіб

Через військову агресію та окупацію частини території України перед вітчизняними бібліотеками постали нові завдання із забезпечення суспільно-інформаційних запитів і надання якісних інформаційно-бібліотечних послуг громадянам, які з Криму та Сходу України були вимушені переміститися в інші області нашої країни. Відповідно до норм міжнародного права вони становлять нову категорію громадян – внутрішньо переміщені особи (ВПО).

Наразі для розв'язання широкого кола проблем ВПО ведеться цілеспрямована робота державними інституціями, міжнародними та громадськими організаціями, волонтерами.

Для допомоги вимушеним переселенцям у бібліотечній вітчизняній системі почалася реалізація проєкту надання інформаційно-комунікаційних послуг новій цільовій категорії бібліотечних користувачів, стали розвиватися нові форми бібліотечної діяльності; робота з урізноманітнення електронного бібліотечного сервісу для ВПО набула системного характеру. У контексті цього напрямку діяльності завдання бібліотеки – акумулювати важливі дані для своєчасного інформування ВПО про можливості працевлаштування, зміни в законодавстві, перелік необхідних документів для отримання статусу ВПО, соціальної допомоги тощо.

Дослідники приділяють значну увагу питанням трансформації бібліотечної сфери, упровадженню нових форм і методів для якісного задоволення запитів соціуму на суспільно важливу інформацію. Різні аспекти розвитку соціальної місії та інформаційної функції бібліотеки досліджували О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик [124, 126], О. Воскобойнікова-Гузєва [44, 45], В. Пашкова [196], С. Горова [47, 49], Т. Гранчак [63], Т. Вилегжаніна [34, 35]; зміни в інформаційних запитах користувачів вивчали Т. Коваль [139], М. Дворкіна [73], О. Ворошилов [41], О. Лопата [165, 166].

Соціальне призначення бібліотеки розглядається в сучасному бібліотекознавстві як одна із сутнісних функцій, завданням якої є надання якомога ширшого доступу до соціально значущих документів для задоволення інформаційних потреб. І водночас соціальна функція

розглядається як прикладна функція, що пов'язана із соціально-економічним, політичним розвитком держави та передбачає активну участь бібліотек у вирішенні актуальних суспільно значущих завдань.

Сьогодні вивчення теоретичних, методичних і прикладних аспектів нових напрямів бібліотечної діяльності щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам – важливий напрям роботи бібліотечної спільноти. Сучасні соціально-інформаційні виклики в житті України вплинули на організацію роботи бібліотек, показники бібліотечного обслуговування. Так, зменшилася кількість звернень на вебсайти ОУНБ: 4087,7 тис. у 2014 р. проти 4845,7 тис. у 2013 р. (-758,7). Кількість звернень на вебсайти бібліотек державних ЗВО України (201 бібліотека) у 2015 р. становила 14 млн 390 тис. 432 проти 14 млн 426 тис. 466 звернень у 2014 р. [18, 193].

Наразі бібліотеки – універсальні інформаційні центри – тісно вбудовані в загальнодержавний процес допомоги внутрішнім переселенцям. За ініціативи Міністерства культури України з метою забезпечення й надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг ВПО, налагодження ефективних механізмів комунікації громадян з місцевими органами влади, сприяння соціальній адаптації переселенців на базі бібліотек створено центри підтримки внутрішньо переміщених осіб, затверджено план організації і впровадження цієї ініціативи в життя (Наказ Міністерства культури України від 18.09.2014 р. № 773 «Про реалізацію проекту “Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами”») [216]. Під час впровадження ініціативи було організовано систему підготовки бібліотечних працівників у тренінгових центрах в ОУНБ, бібліотеки розпочали кваліфіковане інформаційне обслуговування внутрішньо переміщених осіб у 559 населених пунктах [201].

Бібліотекарі оволоділи новими знаннями із психології та благодійності, опанували надання послуг із соціально-економічної адаптації тощо. Лише за жовтень 2014 р. українські бібліотеки (у тому числі й сільські) оперативно відреагували на 16 тис. 625 звернень внутрішньо переміщених осіб. Ідеться про надання бібліотеками допомоги в отриманні документів, перереєстрації на отримання соціальних виплат, пошуку роботи й житла, надання в користування Інтернету,

допомоги в пошуку інформації про виборчий процес і голосування тощо.

Фахівці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського вивчали соціокультурні й інформаційно-консультативні аспекти роботи бібліотек у кризових умовах; науковці інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ – СІАЗ і НЮБ – зосереджували свої дослідження на проблемах біженців, ВПО та інших вразливих категоріях населення. Результати моніторингові, аналітичні напрацювання й дослідження відображаються в збірнику наукових праць НБУВ «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», фаховому журналі НБУВ «Бібліотечний вісник», інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі», в інформаційному бюлетені «Адаптація переселенців в Україні». Видання поповнюють електронні ресурси вебсайту Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ: СІАЗ, НЮБ, ФПУ, а також оперативно надсилаються в центральні й регіональні владні структури, органи самоврядування в усіх регіонах країни. Дистанційні користувачі оперативно отримують аналітичні випуски тематично структурованої інформації, де максимально сконцентровано різні точки зору, вміщено обґрунтування і висновки експертів з нагальних соціально-політичних та економічних питань, досвід і приклади розв'язання певних проблем.

Учасники Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація», що відбулася в НБУВ у жовтні 2016 р., підкресливали значення бібліотеки в забезпеченні рівних можливостей громадян у доступі до інформації та знань, формуванні інформаційної культури суспільства.

О. Воскобойнікова-Гузєва, наголошуючи на бурхливій і некерованій трансформації, що відбувається в бібліотечній системі, визначила оптимальні моделі розвитку сучасної бібліотеки як мультифункціональної установи: бібліотека – науково-інформаційний центр, бібліотека – загальнодоступний освітній центр, бібліотека – інформаційно-аналітичний центр, бібліотека – культурно-просвітницький центр, бібліотека – центр дозвілля, бібліотека – суспільно-комунікаційний центр тощо. Вона наголосила, що в окремі періоди функціонування бібліотеки певні моделі можуть поєднуватися або бути пріоритет-

ними, однак будь-яка модель розвитку бібліотеки передбачає активне використання партнерства [42].

Вивчаючи взаємодію бібліотек із владою, установами, громадою, О. Воскобойнікова-Гузєва зазначає, що соціальне партнерство – це особливий вид суспільних відносин, показник соціально-економічної та політичної зрілості суспільства. «З бібліотекознавчої точки зору соціальне партнерство розглядається як комплекс багатоваріантних відносин між бібліотечно-інформаційними установами та державними й місцевими органами влади, різними установами, громадськими організаціями, підприємствами, метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) максимально повного задоволення інформаційних, соціокультурних, освітніх потреб суспільства шляхом реалізації спільних проєктів і заходів» [43, с. 3–7].

Під час реалізації науково-дослідної роботи «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек як фактор розвитку суспільства знань» відділ комплексних наукових та науково-інформаційних проєктів НБУВ провів моніторинг сайтів національних, державних, наукових, обласних бібліотек щодо проведення ними заходів соціокультурного спрямування протягом 2014–2016 рр.

Результати моніторингу всіх регіонів країни показали активну співпрацю бібліотек із владою, волонтерськими рухами, громадськими організаціями для проведення науково-інформаційних, культурно-масових заходів з підтримки учасників АТО і їхніх сімей, ВПО. На своїх сайтах і сторінках у соцмережах бібліотеки розміщують фото- і відеорепортажі, електронні презентації виставок, що показують світовій спільноті єднання зусиль державних і громадських інституцій, громадян у подоланні сучасних викликів [44, с. 12–17].

Важливим напрямом бібліотечної діяльності є акцентування суспільного дискурсу на актуальних питаннях, наповнення інформаційного простору суспільно значущими науково-аналітичними продуктами, що генеруються аналітичними підрозділами провідних бібліотек України та публікуються на їхніх вебсайтах, зокрема науковцями інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ. Так, О. Симоненко в статті «Вимушені переселенці зі Сходу України: проблеми і шляхи їх вирішення» (URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2014/ukr17.pdf>)

аналізувала проблеми, що виникли з першими хвилями переміщення населення: інтеграція ВПО в місцеві громади, налагодження комунікації між переселенцями та соціумом, що їх приймає. У статті наводяться випадки протистоянь між місцевими й новоприбулими громадянами, а також приклади розв'язання проблем і запобігання напруженню в громаді, яка приймає ВПО. О. Симоненко акцентує увагу на важливості більш ширшого висвітлення в масмедіа цих питань, зокрема в регіональних ЗМІ.

Аналіз ефективності державної допомоги ВПО, зокрема правового забезпечення, показує актуальність своєчасного законодавчого унормування, необхідність регулярного внесення змін в уже прийняті документи для законодавчого врегулювання ряду проблем внутрішньо переміщених осіб.

Бібліотечна інформаційно-аналітична діяльність покликана забезпечувати структурованою, систематизованою інформацією органи державної влади, допомагати в прийнятті ефективних управлінських рішень і водночас забезпечувати соціум науковою, експертною інформацією. Дієвими напрямками реалізації такої діяльності є дистанційне забезпечення науково-аналітичними матеріалами владних структур; публікації в тематичних бюлетенях та журналах, що видаються інформаційно-аналітичними підрозділами НБУВ, поповнюють вебпортал НБУВ. Викладення проблемного матеріалу в цих виданнях супроводжується широким цитуванням, що сприяє введенню в інформаційний обіг пласту суспільно значущих матеріалів.

Так, законодавчу підтримку певних категорій ВПО висвітлено в публікації М. Дем'яненка «Актуальні проблеми переселенців в Україні» (URL: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2006:aktualni-problemi-pereselentsiv-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350), а в його статті «Безвізовий режим з ЄС у контексті проблеми біженців» (URL: <http://nbuv.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr23.pdf>) проаналізовано вирішення питання безвізу з ЄС для України в контексті появи ВПО, загальноєвропейських проблем біженців, міграції населення.

На тлі загальносвітових міграційних процесів привертало увагу побоювання країн ЄС перспектив включення в цей потік українців, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на Сході України.

Адже зростання потоку біженців у європейські країни потребуватиме істотного збільшення видатків на облаштування й соціальне забезпечення переселенців. Однак істотна відмінність української міграції від потоку біженців з країн Близького Сходу й Африки полягає в тому, що наші співгромадяни планують переважно тимчасові заробітки для забезпечення своїх родин, які залишилися вдома, і не прагнуть влаштувати своє життя за рахунок європейських платників податків, зазначає М. Закіров у статті «Українське відлуння європейських проблем» (URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2015/rez75.pdf>), досліджуючи проблематику ВПО у контексті міжнародних потоків мігрантів, біженців і переселенців.

Проблема працевлаштування ВПО в Україні залишається вкрай актуальною. Соціологічні дослідження цієї проблематики у 2016 р. показали, що, наприклад, у Львові 70% переселенців знайшли роботу. Водночас соціологи зазначають, що люди повертаються на Донбас переважно через відсутність можливості закріпитися на мирній території. Люди скаржаться на переїзди з однієї орендованої квартири в іншу, на життя в напівзруйнованих гуртожитках. Вони змушені численним бюрократичним інстанціям доводити, що вони справді переселенці, зазначає М. Закіров у статті «Штрихи до портрету українського переселенця» (URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr9.pdf>), присвяченій проблемам і шляхам подолання перешкод новими мешканцями в процесі їх інтеграції. Тому ефективна державна політика має будуватися саме з урахуванням матеріальних і психологічних особливостей різних соціальних груп вимушених переселенців.

У публікації «Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб» (URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf>) М. Закіров акцентує увагу на тому, як законотворча діяльність допомагає в розв'язанні певних проблем ВПО: у працевлаштуванні на новому місці й забезпеченні захисту прав працівників, здобутті освіти, забезпеченні житлом тощо. Таким чином, автор висвітлює функціонування системи соціального захисту щодо ВПО, окреслює коло питань, що потребують подальшого правового врегулювання. Також М. Закіровим досліджено питання забезпечення житлом вимушених переселенців у публікації «Набутий досвід і перспек-

тивні проекти розв'язання житлових проблем переселенців» (URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2346:pereselenci-2&catid=64&Itemid=376), висвітлено вже реалізовані, а також ті державні програми, що в стані розроблення, проекти міжнародних організацій, волонтерів, громадських об'єднань.

Треба зазначити, що в дослідженнях проблематики ВПО М. Закіров та інші аналітики звертають увагу на недостатній рівень висвітлення цієї теми в ЗМІ. Зокрема, М. Закіров наголошує на необхідності активізації суспільного дискурсу щодо питань, які постають навколо вимушених переселенців. Як зазначає експерт Інституту демократії ім. П. Орлика В. Кипень, з великою імовірністю проблеми й залишатимуться болючими та конфліктними, допоки не отримають відповідного рівня уваги громадськості та влади.

Саме тому важливі дослідження проблематики ВПО й оприлюднення фахових думок, експертних висновків і порад, висвітлення успішних прикладів вирішення питань, що виникають у вимушених переселенців.

У процесі вивчення проблематики ВПО співробітники аналітичних підрозділів НБУВ забезпечують інформаційно-аналітичними продуктами органи державної влади, поповнюють експертними матеріалами вебпортал НБУВ, надають інформаційно-консультаційну допомогу та роз'яснення соціально-правових норм ВПО.

Так, на початку 2017 р. експерт Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ Ю. Половинчак була запрошена в студію радіо «Голос Донбасу» на програму «Ціна питання» – для надання соціально-правової консультації з питань допомоги внутрішньо переміщеним особам, роз'яснень законодавчих змін у порядку обліку переселенців. У прямому ефірі Ю. Половинчак детально роз'яснювала механізм отримання соціальних виплат пенсіонерами, студентами, громадянами, які працюють, відповідала на запитання в прямому ефірі. Слухати Ю. Половинчак можна було з радіоприймача; програма також транслювалася в прямому ефірі в мережі Інтернет (www.radio.dp.ua) і в соцмережі «Facebook», на телеканалі «До тебе».

Для допомоги внутрішньо переміщеним особам на сайті Державної бібліотеки України для юнацтва та на її вебсторінці у Facebook представлено тематичні інформаційні матеріали: «Куди звернутися

якщо...», рубрика «Вимушеним переселенцям», яка користується попитом.

На сайті Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого (URL: <https://nlu.org.ua>) створено розділи: «На допомогу переселенцям і біженцям», «На допомогу учасникам АТО та волонтерам», де представлено міжнародне та вітчизняне законодавство, нормативно-правові акти, статті з періодики відповідної тематики тощо.

Генеральний директор НБУ ім. Ярослава Мудрого Т. Вилегжанина на сторінках фахового видання «Бібліотечна планета» ґрунтовно висвітлює допомогу бібліотек внутрішньо переміщеним особам й учасникам АТО. Вона зазначає, що бібліотека стає одним з найнеобхідніших елементів соціальної інфраструктури, пов'язаним із задоволенням фундаментальних прав членів місцевих громад на інформацію, культуру, освіту [34, 35].

У регіонах України вітчизняна бібліотечна мережа також пропонує внутрішньо переміщеним особам широкий комплекс соціальної інформаційно-консультаційної допомоги завдяки розвитку спеціальних напрямів бібліотечно-інформаційного обслуговування нової цільової групи бібліотечних користувачів і застосуванню новітніх ІКТ. Так, Регіональний тренінговий центр Харківської ОУНБ реалізовував соціальний проєкт «Комп'ютерні курси для переселенців» за підтримки програми «Українська ініціатива з підвищення впевненості» та фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

У Новоайдарській районній бібліотеці Луганської області переселенцям пропонується широкий спектр інформаційно-бібліотечних послуг, серед яких найбільш затребуваними й корисними було використання Інтернету: пересилання документації електронною поштою, спілкування в соцмережах і через Skype, отримання інформації про надання гуманітарної допомоги, оренда житла. Актуальність цього напряму роботи підтверджує загальне зростання кількості користувачів бібліотек [226].

Завдяки навчанням в тренінговому центрі Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Пчілки та районних книгозбірнях бібліотекарі Волині надають якісні бібліотечно-інформаційні послуги вимушеним переселенцям, допомагають їм адаптуватися на новому місці, налагодити комунікацію з місцевими органами

влади. У Волинських бібліотеках вимушені переселенці, завдяки сучасним сервісам, отримують безкоштовне навчання комп'ютерній грамотності та на онлайн-курсах з англійської мови, замовляють через Інтернет необхідні товари, квитки на потяг, автобус тощо [39].

У Хмельницькій області для якісного обслуговування ВПО Волочиська центральна бібліотека співпрацює з Хмельницькою районною державною адміністрацією, де створено міжвідомчий координаційний штаб з питань, пов'язаних із соціальним забезпеченням громадян цієї категорії, з центром зайнятості населення, управлінням соціального захисту населення. У бібліотеці переселенцям надається безкоштовний доступ до Інтернету. Для них бібліотекарями підготовлено «Інформаційний довідник для громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території»; інформаційний список законодавчих матеріалів та інтернет-ресурсів «Законодавство про права переселенців».

На вебсайті Волочиської центральної районної бібліотеки розміщено інформаційні матеріали нормативно-правового характеру та список інтернет-ресурсів для ВПО, «які допоможуть зорієнтуватися в законодавчій інформації та підкажуть як діяти далі» (рис. 5.2.1, 5.2.2).

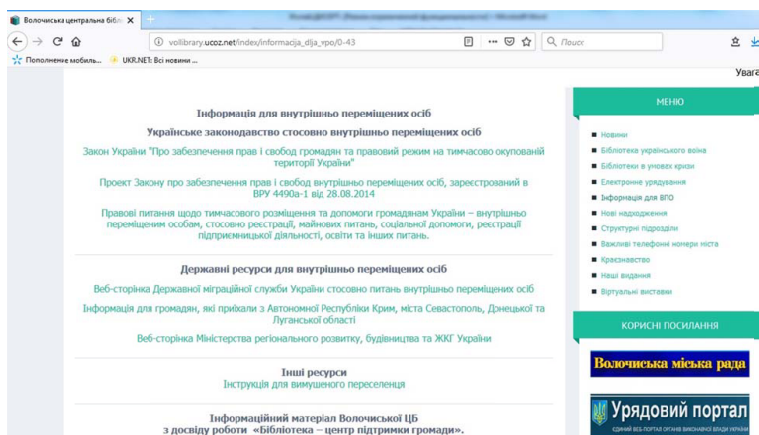

Рис. 5.2.1. Сайт Волочиської центральної бібліотеки. Інформаційні матеріали для ВПО

Джерело: http://vollybrary.ucoz.net/index/informacija_dlja_vpo/0-43

(дата перегляду: 10.05.2015 р.)

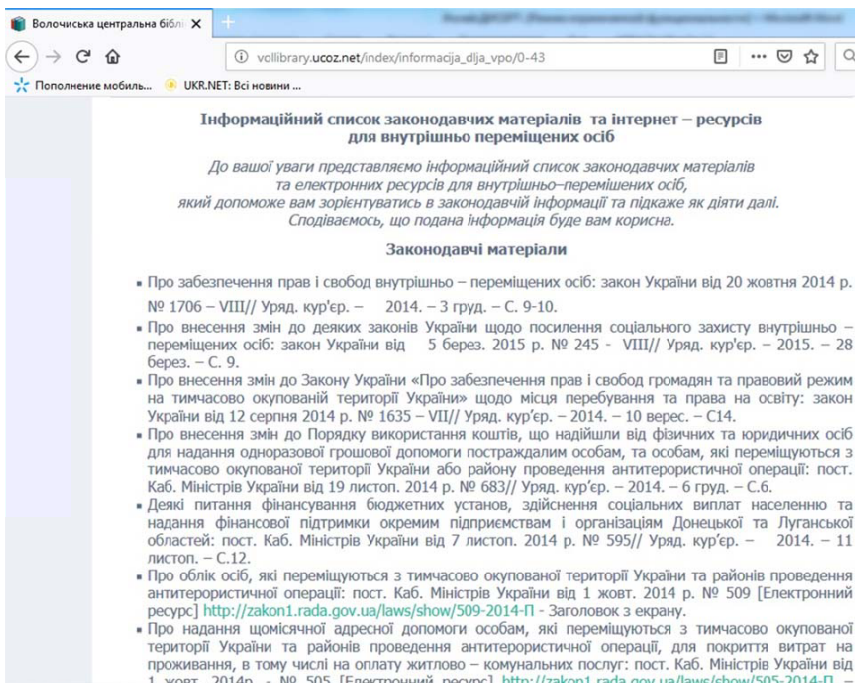

Рис. 5.2.2. Сайт Волочиської центральної бібліотеки. Інформаційні матеріали для ВПО
 Джерело: http://vollibrary.ucoz.net/index/informacija_dlja_vpo/0-43
 (дата перегляду: 10.05.2015 р.)

Свідченням кваліфікованої та наполегливої роботи бібліотеки з користувачами-переселенцями є ряд успішних історій із працевлаштування ВПО, допомоги в самоосвіті дорослих і дітей тощо [127].

У Миколаєві у 2016 р. Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького організувала безкоштовні курси з вивчення англійської мови для ВПО. Онлайн-заняття та групові розмовні сесії відбуваються за зручним графіком; бібліотеки міста надають учасникам проекту інтернет-місця для індивідуальних онлайн-занять. Після успішного закінчення курсів видається сертифікат. Навчальні курси організовано в рамках проекту «Ділова англійська онлайн для вимушених переселенців» за підтримки Посольства США в Україні [30].

У Центральній міській бібліотеці Слов'янська Донецької області 17 листопада 2015 р. відкрили ХХХ інформаційно-культурний центр (ІКЦ) «Вікно в Америку», обладнаний найновішими технологіями. Тут для відвідувачів надано нові комп'ютери та безкоштовний Інтернет, WI-FI-зона, принтери, копіювальні апарати, телевізор, iPad, електронний рідер, електронні бази даних, багато інтерактивних ігор, ліцензійних фільмів.

Відкриття інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» істотно розширило інформаційні можливості бібліотеки. Внутрішньо переміщені громадяни та мешканці Слов'янська отримують кваліфіковане і якісне забезпечення своїх інформаційних запитів щодо соціально-правових питань, виконання професійних та освітніх завдань; середньомісячний показник відвідування бібліотеки зріс на 1 тис. 500 додаткових відвідувань [255].

На Сумщині Тростянецька центральна районна бібліотека – майданчик для інформаційного забезпечення переселенців. Працюючи в тісному партнерстві із соціальними службами, бібліотека здійснює різносторонню підтримку внутрішньо переміщених осіб. Бібліотекарями створено власний ресурс – блог КЗ «Тростянецька ЦРБ», на якому представлено «Кейс інформаційної допомоги переселенцям». Комплекс інформаційно-просвітницьких послуг, що надає бібліотека для користувачів цієї категорії, допомагає вирішувати гострі питання соціально-правового захисту ВПО, зокрема забезпечення житлом, працевлаштування тощо [9].

Сайт Роменської центральної міської бібліотеки для дорослих ім. Б. Антоненка-Давидовича – ще один яскравий приклад креативної роботи сумських бібліотекарів щодо забезпечення переселенців та учасників АТО бібліотечно-інформаційними послугами. На головній сторінці сайту бібліотеки привертає увагу відеопрезентація «Повертайся живим», присвячена учасникам АТО. Під музичний супровід фотохроніка показує трагічні події нашої історії: довідка про АТО, захист Донецького аеропорту, знімки військових, волонтерів, медиків – усіх, хто захищає країну, докладає зусиль для наближення перемоги. Душевні слова музичного супроводу закликають демобілізованих захисників попри біль військових втрат долучатися до розбудови мирного життя. Далі з гіперактивного повідомлення «Бібліотека

українського воїна» завантажується інформація щодо Всеукраїнської акції «Бібліотека українського воїна» (рис. 5.2.3).

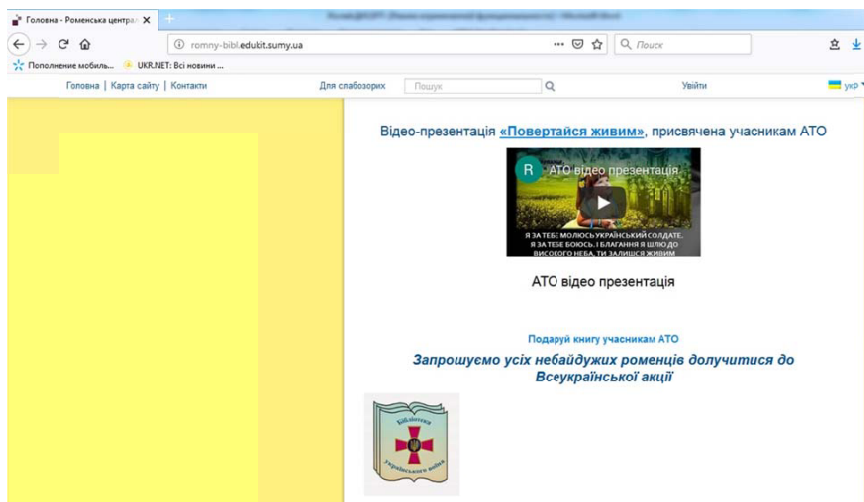

Рис. 5.2.3. Сайт Роменської центральної міської бібліотеки для дорослих ім. Б. Антоненка-Давидовича

Джерело: <http://romny-bibl.edukit.sumy.ua> (дата звернення: 11.12.2016)

Нижче розміщено гіперактивне повідомлення: «До уваги переселенців та учасників АТО. На сайті розміщено інформацію для громадян, які переселяються з тимчасово окупованих територій».

На головній сторінці сайту бібліотеки в рубриці «Наша діяльність» розміщено гіперактивне посилання «Для вас, учасники АТО та переселенці».

За цими гіперактивними посиланнями користувачі отримують актуальну, змістовну та потрібну їм інформацію. Усі розділи гіперактивні, з них є переходи на потрібні документи чи сайти органу державної влади, благодійного фонду, громадської чи волонтерської організації (див. рис. 5.2.4).

Надається інформація про конкурс грантів на розвиток бізнесу для ВПО й можливість подання заявки на участь у грантовій програмі ПРООН для внутрішньо переміщених осіб [229].

Заслуговує на увагу досвід Наукової бібліотеки Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, евакуйованого через військові дії з м. Луганськ до м. Сєверодонецьк Луганської області, де було продовжено освітню й наукову діяльність у дистанційному форматі. Роботу бібліотеки орієнтовано переважно на віртуальне середовище, основним інформаційним провідником є новостворений бібліотечний сайт – <http://librarysnu.at.ua>, через який студентам і викладачам надається доступ до фонду бібліотеки, виконуються бібліографічні довідки за допомогою віртуальних сервісів.

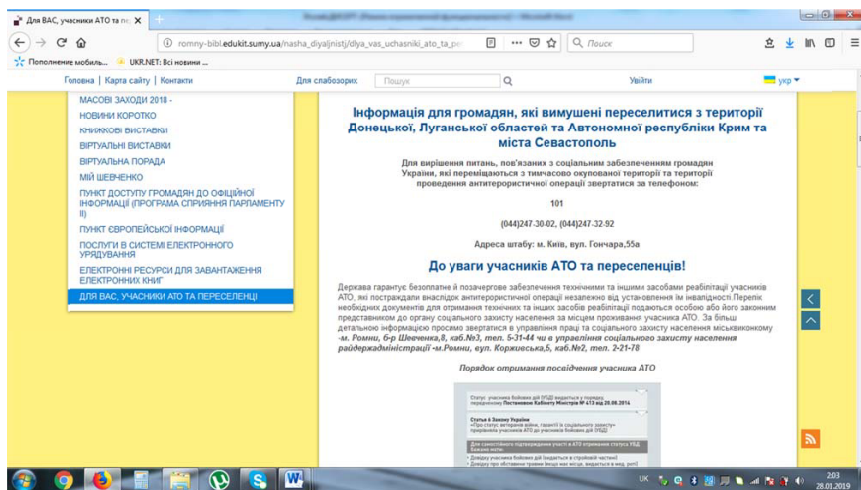

Рис. 5.2.4. Сайт Роменської центральної міської бібліотеки для дорослих ім. Б. Антоненка-Давидовича
Джерело: <http://romny-bibl.edukit.sumy.ua> (дата звернення: 11.12.2016)

Бібліотека виступає в ролі інформаційного посередника, навігатора; здійснює пошук, відбір та аналітико-синтетичне оброблення інтернет-ресурсів для забезпечення користувачів релевантним матеріалом. Електронні сервіси бібліотеки відкривають нові можливості в інформаційному забезпеченні користувачів і користуються попитом. Лише за перші сім місяців існування сайту було зареєстровано понад 18 тис. відвідувань.

Таким чином, бібліотечні установи демонструють посилення їхнього значення як універсальних інформаційних центрів, що в складний період вітчизняної історії спроможні своєчасно запроваджувати нові напрями бібліотечної роботи, відповідати на різноманітні соціально орієнтовані запити громадян, у тому числі вимушених переселенців.

Для підвищення якості обслуговування нової групи користувачів бібліотеки в рамках науково-дослідної роботи вивчають особливості користувацького попиту з урахуванням соціально-економічних змін у країні.

Сектор соціологічних досліджень та розвитку Регіонального тренінгового центру Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Островського підбив підсумки науково-дослідної роботи бібліотек області за 2015 р., у рамках якої було проведено онлайн-дослідження «Робота бібліотек Хмельниччини з допомоги внутрішньо переміщеним особам», соціологічне дослідження «ВПО і бібліотека» та ін. Результати вивчення інформаційних запитів переміщених осіб показали актуальність для них бібліотечно-інформаційних послуг, значний попит організації бібліотеками навчання комп'ютерній грамотності.

За результатами аналізу зібраного матеріалу під час досліджень співробітниками Хмельницької ОУНБ підготовлено статистичні таблиці, аналітичні записки, які використовуються в плануванні роботи бібліотек області для покращення їхньої діяльності [2].

Мелітопольська центральна міська бібліотека ім. М. Лермонтова (м. Мелітополь Запорізької області) за проєкт «Мелітопольський контактний центр для тимчасових переселенців» є серед переможців конкурсу «Бібліотека року 2015», організованого УБА спільно з Міністерством культури України за підтримки Запорізької міськради. Перед відкриттям центру проводилося соціологічне дослідження інформаційних потреб ВПО шляхом розповсюдження анкет для вивчення інформаційних запитів користувачів і фласрів про послуги центру. Таким чином було з'ясовано коло проблем, що стоять перед вимушеними переселенцями, і розпочато надання послуг, серед яких: користування Інтернетом на безоплатній основі; отримання інформаційно-консультаційної допомоги щодо соціального-право-

вого забезпечення ВПО; тренінги з комп'ютерної грамотності тощо. Бібліотекарі центру також опанували новий вид послуг і допомагають переселенцям в оформленні онлайн-заяв через сайт Служби безпеки України для переміщення через блок-пости [224].

Львівська ОУНБ організовує дослідження роботи публічних бібліотек Централізованої бібліотечної системи Львівщини щодо обслуговування ВПО.

У рамках науково-дослідної роботи Львівською ОУНБ проведено моніторинг роботи бібліотек області протягом 2014–2015 рр. Аналіз затребуваності послуг бібліотек серед ВПО виявив, що 52% користувачів-переселенців за допомогою Інтернету шукали необхідну інформацію, 23% – використовували skype-зв'язком, 21% – використовували електронну пошту, 4% – замовляли товари через Інтернет. Також переселенці отримували літературу на абонементі, у читальному залі, користувалися періодикою.

З метою підвищення якості обслуговування нової групи користувачів Львівська ОУНБ рекомендує бібліотекам області активніше співпрацювати зі структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних / міських держадміністрацій, виконавчими органами районних, міських, сільських рад з питань розміщення ВПО на території міста / району; забезпечувати отримання оперативної інформації, використовуючи сайти та вебпредставництва владних структур і провідних бібліотек, громадських організацій; з метою обміну досвідом та впровадження новацій у роботі з вимушеними переселенцями долучитися до групи в соціальній мережі «Facebook» «Бібліотеки у допомогу ВПО» (URL: <https://www.facebook.com/groups/1388255221435075>).

В аналітичній довідці про роботу публічних бібліотек Львівської області з ВПО фахівці ОУНБ зазначають, що за результатами моніторингу публічні бібліотеки обслуговують лише 9% зареєстрованих ВПО на Львівщині. Тому, ідеться в документі, бібліотекарям варто проводити рекламні кампанії бібліотечного інформаційного сервісу для ВПО; залучати вимушених переселенців до життя громади через бібліотеку [13].

На проблемах промоції бібліотечної роботи також наголошували учасники круглого столу «Інформаційні потреби переселенців Жито-

мирщини: як покращити комунікацію між владою, переселенцями, НДО та ЗМІ і забезпечити доступ до важливої інформації», що відбувся в Житомирській ОУНБ ім. Олега Ольжича [273]. Оприлюднені на заході результати досліджень Європейської дослідницької асоціації та Інституту демократії ім. П. Орлика свідчать, що місцеві й центральні ЗМІ недостатньо інформують громадськість про проблеми переселенців, а ВПО не мають задовільного доступу до офіційної інформації, рішень місцевої та центральної влади. Медіамоніторинги останніх років також показують низький рівень висвітлення проблематики ВПО регіональними ЗМІ, журналісти мало уваги приділяють діям місцевої влади щодо розв'язання проблем вимушених переселенців (URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_1/33.pdf).

Очевидно, що залишається нагальною проблема донесення можливостей бібліотечного сервісу та електронних бібліотечних ресурсів до громади. Її розв'язання полягає в активізації рекламної діяльності бібліотеки для оповіщення реальних і потенційних користувачів про бібліотечно-інформаційні продукти й послуги, стимулювання попиту на бібліотечні послуги. У контексті вирішення питань промоції бібліотечної роботи варто відзначити реалізацію проекту «Регіональні піар-офіси сучасних бібліотек», розробленого Міністерством культури України, програмою «Бібліоміст» спільно з ГО «Центр медіа-реформ». В Україні за декілька років завдяки цьому проекту вже понад 60 бібліотек організували власні піар-офіси та професійні піар-команди, які ефективно реалізують завдання з промоції.

Важливо, щоб бібліотека була і популяризатором своєї діяльності, і експертом з бібліотечної справи, який враховує сучасні потреби користувача.

ВИСНОВКИ

В умовах глобалізаційних процесів інформатизації та розбудови суспільства знань інформація стає дедалі більш вагомим ресурсом розвитку і держави, і кожної особистості. Зростання інформаційної затребуваності всіма соціальними структурами суспільства посилює значення провідних суб'єктів інформаційних обмінів – бібліотек, що активно розвивають електронні форми обслуговування для якнайповнішого забезпечення соціуму суспільно значущою, науково-інтелектуальною інформацією. Тому вивчення функціонування та перспектив розвитку електронного сервісу сучасної бібліотеки на основі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій є на часі.

Актуальність дослідження обумовлена його спрямованістю на розв'язання суперечності між практикою функціонування бібліотечно-електронного сервісу, інформаційно-аналітичного супроводу цільових категорій користувачів і недостатнім рівнем теоретичного осмислення наявного досвіду та науково-методичного забезпечення цих напрямів діяльності бібліотеки.

Аналіз понятійного апарату досліджуваної теми засвідчив процес розширення терміносистеми в міжнародних і вітчизняних законодавчих та нормативних документах через активне впровадження в бібліотечну практику ІКТ, еволюцію запитів користувачів. Модернізаційні процеси бібліотечної галузі зумовлюють необхідність подальших досліджень сервісного, клієнтоспрямованого бібліотечно-електронного обслуговування різних категорій користувачів. Виокремлення характерних ознак бібліотечно-електронного обслуговування електронними ресурсами, бібліотечно-інформаційно-аналітичного забезпечення в дослідженнях останнього періоду дало можливість синтезувати та запропонувати такі поняття, як «бібліотечний електронний сервіс» – це процес взаємодії суб'єктів бібліотечної діяльності й соціуму, що супроводжується активним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, організованою системою інформаційно-аналі-

тичного забезпечення для ефективного задоволення інформаційних запитів користувачів; «цільові користувачі бібліотеки» – це члени групи споживачів бібліотечних послуг, об'єднаних однією темою інформаційного забезпечення.

Узагальнення результатів упровадження ІКТ у бібліотечну практику засвідчило вплив процесу інформатизації на зміст інформаційної функції бібліотеки.

Трансформація інформаційної функції сучасних бібліотек обумовлена прискоренням темпів розвитку інформаційного суспільства й проявляється в інтенсифікації виробництва нової суспільно значущої інформації через зростання її затребуваності в усіх сферах діяльності членів спільноти. Інформаційна функція бібліотеки змінюється від традиційного інформування про свої фонди та сприяння орієнтації читачів в інформаційних ресурсах до організації забезпечення бібліотечними інформаційними продуктами власного виробництва користувачів за межами бібліотеки, що сприяє поліпшенню бібліотечного обслуговування, більш активному введенню в обіг суспільно значущих матеріалів.

Проведене дослідження бібліотекознавчої літератури, процесу адаптації вітчизняної бібліотечної мережі до цифрового середовища дало підстави зробити висновки, що сьогодні бібліотечні установи відіграють важливу роль в умовах глобальної інформатизації суспільного розвитку, залишаються доступним і безкоштовним джерелом отримання достовірної інформації; у вітчизняній бібліотечній системі досить активно впроваджуються новітні ІКТ, здійснюється пошук інновацій; усі базові бібліотеки (ОННБ, ХДНБ та ОУНБ) створюють різноманітні електронні ресурси: бази даних, сайти, портали, електронні каталоги, цифрові бібліотеки, відкриті архіви, а також беруть участь у масштабних корпоративних цифрових проєктах: Центрально-український кооперативний каталог (ЦУКК), корпоративний проєкт «Історична Волинь» з формування ББД та ЕБД повнотекстових документів; корпоративний проєкт віртуальної бібліографічної довідки «Об'єднана довідкова служба бібліотек України» та ін.

У сучасному інформаційному просторі бібліотеки трансформуються в нові документно-комунікаційні центри, оснащені електронними інформаційними технологіями та орієнтовані на ефективне

використання цифрових, інших інформаційних ресурсів для забезпечення трансферу інформаційно-інтелектуальних ресурсів у всі сфери життєдіяльності соціуму в інтересах національного розвитку.

Водночас варто зазначити, що в національному інфопросторі реалізуються різноманітні способи негативних інформаційних впливів, поширюються значні масиви недостовірної, малоякісної інформації з точки зору суспільного розвитку. Наповнення електронної системи соціальних комунікацій різною інформацією, переважно низької якості, підготовленої непрофесійно, актуалізує проблеми пошуку інформації, оптимальної для прийняття управлінських рішень і генерування нових знань. Виробництво бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів, що відбувається в умовах всезростаючих обсягів електронних ресурсів, посилює роль і значення бібліотечних інформаційних працівників, які найбільш підготовлені, порівняно з іншими категоріями громадян, до роботи з інформацією, можуть аналізувати масиви інформаційних ресурсів (електронних, друкованих), виходячи із суспільно значущих проблем, комплектувати найбільш корисною та якісною інформацією бібліотечні фонди.

У процесі виробництва бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів важливу роль відіграє професійний рівень бібліотечного фахівця-аналітика, його вміння орієнтуватися в суспільно-політичній ситуації, застосовувати сучасні технології аналітичної роботи, електронні сервіси, вебінструментарій. Для оперативного забезпечення інформаційно-аналітичними продуктами перевага надається дистанційним формам обслуговування.

Відповідно до теорії розвитку інформаційного суспільства розвиток дистанційних форм обслуговування користувачів є перспективним напрямом наближення актуальних інформаційних ресурсів розвитку безпосередньо до користувача. Таким чином, інноваційна інформація, наукова, науково-технічна, інформація, що відображає зміст передових технологій, може потрапляти до користувача-практика, успішно впроваджуватися у виробництво, суспільно корисну діяльність. Практика аналітичних структур провідних зарубіжних бібліотек і досвід аналітичних підрозділів НБУВ протягом більше 20 років підтверджує правильність такої організації бібліотечної діяльності.

Наразі СІАЗ разом із суміжними структурами – ФПУ та НЮБ – у постійному режимі обслуговує різні категорії користувачів спеціалізованими виданнями (журнальні, тематичні, оглядові, інформаційно-аналітичні, інформаційні): «Шляхи розвитку української науки»; «Суспільно-політичні події у відображенні електронних ЗМІ»; «Домінуючі теми суспільно-політичного характеру у відображенні електронних ЗМІ»; «Україна: події, факти, коментарі»; «Події. Персоналії: регіональний зріз»; «Адаптація переселенців в Україні»; «Проблеми інформатизації»; «Стратегія сталого розвитку України-2030»; «Громадська думка про правотворення»; «Конституційний процес в Україні» та ін. Розсилання випусків інформаційно-аналітичних матеріалів здійснюється на е-адреси центральних органів влади, посольств України за кордоном, громадських організацій; на е-адреси місцевих органів влади і самоврядування – це 503 е-адреси обласних і районних державних адміністрацій, 695 е-адрес обласних і районних рад, 1 тис. 011 е-адрес об'єднаних територіальних громад; на 996 е-адрес бібліотек мережі УБА; на 223 е-адреси УСПП. Загалом розсилка охоплює понад 2 тис. електронних адрес.

Інформаційно-інтелектуальні продукти аналітичних підрозділів також поповнюють науково-інформаційний сайт «Центр досліджень соціальних комунікацій СІАЗ, ФПУ, НЮБ», що є частиною інформаційних онлайн-сервісів вебпорталу НБУВ та орієнтований на широкий загал користувачів.

Аналіз технології виробництва співробітниками аналітичних підрозділів НБУВ бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів на основі широкого застосування інноваційних електронних сервісів (моніторингових систем «Web-Observer», «Альфатека»; новинних агрегаторів «Ukr.net», «Anews» та ін.) показав їхні переваги: оперативність подання матеріалу, широке охоплення джерельної бази та можливість її фільтрування, наявність тематичного пошуку тощо, а також певні недоліки – інформаційні шуми, від яких ще не вільні автоматизовані пошукові системи. Це підкреслює користь роботи кваліфікованих досвідчених співробітників.

З огляду на доцільність застосування до пізнання об'єкта дослідження методу моделювання було розроблено модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки, яка складається

з таких елементів: аналітична служба бібліотеки; вхідна інформація на основі ресурсу глобального інформаційного простору, ресурсу нового вітчизняного інфотворення та бібліотечного фонду; техніко-технологічна основа бібліотеки; бібліотечні інформаційно-аналітичні продукти й послуги; цільові користувачі бібліотеки, які поєднані інтерактивною комунікацією з аналітиками служби. Аналіз розробленої моделі свідчить про створення в сучасних умовах дієвого механізму використання всіх суспільно значущих інформаційних ресурсів (бібліотечних фондів, ресурсів нового вітчизняного інфотворення та ресурсів глобального інформаційного простору) на шляху підвищення рівня забезпечення запитів користувачів, зокрема цільових категорій.

Вивчення структури моделі допомагає визначити особливості функціонування всіх складових електронного інформаційно-аналітичного забезпечення користувачів бібліотеки, зокрема цільової категорії, простежити зв'язок і взаємовплив елементів моделі, виробити стратегію підвищення якості надання цього бібліотечного сервісу на основі ґрунтового аналізу. Така модель є подальшим кроком до відпрацювання механізмів використання загальносуспільних інформаційних ресурсів в інтересах розвитку українського суспільства.

Досвід функціонування електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки засвідчив попит та значну перспективу інформаційно-аналітичних видань, у яких аналізується оперативна інформація з найважливіших для суспільства проблем, вивчаються прогностичні матеріали і власні продукти подаються із широкими посиланнями на джерельну базу. Серед продуктів, що надаються користувачам: інформаційні (оперативні), оглядові (проблемно-орієнтовані) та аналітико-прогностичні. За винятком оперативних, якість інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек значною мірою визначається тим, наскільки вдало в них розкривається зміст тематичних ресурсів, використані документи бібліотечних фондів, ресурси вітчизняного інфотворення та глобального інформаційного простору.

Аналіз особливостей розвитку бібліотечного електронного сервісу під впливом урізноманітнення запитів користувачів в умовах активізації інформаційних процесів у сучасному суспільстві дає підстави стверджувати, що із впровадженням ІКТ у бібліотечну систему

потенціал бібліотечного електронного сервісу зростатиме. Таке зростання відбуватиметься:

- на шляху адаптації бібліотек до цифрового середовища, організації функціонування сучасної бібліотеки як документно-комунікаційного комплексу глобального електронного простору;

- у втіленні стратегії з максимальної інтеграції інформаційного мультиресурсу й інформаційного мультисервісу для задоволення інформаційних, наукових і культурних потреб суспільства;

- у розбудові клієнтоорієнтованої моделі бібліотечного обслуговування для задоволення попиту сучасних користувачів бібліотек, які прагнуть отримувати якісний інформаційний ресурс у зручній для них формі, переважно електронній, у комфортних умовах, здебільшого на відстані, за допомогою сучасних телекомунікаційних засобів, що максимально інтегровані в бібліотечну практику;

- у процесі розвитку і вдосконалення інформаційно-аналітичного напрямку бібліотечної діяльності, видового й жанрового урізноманітнення наукових інформаційно-аналітичних бібліотечних продуктів для забезпечення користувацьких запитів як серед широкого загалу бібліотечних користувачів, так і представників владних, бізнесових, громадських структур, інших категорій громадян;

- у забезпеченні оперативного реагування на появу нових бібліотечних користувачів, наразі – ВПО: налагодженні системи підготовки бібліотечних працівників для обслуговування вимушених переселенців, організації широкого спектра послуг з бібліотечно-інформаційного забезпечення ВПО; організації в рамках бібліотечного інформаційно-аналітичного сервісу широкого соціального дискурсу проблематики переселенців й учасників бойових дій та шляхів вирішення актуальних питань.

Проведене дослідження засвідчило, що бібліотеки, за умови сучасного технічного, технологічного забезпечення, спроможні збирати, зберігати і використовувати інформацію на всіх носіях, нових, сьогоdnішніх, та тих, що будуть створені в майбутньому; у контексті подолання цифрової / культурної нерівності вони можуть забезпечувати інформаційні потреби представників різних поколінь: і молодшого покоління, і тих, хто виріс у традиційному інфосередовищі.

Для піднесення ефективності сучасної бібліотечної діяльності

набуває особливої актуальності вивчення запитів інформаційних пріоритетів користувачів і мотивації їхніх звернень до бібліотек, при цьому особливої уваги потребують нові соціальні групи громадян, які формуються на основі освоєння інтернет-технологій, у соцмережах тощо.

Бібліотечний електронний сервіс, що розвивається на платформі Веб 2.0, створює нові можливості для організації інтерактивної інформаційної взаємодії бібліотеки з користувачами за рахунок використання соціальних медіа.

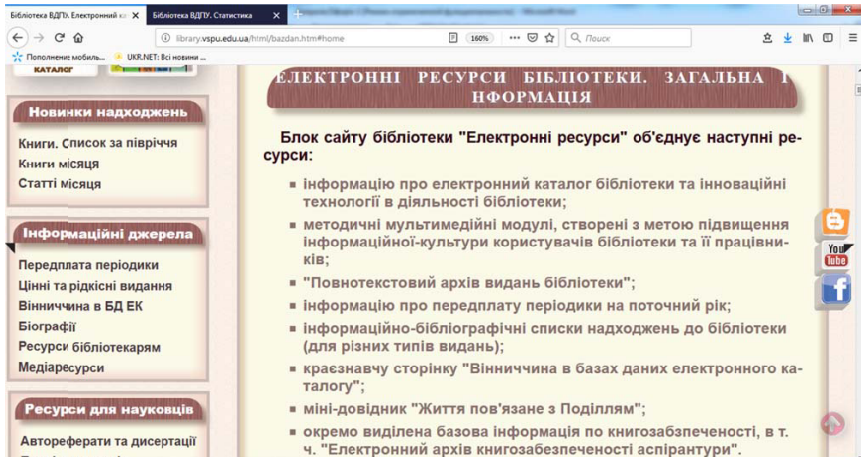
ДОДАТКИ

Додаток А

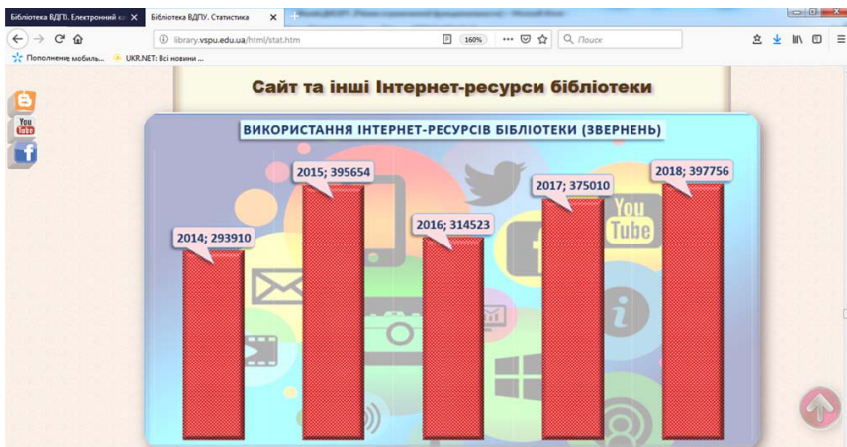
Використання мережевих науково-інформаційних ресурсів бібліотек НДУ НАН України

Рік	Кількість сесій, тис.	Кількість пошу- ків (інфор- маційних запитів), тис.	Одержано рефератів, тис.	Одержано текстів, тис.
По пакету передплати	102,019	179,762	121,960	492,774
У рамках тестового дос- тупу	6,874	14,895	15,935	59,607
Усього у 2010 р.	108,893	194,657	137,895	552,381
Усього у 2009 р. (для порівняння)	174,012	196,593	133,538	529,345
Усього у 2008 р. (для порівняння)	98,189	159,999	96,128	569,960
Усього у 2007 р. (для порівняння)	57,878	133,281	83,262	327,851
Усього у 2006 р. (для порівняння)	34,915	10,7070	148,839	319,557

Електронні ресурси бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

Використання інтернет-ресурсів бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського

**Електронні інформаційно-аналітичні продукти
СІАЗ і НЮБ НБУВ**

Назва інформаційного продукту	Мета / зміст / спрямованість
1	2
«КРИЗА: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ» – інформаційно-аналітичний бюлетень	Бюлетень містить огляд ЗМІ щодо перебігу економічних кризових подій та подолання кризових явищ в українському суспільстві
«ПРОБЛЕМИ СПОЖИВЧОГО РИНКУ» – інформаційно-аналітичний бюлетень на базі огляду інтернет-ресурсів	Бюлетень висвітлює проблематику вітчизняного споживчого ринку та державну політику щодо вирішення оперативних та стратегічних завдань
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ» – інформаційно-аналітичний журнал на базі огляду інтернет-ресурсів	Висвітлення та аналіз найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній та соціальних сферах, проблем ефективності державотворчого процесу в Україні
«СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ» – інформаційно-аналітичний бюлетень: додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». Огляд інтернет-ресурсів; «СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: РЕЗОНАНСНІ ТЕМИ ТИЖНЯ» – інформаційно-аналітичний бюлетень	Бюлетені присвячені питанням розвитку та перспективам соціальних мереж, функціонуванню їх як вияву формування громадянського суспільства, проблемам інформаційної безпеки в соціальних мережах, впливу соціальних мереж на економічну діяльність у контексті гармонізації євроінтеграційних процесів із процесами вітчизняного суспільного розвитку

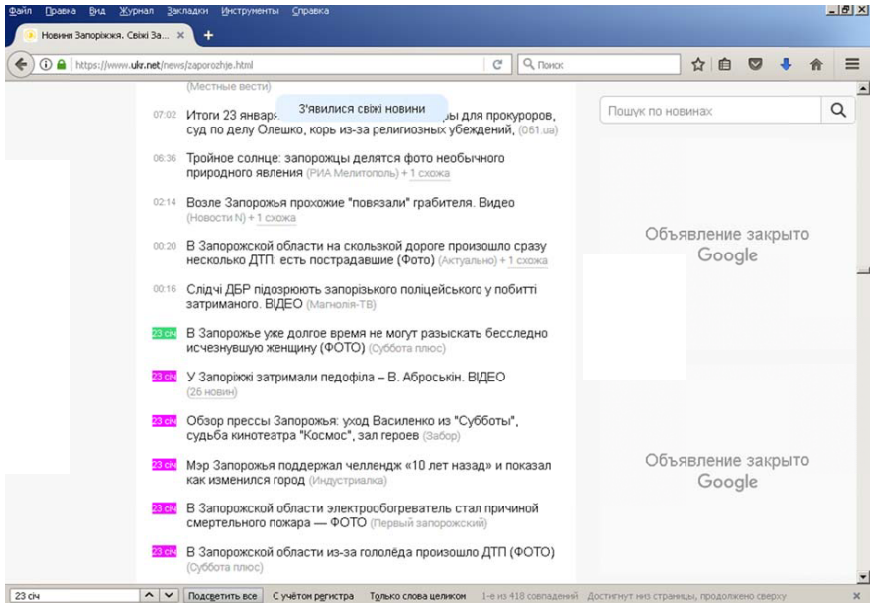
<p>«РЕЗОНАНС» – бюлетень матеріалів, підготовлених на базі аналізу оперативної інформації електронних видань. Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»</p>	<p>У бюлетені представлено матеріали, підготовлені на базі аналізу оперативної інформації в соціальній, політичній, законодавчій сферах</p>
<p>«ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ» – інформаційно-аналітичний бюлетень. Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі» на базі огляду інтернет-ресурсів</p>	<p>Інформаційно-аналітичний бюлетень матеріалів ЗМІ, у якому висвітлюються проблеми підвищення ефективності наукової діяльності, реформування української науки, подається інформація про здобутки вітчизняної науки та висвітлюється зарубіжний досвід розвитку наукових досліджень</p>
<p>«БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМНИЦТВА» – інформаційно-аналітичний бюлетень. Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі» на базі огляду інтернет-ресурсів</p>	<p>Інформаційно-аналітичний бюлетень, у якому представлено матеріали актуальних аспектів бізнесової проблематики: правового забезпечення ведення бізнесу, зокрема діяльності охоронних агентств; захист корпоративних електронних мереж тощо</p>
<p>«АНАЛІТИЧНА ДУМКА В УКРАЇНІ» (експерти інформаційно-аналітичних центрів про найактуальніші проблеми українського суспільного життя)</p>	<p>Бюлетень «Аналітична думка в Україні» надає аналіз найактуальніших проблем суспільних перетворень в Україні в оцінках вітчизняного та зарубіжного експертного середовища</p>

<p>«ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ» – інформаційно-аналітичний бюлетень.</p> <p>Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». Огляд інтернет-ресурсів</p>	<p>Інформаційно-аналітичний бюлетень «Проблеми інформатизації» покликаний досліджувати проблеми інформаційного суверенітету, глобальні інформаційні впливи, ефективність впровадження інформаційних технологій в економіці, управлінській діяльності, організації захисту інформаційних ресурсів</p>
<p>«ПРОЯВИ НЕГАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ, ЗДАТНІ ВИКЛИКАТИ ПРОТЕСТНУ СУСПІЛЬНУ РЕАКЦІЮ» – тематичний резонансний випуск на базі аналізу оперативної інформації електронних видань</p>	<p>Тематичний резонансний випуск «Прояви негативної інформації...» містить огляд потенційно небезпечних подій, що можуть нести дестабілізацію суспільно-політичній ситуації в країні та викривлення в сприйнятті України на міжнародній арені</p>
<p>«БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ» – інформаційно-аналітичний бюлетень на базі аналізу інтернет-ресурсу</p>	<p>Інформаційно-аналітичний бюлетень «Безпека інформаційної сфери» ілюструє насамперед еволюцію законотворчого процесу щодо захисту вітчизняної інформаційної сфери; консолідацію українського суспільства в протистоянні та запобіганні негативним інформаційним проявам</p>

Підготовка інформаційних електронних колекцій

Статистичні показники відображення подій в інформаційно-новинній стрічці на прикладі Запорізької області

**Наукова діяльність і результати досліджень
науковців аналітичних підрозділів НБУВ**

Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. 332 с.

Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи: [монографія] / наук. ред. Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 276 с.

Бібліотека в реалізації державотворчої інформаційної політики : [монографія] / [Т. Гранчак, В. Бондаренко, С. Горова та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 324 с.

Половинчак Ю. М. Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності : [монографія] / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 423 с.

Закіров М.Б. Феномен політичної думки російського зарубіжжя в контексті української державної ідентичності : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 564 с.

Горова С. В. Особа в інформаційному суспільстві: виклики сьогодення : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 452 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова Н. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек як суб'єкта стратегічних комунікацій у задоволенні суспільно-державних запитів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 172–184.
2. Аналіз діяльності бібліотек Хмельницької області за 2015 рік / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін., ХОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2016. 32 с.
3. Аналіз ефективності використання інтернет-сайту бібліотеки в обслуговуванні користувачів / підгот. Ю. В. Кобітович. Івано-Франківськ : НТБ ІФНТУНГ, 2015. 14 с.
4. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. Вид. 2. Київ : Софт-Прес, 2006. 824 с.
5. Антопольский А. Б. Концепция электронных библиотек. *Электрон. б-ки*. 1999. Т. 2. Вып. 2.
6. Архипська О. І. Проект «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України». URL: <http://library.kr.ua/conference/arkhypska.html> (дата звернення: 11.02.2013).
7. Белорус О. Г. Глобальные трансформации и стратегия развития. Киев : Ориане, 2000.
8. Беліна Л. Інформаційні запити читачів наукової бібліотеки: основні пріоритети та шляхи їх дослідження. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 28. С. 5–17.
9. Бібліотека – інформаційний майданчик для переселенців. *Тростянецька центральна районна бібліотека* : вебсайт. 2016. 16 черв. URL: http://trostianetsbiblioteka.edukit.sumy.ua/robota_bibliotek_z_pereselencyami (дата звернення: 11.12.2016).
10. Бібліотека в реалізації державотворчої інформаційної політики : монографія / Т. Гранчак, В. Бондаренко, С. Горова та ін. Київ, 2016. 324 с.

11. Бібліотеки – важливе місце доступу та безкоштовного отримання на абонемент електронних книг, 2013 р. URL: <http://ula.org.ua/ua/252-dokumenty/dokumenty-uba/2720-biblioteky-vazhlyve-mistse-dostupu-ta-bezkoshtovnoho-otrymannia-na-abonement-elektronnykh-knyh> (дата звернення: 09.08.2016).

12. Бібліотеки наукових установ НАН України: сучасні тенденції та завдання. *Бібл. вісн.* 2016. № 3. С. 51–53.

13. Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) : аналіт. довідка за результатами моніторингу. Львів : Львів. ОУНБ, 2015. 56 с. URL: <https://mega.co.nz/#!YxxFkY4C!oUUW0ERh2ZMue9K1QJuaF63Z3TVoR12Iy27W1jeTKNc> (дата звернення: 05.02.2016).

14. Библиотекведение, библиографоведение и информатика: терминологический путеводитель. М. : Либерея-Бибинформ, 2007. 104 с.

15. Бібліотечна орбіта Кіровоградщини : зб. ст. / Комун. заклад «Обласна універс. наук. б-ка ім. Д. І. Чижевського» ; упоряд.: Козлова В. А. Кіровоград, 2014. Вип. 6. 286 с.

16. Бібліотечна Україна в цифрах (2011–2012 рр.) : стат. зб. *Бібліотеч. фахівцю.* URL: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=5619> (дата звернення: 16.11.2015).

17. Бібліотечна Україна в цифрах (2012–2013 рр.) : стат. зб. *Бібліотеч. фахівцю.* URL: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=6493> (дата звернення: 16.11.2015).

18. Бібліотечна Україна в цифрах (2013–2014 рр.) : стат. зб. *Бібліотеч. фахівцю.* URL: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=7460> (дата звернення: 11.02.2016).

19. Бібліотечна Україна в цифрах (2014–2015 рр.) : стат. зб. *Бібліотеч. фахівцю.* URL: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=7874> (дата звернення: 07.09.2016).

20. Бібліотечна Україна в цифрах (2015–2016 рр.) : стат. зб. *Бібліотеч. фахівцю.* URL: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=8498> (дата звернення: 07.09.2017).

21. Бібліотечна Україна в цифрах (2016–2017 рр.) : стат. зб. *Бібліотеч. фахівцю.* URL: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=8811> (дата звернення: 07.03.2018).

22. Бібліотечна Україна в цифрах (2018–2019 рр.) : стат. зб.

Бібліотеч. фахівцю. URL: <http://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=9515> (дата звернення: 06.05.2020).

23. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія / наук. ред. Т. Гранчак. Київ, 2016. 278 с.

24. Бондаренко В. Дистантне інформаційно-бібліотечне обслуговування: від МБА до електронних бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2010. Вип. 26. С. 150–162.

25. Бондаренко В. Інноваційні технології як фактор розвитку сучасних інформаційних комунікацій інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2012. Вип. 32. С. 207–221.

26. Бондаренко В., Пестрецова О. Використання агрегаторів новин у практиці підготовки бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2018. Вип. 49. С. 235–247.

27. Бондаренко В. Мобільні застосунки як інструмент у соціокультурних комунікаціях: можливості адаптації в діяльності наукових бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 46. С. 304–317.

28. Брежнева В. В. Информационное обслуживание : концепция сервисного развития : дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03. Санкт-Петербург, 2007. 435 с.

29. Брежнева В. В. Сервисный подход как стратегия развития библиотеки, ориентированная на клиента. *Науч.-техн. информ. Сер. 1, Орг. и методика информ. работы*. 2006. Вип. № 9. С. 6–12.

30. В библиотеке им. Кропивницкого заработают бесплатные языковые курсы для переселенцев. *Эпизод*. 2016. URL: <http://epizod.mk.ua/news/4971> (дата обращения: 11.03.2016).

31. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.

32. Взаємодія бібліотек та органів влади. Краще в бібліотеках області. 2013. Вип. 5–6. URL: https://lib.kherson.ua/vzaemodiya-bibliotek-ta-organiv-vladi_krashe5.htm (дата звернення: 21.08.2017).

33. Вигурский К. В. Что такое электронная библиотека? : доклад на конференции «Информационные технологии в образовании – 2005». URL: <http://rd.feb-vveb.ru/library.html> (дата обращения: 16.03.2015).

34. Вилегжаніна Т. Бібліотеки і книги на захисті української душі. *Бібл. планета*. 2014. № 4. С. 4–6.
35. Вилегжаніна Т. Деякі аспекти національно-патріотичної діяльності публічних бібліотек України. *Бібл. планета*. 2015. № 4. С. 4–6.
36. Винер Н. Кибернетика и общество. М. : Тайдекс Ко, 2002. 184 с.
37. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине / под ред. Г. Н. Поварова. М. : Наука, 1983. 344 с.
38. Виппер Р. Ю., Васильев А. А. История давнего мира. История средних веков. М. : Республика, 1993. 511 с.
39. Волинські бібліотеки допомагатимуть. *Волин. газ.* 2014. 13 жовт. URL: <http://volga.lutsk.ua/view/5018> (дата звернення: 14.02.2016).
40. Волохін О. М. Мобільні технології сучасної бібліотеки: новий сервіс, практичний досвід, перспективи. URL: <http://www.informatio.org.ua/DOCUMENTS/i2005/reports/Volokhin.pdf> (дата звернення: 18.06.2017).
41. Ворошилов О. Вивчення запитів користувачів як складова забезпечення повного задоволення їхніх інформаційних потреб. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2007. Вип. 18. С. 26–31.
42. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / наук. ред. Г. І. Ковальчук. Київ : Академперіодика, 2014. 362 с.
43. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України. *Бібл. вісн.* 2014. № 4. С. 3–7.
44. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах. *Бібл. вісн.* 2016. № 1. С. 12–17.
45. Галимова Е. Я. Библиотечный сервис : учеб.-метод. пособие. М. : ЛИБЕРЕЯ-БИБИНФОРМ, 2006. 144 с.
46. Головна бібліотека Дніпропетровщини у 2015 році : щорічний інформаційно-рекламний звіт / уклад. Т. О. Абраїмова. Дніпропетровськ : ДОУНБ, 2016. 24 с.
47. Горова С. Інформатизація суспільства й нові завдання бібліотечних структур. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 27. С. 225–230.

48. Горова С. В. Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності. Київ, 2013. 208 с.
49. Горова С. В. Особа в інформаційному суспільстві: виклики сьогодення : монографія. Київ, 2017. 452 с.
50. Горова С., Горовий В. Інформаційні комунікації постіндустріального суспільства: характерні особливості розвитку. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 11–23.
51. Горовий В. Бібліотеки як інформаційні центри української інформатизації. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 25. С. 23–25.
52. Горовий В. Бібліотеки: погляд у завтра. *Бібл. вісн.* 2006. № 5. С. 3–7.
53. Горовий В. Еволюція інформаційних запитів суспільства як фактор бібліотечної трансформації. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2007. Вип. 18. С. 36–49.
54. Горовий В. Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій. *Україна в глобалізованому світі* : зб. наук. пр. Київ, 2007. С. 143–150.
55. Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко. Київ, 2015. 332 с.
56. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2013. Вип. 23. 344 с.
57. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія. Київ, 2010. 360 с.
58. Горовий В. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія. Київ, 2005. 300 с.
59. Горовий В. СІАЗ: обслуговування владних структур. *Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття соціально-політичних рішень* : матеріали наук.-практ. конф., м. Острог. URL: <http://old.niss.gov.ua/Table/Ostrog/003.htm> (дата звернення: 15.10.2015).
60. Горовий В. Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1992–2006): етапи становлення. *Архіви України*. 2006. № 1–6 (259). С. 71–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2006_1-6%28259%29__4 (дата звернення: 11.04.2013).

61. Горовий В. Сучасна інформаційна діяльність: бібліотечний аспект. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 26. С. 12–20.
62. ГОСТ 7.0–99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения : Межгосударственный стандарт. URL: <http://www.ifar.ru/library/gost/7099.pdf> (дата обращения: 11.05.2016).
63. Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія. Київ, 2014. 184 с.
64. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія. Київ, 2012. 481 с.
65. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг. *Бібл. вісн.* 2016. № 1. С. 18–29.
66. Гранчак Т. Дистантний vs дистанційний. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/notes/tetiana-hranchak/%D0%B4%D0%B8%D1%> (дата звернення: 18.04.2016).
67. Гранчак Т. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек: напрями, структури, продукти. *Бібл. вісн.* 2004. № 6. С. 13–17.
68. Гранчак Т., Горовий В. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень. *Бібл. вісн.* 2009. № 6 С. 14–17. URL: http://bv.nbuv.gov.ua/doc/bv_2006_6_5.
69. Гранчак Т. Ю. Становлення бібліотеки як суб'єкта політичної комунікації. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 36. 560 с.
70. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія. Харків : ХДАК, 2005. 295 с.
71. Давидова І. О. Організаційні трансформації бібліотечно-інформаційного виробництва. *Вісн. Книжк. палати*. 2008. № 11. С. 26–29.
72. Давидова І. О. Феномен управління інформацією. *Вісн. Книжк. палати*. 2004. № 5. С. 38–41.
73. Дворкина М. Я. Библиотечно-информационная деятельность: теоретические основы и особенности развития в традиционной и электронной среде. М. : ФАИР, 2009. 256 с.
74. Дніпропетровців запрошують до бібліотеки через мобільний

додаток. *Освітній портал : вебсайт*. URL: http://www.osvita.org.ua/news/76543_ru.html (дата звернення: 14.02.2016).

75. Добко Т. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) : монографія / відп. ред. О. С. Онищенко. Київ : НБУВ, 2013. 376 с.

76. Добко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне. *Бібл. вісн.* 2011. № 4. С. 11–23.

77. Довгань М. Бібліотеки в умовах децентралізації. *Буковинський вісн. держслужби та місцевого самоврядування*. 2017. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/miscve-samovryaduvannya/897/> (дата звернення: 14.06.2019).

78. Драцкая М. Е. Использование сервисов и технологий веба в библиотеках. Тенденции и перспективы. *Библиосфера*. 2012. Вып. № 5. С. 23–28. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-servisov-i-tehnologiy-veba-v-bibliotekah-tendentsii-i-perspektivy#ixzz48fOmZWY2> (дата звернення: 07.08.2016).

79. Дригайло В. Г. Технология работы библиотеки : науч.-практ. пособие. М. : Либерей-Бибинформ, 2009. 544 с.

80. Дригайло С. В. Библиотечные и информационные продукты и услуги: их содержание и использование. Технология работы библиотеки. 2009. С. 58–67.

81. ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. Національний стандарт України. [На заміну ГОСТ 7.26–80]. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 41 с.

82. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в XX ст. : монографія. Київ, 2009. 530 с.

83. Елвін Тоффлер. Третя Хвиля. Київ : Всесвіт, 2000.

84. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : монографія / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін. Київ : НБУВ, 2011. 248 с.

85. Електронні книжки та електронні читанки (рідери) в бібліо-

теці: з чого почати / уклад.: Пашкова В. С., Ярошенко Т. О. Київ : Самміт-Книга, 2013. 64 с.

86. Жабін А. Соціальні мережеві сервіси в бібліотеках. *Бібл. вісн.* 2017. № 4. С. 13–19.

87. Жабко Е. Д. Справочное обслуживание в chat-режиме: эксперимент или новое направление развития? *Библиотека.* 2002. № 6. С. 33–35.

88. Желай О. Бібліотека та інтернет-ресурси: правові аспекти використання інформації. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2013. Вип. 36. С. 296–308.

89. Желай О. Бібліотечна аналітична діяльність в системі нейтралізації антиукраїнської пропаганди. *Бібліотека. Наука. Комунікація* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 259–261.

90. Желай О. Бібліотечні новації для нової цільової аудиторії – вимушених переселенців. *The scientific heritage.* 2017. № 10 (10). Issue 9215–0365. pp. 4–10.

91. Желай О. Бібліотечно-аналітична робота як складова системи протидії антиукраїнській інформаційній агресії. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2015. Вип. 41. С. 138–153.

92. Желай О. Вітчизняна бібліотечна мережа в загальнодержавному процесі допомоги внутрішньо переміщеним особам. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 235–238.

93. Желай О. Електронні бібліотеки як складова інформатизації українського суспільства. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2008. Вип. 21. С. 152–163.

94. Желай О. Інформатизація як важливий чинник розвитку бібліотечної діяльності. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2012. Вип. 33. С. 112–122.

95. Желай О. Інформаційні запити як орієнтир удосконалення бібліотечної діяльності. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2011. Вип. 30. С. 262–269.

96. Желай О. Інформаційно-аналітичне забезпечення як важливий напрям розвитку бібліотечного електронного сервісу (на прикладі

діяльності аналітичних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). *Science and Education a New Dimension, Humanities and Social Sciences*. 2018. No. VI (26). Issue 156. pp. 91–96.

97. Желай О. Інфотворча складова бібліотечного сервісу: стан та перспективи. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 26. С. 135–143.

98. Желай О. Інфотворча складова бібліотечного сервісу: стан та перспективи. *Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 5–6 жовт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 115–117.

99. Желай О. Модернізація бібліотечного сервісу на основі інформаційних технологій та комунікацій». *Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 292–294.

100. Желай О. Моніторинг негативних інформаційних проявів як напрям інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек (за досвідом аналітичних підрозділів НБУВ). *Бібліотека XXI ст.: Перспективи та інновації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 квіт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 49–51.

101. Желай О. Нові напрями бібліотечної роботи з допомоги ВПО: теоретичні, методичні та прикладні аспекти. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 209–224.

102. Желай О. Організація бібліотечного моніторингу негативних інформаційних впливів на інформпростір України. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 39. С. 230–243.

103. Желай О. Особливості розвитку аналітичних структур у національних бібліотеках. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2020. Вип. 58. С. 127–143.

104. Желай О. Перспективи співпраці бібліотечних аналітичних підрозділів та цифрових медіа. *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.). Київ, 2013. С. 144–146.

105. Желай О. Перспективні напрями бібліотечного сервісу у соціологічних дослідженнях. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 43. С. 517–535.

106. Желай О., Соболева І. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід регіональних владних інституцій як важлива складова розвитку стратегічних комунікацій: досвід СІАЗ і НЮБ НБУВ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 107–118.
107. Желай О. Соціально-правові аспекти розвитку Інтернет-ресурсів в інформаційному просторі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2007. Вип. 18. С. 58–64.
108. Желай О. Специфіка аналізу економічних трансформацій на базі матеріалів ЗМІ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 23. С. 176–198.
109. Жилинська О. Користувачі науково-технічних послуг Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: структурні зрушення. *Вісн. Львів. ун-ту*. Сер.: Економіка. 2008. Вип. 39. С. 165–169.
110. За підсумками року: інтерв'ю президента НАН України академіка Б. Є. Патона. *Вісн. Нац. акад. наук України*. 2018. № 1. С. 3–16.
111. Захарова В. І. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 336 с.
112. Звіт про роботу Інформаційно-бібліотечної ради НАН України у 2015 році. *Вебсайт НБУВ*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/27-16> (дата звернення: 06.05.2016).
113. Звіт про науково-дослідну роботу «Шляхи підвищення ефективності функціонування соціальних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів» у 2018 році. *Вебсайт НБУВ*. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/zvitu/Shliakhy%2pidvyshchennia%20efektyvnosti%20funktsionuvannia.pdf>.
114. Звіт управління культури виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради про роботу за I півріччя 2015 року. URL: http://www.mvk.if.ua/uploads/files/zvit61_2015_1.pdf (дата звернення: 15.01.2016).
115. Зернецька О. В. Глобальна комунікація : монографія / НАН України, Ін-т всесвітньої історії. Київ : Наук. думка, 2017. 350 с.
116. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. Київ : Освіта, 1999.
117. Ильганасва В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник. Харків : КП «Городская типография», 2009. 392 с.

118. Иноземцев В. Л., Кузнецова Е. С. Возвращение Европы. Штрихи к портрету Старого Света в новом столетии. М. : Интердиалект+, 2002.

119. Информатизация: понятийный словарь терминов и аббревиатур / под ред. Л. С. Винарика, М. И. Крулькевич. Донецк : ИЭП НАН Украины, 2006. 208 с.

120. Иванова Н. Г. Електронне інформування в правовій сфері як бібліотечний аспект розвитку інформатизації в Україні (1998–2008). URL: http://www.nbu.gov.ua/ard/2010/10_ivanova.pdf (дата звернення: 10.05.2016).

121. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності. *Вісн. Харк. держ. акад. культури* : зб. наук. пр. Харків, 2007. Вип. 23. С. 109–117.

122. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій : монографія / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін. Київ : НБУВ, 2011. 290 с.

123. Internet-вузол Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2001 р.) / уклад.: Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов. Київ : НБУВ, 2001. 150 с.

124. Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. Київ, 2013. 184 с.

125. Інформатизація публічних бібліотек Східної України: стан та можливості формування єдиного інформаційного простору : метод. матеріали за наслідками дослідження. Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка / уклад: Н. М. Кучерява, Г. Д. Ковальчук. Х. 2002. 22 с.

126. Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. Київ, 2012. 202 с.

127. Інформація для внутрішньо переміщених осіб. *Волочиська центральна бібліотека* : вебсайт. URL: http://vollibrary.ucoz.net/index/informacija_dlja_vpo/0-43 (дата звернення: 10.05.2015).

128. Ісаєнко О. Бібліотечне дистанційне обслуговування в Україні на сучасному етапі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 27. С. 139–147.

129. Ісаєнко О. О. Розвиток інноваційних бібліотечних технологій інформаційного обслуговування в Україні (1980–2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2009. 20 с.

130. Історія бібліотеки. Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова. URL: <http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/istoriya> (дата звернення: 11.02.2015).

131. Каліберда Н. Моніторинг і використання електронного каталогу НБУВ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2002. Вип. 8. С. 510.

132. Каращук О. Бібліотечні інформаційно-аналітичні центри в забезпеченні ухвалення управлінських рішень (на прикладі СІАЗ НБУВ). *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 351–361.

133. Кастельс М. Становление общества сетевых структур. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под. ред. В. Л. Иноземцева. М. : Academia, 1999. С. 494.

134. Кириленко В. Звіт про періодичне відстеження результативності Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про бібліотеки і бібліотечну справу”». *Міністерство культури України* : офіц. сайт. 16.05.2015. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244955527&cat_id=244945913 (дата звернення: 16.11.2015).

135. Кириченко В. В. Психологія інформаційної діяльності : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 130 с.

136. Книгарня. Google Play. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.skyhorseapps.homelib_ua_free (дата звернення: 20.03.2018).

137. Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія. Харків : ХДАК, 2012. 245 с.

138. Кобелев О. М. Інформаційно-аналітичний сервіс як вектор розвитку сучасних бібліотек. *Вісн. Харк. держ. акад. культури*. 2019. Вип. 54. С. 62–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2019_54_8 (дата звернення: 20.01.2020).

139. Коваль Т. Соціально-демографічні характеристики сучасного читача наукової бібліотеки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2003. Вип. 1. С. 234–247.

140. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254 к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254_k/96-вр (дата звернення: 15.08.2014).

141. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія. Київ : НБУВ, 2009. 198 с.

142. Копанєва В. Концептуальна модель бібліотеки в середовищі цифрової науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 4. С. 6–13.

143. Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 1. С. 23–28.

144. Костенко Л. Й. Мережні інформаційні ресурси Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2000/00_klinbv.html (дата звернення: 24.06.2016).

145. Костенко Л. Й. Національна система електронних бібліотек. URL: http://www.nbuv.gov.ua/books/19/98_caoseb.html (дата звернення: 22.06.2016).

146. Костенко Л. И., Чекмарев А. А. Электронная научная библиотека НБУВ. *Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития* : науч.- практ. и теорет. сб. Киев, 2000. Вып. 1. С. 15–39.

147. Красій М. Бібліотека та читач у віртуальному просторі: місце зустрічі : результати Всеукраїнського соціологічного дослідження. *Бібліосвіт* : інформ. вісн. Київ, 2014. Вип. 1 (49). С. 55–68. URL: http://www.4uth.gov.ua/library_science/bibliosvit/bibliosvit_2014_vo49_n1.pdf (дата звернення: 16.11.2015).

148. Кулик Є. В. Чинники ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у практиці бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2015. № 1. С. 101–108.

149. Кунанець Н. Е. Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 3. С. 11–18.

150. Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів : підручник. Київ : Знання, 2006. 334 с.

151. Лазаревич А. А. Становление информационного общества:

коммуникационно-эпистемологические и культурно-цивилизационные основания : монографія / науч. ред. И. Я. Левяш. Минск : Беларуская навука, 2015. 537 с.

152. Лесюк О. В. Дворецька А. О. Мобільні технології і сучасні інформаційні послуги у бібліотеках ВНЗ України. *Вісн. Книжжк. палати*. 2017. № 12. С. 43–48.

153. Линдемман Е. В. Как успеть за пожеланиями пользователей: тенденции в развитии информационно-библиотечных сервисов для отрасли науки и образования (на примере ГПНТБ России). Рязань, 2014. 43 с.

154. Лише 58% українців користуються інтернетом – дослідження. *Економічна правда*. 2018. 31 січ. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/01/31/633590/> (дата звернення: 14.02.2018).

155. Лі Райні та ін. Читацькі та бібліотечні звички молодих американців. *Бібліосвіт* : інформ. вісн. Київ. 2014. Вип. 1 (49). С. 7–15. URL: http://www.4uth.gov.ua/library_science/bibliosvit/bibliosvit_2014_vo49_n1.pdf (дата звернення: 16.11.2015).

156. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія / відп. ред. В. А. Широков. Київ : НАНУ, НБУВ, 2016. 214 с.

157. Лобузін К. Бібліотечні технології як засіб управління документальними інформаційними ресурсами суспільства. *Вісн. Харк. акад. культури*. 2013. № 1. С. 155–164.

158. Лобузін К. В. Інтегрований меморіальний ресурс «Електронна бібліотека та архів В. І. Вернадського». URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/85823/04_Lobuzina.pdf?sequence=1 (дата звернення: 23.07.2016).

159. Лобузін К. Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек. *Бібл. вісн.* 2015. № 3. С. 18–23.

160. Лобузін К. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища. *Бібл. вісн.* 2011. № 4. С. 3–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2011_4_1 (дата звернення: 20.06.2016).

161. Лобузін К. Меморіальна електронна колекція «Т. Г. Шевченко» у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Бібл. вісн. 2014. № 5. С. 46–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_5_11 (дата звернення: 20.08.2015).

162. Лобузiна К. Технологiї органiзацiї знанневих ресурсiв у бiблiотечно-iнформацiйнiй дiяльностi : монографiя / вiдп. ред. О. С. Онищенко. Київ, 2012. 375 с. URL: http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201410_artilces_field_dopmat_files/eif00000043.pdf (дата звернення: 02.07.2016).

163. Лобузiна К. Цифрове обличчя наукової бiблiотеки: столiтнiй рубiж академiчних традицiй та iнновацiй. *Бiбл. вісн.* 2018. № 3. С. 12–17.

164. Лопата О. Електроннi журнали в сучаснiй системi бiблiотечно-iнформацiйних послуг. *Вiсн. Книжк. палати.* 2009. № 10. С. 25–28.

165. Лопата О. Монiторинг iнформацiйних потреб користувачiв БД перiодичних видань електронного каталогу Нацiональної бiблiотеки України iменi В. I. Вернадського. *Наук. пр. Нац. б-ки України iм. В. I. Вернадського.* Київ, 2006. Вип. 16. С. 17–26.

166. Лопата О. Практика використання електронних iнформацiйних ресурсiв читачами сучасної наукової бiблiотеки. *Вiсн. Книжк. палати.* № 5. 2010. С. 35–38.

167. Майстернiсть популяризувати книгу : матерiали круглого столу (м. Рiвне, 28 жовт. 2016 р.) Рiвне, 2017. 33 с. URL: <https://docplayer.net/51906206-Mausternist-populyarizuvati-knigu-materiali-kruglogo-stolu-m-rivne-28-zhovtnya-2016-roku-rivnenska-oblasna-universalna-naukova-biblioteka.html> (дата звернення: 16.10.2017).

168. Маклюэн М. Галактика Гутенберга: Становление человека печатающего. М. : Фонд «Мир», 2005.

169. Мар’iна О. Ю. Бiблiотека в цифровому просторi : монографiя. Харкiв : ХДАК, 2017. 280 с.

170. Мар’iна О. Ю. Веб-орiєнтована концепцiя розвитку бiблiотек в контекстi еволюцiї веб-технологiй. *Вiсн. Книжк. палати,* 2016. № 10. С. 24–27.

171. Мар’iна О. Ю. Веб-технологiї в бiблiотеках: новi можливостi розвитку комунiкацiйного середовища. *Вiсн. Харк. держ. акад. культури.* 2012. Вип. 36. С. 105–113.

172. Мар’iна О. Ю. Iнформатизацiя бiблiотек України: стратегiї

опанування медіапростору. *Вісн. Харк. держ. акад. культури*. 2012. Вип. 37. С. 105–113.

173. Мар'їна О. Ю. Краудсорсинг технології як інноваційна форма соціокомунікаційної взаємодії бібліотек. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф., 17–19 листоп. 2010 р. Харк. держ. акад. культури та ін. Харків, 2010. С. 166–168.

174. Марчак Т. Ф. Бібліотечна освіта та професія за кордоном. *Наук. б-ка Хмельн. нац. ун-ту*. URL: http://lib.khnu.km.ua/about_library/paukova_robota/2013/mar_bib.htm (дата звернення: 22.08.2015).

175. Международный стандарт ISO 2789 «Информация и документация – международная библиотечная статистика». *Новости Международ. федерации библиот. ассоц. и учреждений (ИФЛА)*. 2011. № 4 (91). С. 18–53.

176. Михайлова О. Красзнавчі веб-ресурси регіональних бібліотек на сайті Національної історичної бібліотеки України. *Бібл. вісн*. 2013. № 6. С. 16–21.

177. Моисеев Н. Н. Человек и ноосфера. М. : Мол. гвардия, 1990. С. 198.

178. Моисеев Н. Н. Универсум. Информация. Общество. М. : Устойчивый мир, 2001. 258 с.

179. Моргенштерн И. Г. Информационное общество : учеб. пособие. Челябинск : Урал, 2000. 127 с

180. Мотульский Р. С. Общее библиотековедение. М. : Либерия, 2004. 224 с.

181. Музика Т. Іти в ногу із часом чи залишатися консерватором? *Вільне життя плюс*. 2015. 19 черв. С. 8.

182. На засіданні Вченої ради НБУВ обговорили результати відомчих науково-дослідних проєктів. *Вебсайт НБУВ*. 29.12.2016. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3296> (дата звернення: 12.03.2017).

183. Науково-дослідна робота в бібліотеках Хмельниччини. *Хмельницька ОУНБ ім. М. Островського*. Хмельницький, 2010. Вип. 5. 23 с.

184. Науково-дослідна робота національних, обласних та інших бібліотек України у 2015 році. Київ : НПБУ. 34 с. URL: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=201> (дата звернення: 15.02.2016).

185. Науково-дослідна робота національних, обласних та інших бібліотек України у 2015 році. Київ : НПУ. 34 с.

186. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у перше десятиліття незалежності України (1991–2002) : монографія / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко, В. М. Горовий та ін. Київ. 2019. 436 с.

187. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018) : монографія / В. Горовий, Ю. Половинчак, К. Лобузін та ін. Київ. 2019. 398 с.

188. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 296 с.

189. Невдяев Л. М. Телекоммуникационные технологии: англо-русский толковый словарь-справочник / под ред. Ю. М. Горностаева. М. : МЦНТИ, 2002. 568 с.

190. Нетрадиційні форми краєзнавчої роботи публічних бібліотек. *Бібліостихія*. 2015. URL: http://bibliostyhiya.blogspot.com/2015/10/blog-post_26.html (дата звернення: 16.11.2015).

191. О Программе пополнения и сохранности библиотечных, архивных фондов в Автономной Республике Крым на 2000–2005 годы: Постановление от 15.03.2000 № 1008–2/2000. *Официальный вебсайт Верховной Рады*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/krym/show/rb1008002–00/page> (дата звернення: 12.04.2013).

192. Онищенко А. С. Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр. *Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития* : науч.-практ. и теорет. сб. Киев, 2003. Вып. 2. С. 15–39.

193. Основні статистичні показники роботи бібліотек ДВНЗ України за 2015 рік. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/stats-res-2015.pdf (дата звернення: 14.02.2016).

194. Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / наук. ред. В. М. Горовий. Київ, 2014. 314 с.

195. Пальчук В. Сучасні особливості розвитку методів контент-

моніторингу і контент-аналізу інформаційних потоків. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 359–373.

196. Пашкова В. С. Бібліотека та Інтернет: надання віддаленого доступу до інформації у США. *Бібл. планета*. 2001. № 2. С. 27.

197. Пашкова В. С. Інформаційна політика і бібліотека. *Бібліотека і влада* : зб. ст. міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2000. С. 15–26.

198. Попик В. І. Організаційні засади розвитку національного електронного науково-інформаційного простору. *Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розвиток*. Київ, 2013. С. 24–49.

199. Попик В. І. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору. *Бібл. вісн.* 2014. № 6. С. 3–7.

200. Попович О. Національна академія наук України очима наукознавців – відповідь на статтю. *commons.com.ua*. URL: <https://commons.com.ua/uk/nacionalna-akademiya-nauk-ukrayini-ochima-naukoznavciv/> (дата звернення: 21.10.2017).

201. Прес-служба Міністерства культури: бібліотеки проводять роботу із соціальної адаптації переселенців. *Урядовий портал*. 2014. 16 груд. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247822563 (дата звернення: 14.02.2016).

202. Прилуцька І. С. Понятійно-термінологічний аналіз поняття «електронна бібліотека». *Вісн. Житомир, держ. ун-ту. Сер.: Медичні науки*. 2014. Вип. 3(75). С. 131–134.

203. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР. *Відом. Верховної Ради України*. 1995. № 7. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.04.2012).

204. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». *Відом. Верховної Ради України (ВВР)*. 2009. № 39, ст. 557.

205. Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки»: Постанова КМУ від 7.12.2005 р. № 1153. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 10.05.2012).

206. Про затвердження Порядку формування базової мережі складів культури: Постанова КМ України від 24.10.2012 р. № 984. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984-2012-%D0%BF> (дата звернення: 01.03.2013).

207. Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації: Постанова КМУ від 12.04.2000 р. № 644. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/644-2000-%D0%BF> (дата звернення: 01.09.2012).

208. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»: Закон України від 5.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.10.2013).

209. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: Указ Президента України від 31.07.2000 № 928/2000. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928/2000> (дата звернення: 05.04.2012).

210. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХП. *Відом. Верховної Ради України*. 1992. № 48. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12> (дата звернення: 02.11.2013).

211. Пройдаков Е. М., Теплицький Л. А. *Англо-український глумачний словник з обчислювальної техніки, інтернету і програмування*. Київ : СофтПрес, 2007. 823 с.

212. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. *Відом. Верховної Ради України*. 1998. № 27–28. С. 181. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.04.2012).

213. Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України: Указ Президента України від 22.03. 2000 р. № 490/2000). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/490/2000> (дата звернення: 05.06.2016).

214. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 09.04.1999 № 595-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-14> (дата звернення: 05.03.2014).

215. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9.01.2007 р. № 537-V. *Офіц. вісн. України*. 2007. № 8. С. 9–18.

216. Про реалізацію проекту «Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами»: Наказ МК України від 18.09.2014 р. № 773. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/371947;jsessionid=097_CC2DAD6057A590CA9FDA351777D58.app1 (дата звернення: 01.01.2015).

217. Про Ситуаційний центр при Президентові України: Розпорядження Президента України від 10.12.1994 № 185/94-рп. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/185/94-%D1%80%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2013).

218. Про стрічку новин. *Ukr.net : вебсайт*. URL: <https://www.ukr.net/news/terms.html> (дата звернення: 05.06.2017).

219. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення: 09.07.2013).

220. Програма ЮНЕСКО: Інформація для всіх. Портал «Інформація для всіх». URL: <http://ifap.ru/ofdocs/unesco/program/htm> (дата звернення: 02.05.2015).

221. Пушкашу Д. И. Информационно-аналитическая работа как процесс семантической обработки данных. URL: tiara.narod.ru. (дата обращения: 16.06.2015).

222. Робота бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України в 2010 році : інформ.-аналіт. огляд / В. П. Здановська, А. А. Свобода, Н. І. Смаглова та ін. Київ, 2011. Вип. 16. 215 с.

223. Робота бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України в 2013 році : інформ.-аналіт. огляд / О. В. Полякова, Н. І. Смаглова, О. Л. Сокур та ін. Київ, 2013. Вип. 19. 220 с.

224. Робота бібліотеки з внутрішньо переміщеними особами. *ЦБС м. Мелітополя : вебсайт*. URL: http://melitopolbibliotheca.com.ua/news/roboata_biblioteki_z_vnutrishno_peremishhenimi_osobami/2015-03-13-381 (дата звернення: 05.12.2016).

225. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, Л. А. Дубровіна та ін. Київ : НБУВ, 2012.

226. Роль сучасної бібліотеки в консолідації українського суспільства: методичні поради / Департамент культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка ; ред. Г. В. Бакаєва. Харків : ХОУНБ, 2015.

227. Романуха З. В. Впровадження інформаційних технологій в бібліографічному інформуванні споживачів в університетських бібліотеках. *Вісн. Книжк. палати*. 2014. № 11. С. 39–43.

228. Романуха З. В., Швецова-Водка Г. М. Термінологія довідково-бібліографічного обслуговування. *Вісн. Книжк. палати*. 2015. № 9. С. 16–19.

229. Роменська центральна міська бібліотека для дорослих ім. Б. Антоненка-Давидовича. *Роменська ЦМБ : вебсайт*. URL: <http://romny-bibl.edukit.sumy.ua> (дата звернення: 11.12.2016).

230. Скарбик П. В Україні кількість користувачів смартфонів зросла у п'ять разів – експерт. *iTechua*. 2018. 13 берез. URL: http://itechua.com/internet/19494?utm_medium=referral&utm_source=kurs_com_ua&utm_campaign=you_can_get_more (дата звернення: 27.03.2018).

231. Слободяник М. С. Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 4. С. 5–6.

232. Слободяник М. С. Бібліотека. Документ. Комунікації: вибрані праці / наук. ред. В. Г. Чернеця. Київ : Ліра, 2010. 308 с.

233. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. Київ, 1995. 268 с.

234. Словник основних термінів з бібліотечно-інформаційної діяльності. URL: <http://library.nung.edu.ua/sites/default/files/files/slovník.pdf> (дата звернення: 05.09.2015).

235. Сляднева Н. А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы. *Информ. ресурсы России*. 2001. № 2. С. 14–21.

236. Сляднева Н. А. Современные технологии информоперирования: расцвет или коллапс креатива? *Информ. и телекоммуникац. технологии*. 2007. № 2. С. 51–56.

237. Соловяненко Д. Веб-технології другого покоління в українському сегменті мережі Інтернет. *Вісн. Книжк. палати*. 2007. № 10. С. 38–42.

238. Соловяненко Д. В. Інтернет-технології бібліотечного сервісу

в Україні: становлення і розвиток (1990-ті рр. – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08. Київ, 2008. 20 с.

239. Соловяненко Д. В. Онлайновий бібліотечний сервіс як один із видів бібліотечного сервісу / відп. ред. О. С. Онищенко. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2003. Вип. 11. С. 200–222.

240. Соловяненко Д. Концепція онлайн-ого бібліотечного сервісу. *Бібл. вісн.* 2003. № 1. С. 18–29.

241. Солоїденко Г. Роль Національної бібліотеки України імені В. Вернадського в організації взаємодії бібліотек, діяльності асоціацій та самоправних організацій. *Вісн. Львів. ун-ту: Серія книгозн. бібліог. інф. технол.* 2009. Вип. 4. С. 136–145.

242. Соціологічні дослідження в бібліотеках: інформ.-аналіт. бюл. / наук. ред. Н. Розколупа. Київ, 2017. Вип. 48. 40 с.

243. Столяров Ю. Н. Библиотека – двухконтурная система. *Науч. и техн. б-ки*. 2002. № 11. С. 5–24.

244. Сторінки історії і сьогодення. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва. URL: <http://www.library.vn.ua/about/history.html> (дата звернення: 11.04.2014).

245. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». URL: https://ula.org.ua/images/documents/3181/Strategy_Text_07_2015_3.pdf.

246. Струнгар В. Методологія дослідження контенту бібліотечних сторінок у соціальних медіа. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 43. С. 488–500.

247. Тарасенко Н. Інноваційні аспекти бібліотечно-інформаційного виробництва. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 41. С. 543–559.

248. Терещенко Н. М. Інформаційне обслуговування іноземних студентів в університетській бібліотеці : дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2005. 238 с.

249. Романуха З., Швецова-Водка Г. Термінологія довідково-бібліографічного обслуговування. *Вісн. Книжк. палати*. 2015. № 9. С. 16–19.

250. Тоффлер Э. Шок будущего. М. : АСТ, 2001. 560 с.

251. Трачук Л. Електронні бібліотеки та колекції документів на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України. *Вісн. Книжк. палати*. 2015. № 7. С. 33–37.

252. У нас в бібліотеках. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка. Науково-методичний відділ. Інформаційний бюлетень за матеріалами звітів публічних бібліотек Закарпаття за 2015 рік. Ужгород, 2016. 29 с.

253. Урсул А. Д. Информация. Методологические аспекты. М. : Наука, 1971. 293 с.

254. Урсул А. Д. Природа информации: философский очерк. Челябинск, 2010. 231 с.

255. У Слов'янську відкрили «Вікно в Америку». *Радіо Свобода*. 2016. 17 листоп. URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/news/27371569.html> (дата звернення: 11.12.2016).

256. Филиппова Л. Я. Автоматизированные библиографические базы данных: пользовательский подход: Книга для работников электронных библиотек и информационных служб, имеющих гуманитарное образование. Київ : ЧП «Интеграл Кин», 1998. 191 с.

257. Філіпова Л. Я. Аналітична складова інформаційної діяльності: уточнення сутності, ознак і процесів. *Вісн. Харків. держ. акад. культури*. Харків, 2009. Вип. 28. С. 44–52.

258. Формування стратегічного нарративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій у загальноукраїнський контекст : монографія / В. Горвий (кер. проекту), О. Онищенко, Ю. Половинчак та ін.; Київ, 2017. 212 с.

259. Фукуяма Ф. Великий разрыв. М. : Изд-во АСТ, 2003. 474 с.

260. Цвілішена О. М. Онлайнові сервіси університетської бібліотеки: стан та перспективи розвитку : матеріали наук. конф. за підсумками наук.-дослід. роботи за період 2015–2016 рр. (15–18 трав. 2017 р.). Вінниця : ДонНУ ім. В. Стуса, 2017. Т. 1. 256 с.

261. Чекмарьов А. Електронне середовище бібліотечної галузі: нові ресурси та можливості. *Бібл. вісн.* 2010. № 6. С. 51–54.

262. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы : монография. М., 2003. 232 с.

263. Черри К. Человек и информация. М. : Связь, 1972. 368 с.

264. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 193–200.

265. Чуприна Л. Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України : монографія. Київ, 2014. 208 с.

266. Чуприна Л. Проблема інформаційних шумів при використанні оперативної інтернет-інформації для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2009. Вип. 23. С. 269–279.

267. Чуприна Л. Специфіка використання оперативної інтернет-інформації в аналітичній діяльності бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2014. Вип. 39. 488 с.

268. Шемаєва Г. В. Бібліотека в системі наукової комунікації: коеволуційні процеси розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій. Харків, 2009. 42 с.

269. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія. Харків : ХДАК, 2008. 289 с.

270. Шемаєва Г. В. Етапи розвитку наукових комунікацій. *Вісн. Харків. держ. акад. культури. Сер.: Соціальні комунікації*. 2017. Вип. 50. С. 24–35.

271. Шемаєва Г. В. Пошуки стратегій розвитку: коеволуційний підхід. *Вісн. Харків. держ. акад. культури. Сер.: Соціальні комунікації*. 2017. Вип. 51. С. 68–79.

272. Шрайберг Я. Електронна книга, майбутнє бібліотеки і суспільна свідомість: спроба осмислення і передбачення. *Вища шк.* 2013. № 12. С. 80–121.

273. Як покращити комунікацію між владою та переселенцями? *Житомирська ОДА : вебсайт*. 2016. 15 квіт. URL: <http://oda.zt.gov.ua/yak-pokrashhiti-komunikacziyu-mizh-vladoyu-ta-pereselencyami.html> (дата звернення: 05.07.2016).

274. Ярошенко Т. О. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0: виклики часу. *Бібл. планета*. 2011. № 1. С. 17–22.

275. Ярошенко Т. О. Відкритий доступ – шлях до присутності

України у світовій науковій спільноті. Київ : Вища шк., 2011. № 3. С. 47–51.

276. Ярошенко Т., Чуканова С. Роль цифрової гуманітаристики у модернізації сучасного бібліотекознавства. *Український ж-л з бібліотекознавства та інформ. наук*. 2018. Вип. 1. С. 10–17.

277. About us. LIBER : website. 2019. URL: <https://libereurope.eu/about-us/> (last accessed: 24.07.2019).

278. Aghaei S., Nematbakhsh M. A., Farsani H. K. Evolution of the world wide web: From Web 1.0 to Web 4.0. *International Journal of Web & Semantic Technology*. 2012. Vol. 3. No. 1. pp. 1–10.

279. Bell D. *The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York : Basic Books, 1976.

280. Berube L. *Do You Web 2.0? Public Libraries and Social Networking*. Chandos Publishing. 2011. p. 160.

281. Casey M. E., Savastinuk, L. C. Library 2.0: Service for the next-generation library. *Library Journal*. 2006, September. URL: <http://www.libraryjournal.com/article/CA6365200.html> (last accessed: 17.02.2016).

282. Golder S., Huberman B. Usage Patterns of Collaborative Tagging Systems. URL: https://www.researchgate.net/publication/220195608_Usage_Patterns_of_Collaborative_Tagging_Systems (last accessed: 17.08.2017).

283. Holley R. Many Hands Make Light Work: Public Collaborative OCR Text Correction in Australian Historic Newspapers. URL: http://www.nla.gov.au/ndp/project_details/documents/ANDP_ManyHands.pdf (last accessed: 22.10.2016).

284. Leveen T. A. Reference librarians chat it up online. *Today's Librarian*. 2000. Vol. 4. No. 5. pp. 17–19.

285. Library of Congress: CRS. ANNUAL REPORT (Fiscal Year 2018). *The Library of Congress* : website. URL: http://www.loc.gov/crsinfo/about/crs18_annrpt.pdf.

286. Maness J. M. Library 2.0 Theory: Web 2.0 and Its Implications for Libraries. *Webology*. 2006. Vol. 3. No. 2. URL: <http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html> (last accessed: 25.11.2016).

287. Miller P. Library 2.0: The challenge of disruptive innovation: Talis, February 2006. URL: http://www.talis.com/resources/documents/447_Library_2_prf1.pdf (last accessed: 15.05.2016).

288. Miller P. Web 2.0: Building the New Library. Ariadne, 2005. URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue45/miller/> (last accessed: 17.05.2016).

289. O'Reilly T. What Is Web 2.0. Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. URL: <http://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html> (last accessed: 03.11.2017).

290. Statement of Mary B. Mazanec, Director, Congressional Research Service Before the Subcommittee on the Legislative Branch Committee on Appropriations U. S. House of Representatives, March 7, 2019. U. S. House of Representatives. Document Repository : website. URL: <https://docs.house.gov/meetings/AP/AP24/20190307/108882/HHRG-116-AP24-WstateMazanecM-20190307-SD001.pdf>.

291. Wallerstein I. Globalization or The Age of Transition? *International Sociology*. 2000. Vol.15. No. 2.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

ЖЕЛАЙ Оксана Петрівна

ЕЛЕКТРОННИЙ СЕРВІС СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Монографія

Редактори *Т. П. Дубас, Є. Г. Кабаренкова, Ю. С. Шлапак*
Комп'ютерна верстка *Г. І. Булахової*

Підп. до друку 02.11.2021. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 12,09. Наклад 150 пр. Зам. № 23.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, Голосіївський просп., 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.